

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanského sektoru

Bc. Kristýna Čobanová, DiS.

Profesionální duchovní služba v českých věznicích

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Dana Moree

Praha 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 12. 5. 2008

Kristýna Čobanová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala své vedoucí práce paní Mgr. Daně Moree za odborné a vstřícné vedení.

Všem vězeňským kaplanům, kteří se zúčastnili výzkumu, za jejich ochotu, otevřenost a vřelé přijetí.

Hlavnímu kaplanovi VS Mgr. Bohdanu Pivoňkovi a předsedkyni občanského sdružení VDP paní Renatě Balcarové za poskytování cenných informací a za podporu prováděného výzkumu.

Ředitelům věznic v Pardubicích, Praze-Ruzyni, Příbrami-Bitízu, Rýnovicích, Stráži pod Ralskem, Světlé nad Sázavou a Vinařicích za to, že mi za účelem výzkumu umožnili vstup do objektu věznice.

V neposlední řadě mému manželovi, celé rodině, přátelům, svému zaměstnavateli a kolegům za trpělivost, podnětné nápady a podporu.

Obsah

ABSTRAKT	1
ABSTRACT.....	2
1. ÚVOD	3
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	5
2.1. PROPOJENÍ PRÁCE VĚZEŇSKÝCH KAPLANŮ S OBČANSKÝM SEKTOREM	5
2.1.1. Vysvětlení pojmu občanský sektor	5
2.1.2. Organizační zakotvenost vězeňských kaplanů	6
2.1.2.1. Vznik a vývoj organizované vězeňské duchovní služby	9
2.1.2.2. Struktura a podmínky členství VDP	12
2.1.2.3. Dobrovolné duchovní působení volné	13
2.1.4. Závěr	14
2.2. MOTIVACE VĚZEŇSKÝCH KAPLANŮ K VÝKONU JEJICH PRÁCE	15
2.2.1. Motivace lidského chování z psychologického hlediska	16
2.2.2. Prosociální motivace (a možná úskalí pomáhajících pracovníků)	18
2.2.3. Základ teologických motivací nebo motivace vycházející z křesťanství	20
2.2.4. Cíle a zásady vězeňské duchovní služby	23
2.2.5. Závěr	25
2.3. METODY A OBTÍŽE PRÁCE VĚZEŇSKÝCH KAPLANŮ	27
2.3.1. Legislativní zakotvenost	27
2.3.2. Závěr	30
2.4. VÝZNAM PŘÍSLUŠNOSTI K DENOMINACI VE VÝKONU PRÁCE VĚZEŇSKÉHO KAPLANA	31
2.4.1. Nadkonfesijnost a ekumenicita VDP	32
2.4.2. Závěr	33
3. EMPIRICKÁ ČÁST	34
3.1. CÍLE VÝZKUMU	34
3.2. METODY VÝZKUMU	34
3.2.1. Metody sběru dat, průběh a techniky analýzy	35
3.2.1.1. Rozhovor	35
3.2.1.2. Pozorování	38
3.2.1.3. Sekundární data a jejich analýza	41
3.2.2. Struktura respondentů	43
3.2.3. Prostředí	47
3.3. VÝSLEDKY VÝZKUMU	48
3.3.1. Motivace	48
3.3.1.1. Nabídnout pomoc	49
3.3.1.2. Naplnění Božího plánu	50
3.3.1.3. Vlastní obdarování	52
3.3.1.4. „Náhoda“	53
3.3.1.5. Závěr	54
3.3.1.6. Cíl (aneb čeho se snaží vězeňští kaplani dosáhnout)	55
3.3.1.6.1. Vedení k	56
3.3.1.6.2. Lidský přístup	57
3.3.1.6.3. Předávat víru	59
3.3.1.7. Závěr	62
3.3.2. Metody	62
3.3.2.1. Individuální rozhovory	63
3.3.2.2. Bohoslužby, vysluhování svátostí	64
3.3.2.3. Skupinová setkání, shromáždění, společenství	65
3.3.2.4. Spisy vězňů	65
3.3.2.5. Koordinace, organizace	66
3.3.2.6. Postpenitenciární péče	67
3.3.2.7. Programy zacházení	67
3.3.2.8. Závěr	69
3.3.2.9. Obtíže	69
3.3.2.9.1. Udržet si odstup	70
3.3.2.9.2. Být vždy Božím nástrojem	71
3.3.2.9.3. Čas	71

3.3.2.9.4. Účelovost, neuchopitelnost, plochosť.....	71
3.3.2.9.5. Tiha nespravedlnosti, bezmoc.....	72
3.3.2.9.6. Jak obtížím kaplani čelí?.....	72
3.3.2.10. Závěr.....	73
3.3.3. Úloha příslušnosti k církvi.....	73
3.3.3.1. Úloha příslušnosti k církevní denominaci – ekumenicita VDP.....	74
3.3.3.2. Závěr.....	76
4. ZÁVĚR.....	78
LITERATURA.....	81
PŘÍLOHY.....	84

Abstrakt

Tato práce je o vězeňských kaplanech v českých věznicích. Zaměřuje se na propojení kaplanské práce s občanským sektorem, dále na motivace jejich práce, užívané metody a prožívané obtíže a na roli, jež hraje příslušnost k církevní denominaci. Teoretická část popisuje organizační a legislativní zakotvenost kaplanů a jejich propojení s občanskou společností skrze občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP), motivace z psychologického hlediska a motivace pro sociální a pastorační činnosti, nadkonfesijnost a ekumenicitu VDP. Praktická část je popisem uskutečněného výzkumu mezi 17 vězeňskými kaplany z 11 věznic a jeho výsledků. Motivace vězeňských kaplanů souvisejí s jejich cíli. Především jde o úmysl nabídnout pomoc – *lidskou* (blízkost, vyslechnutí, povzbuzení) či *duchovní* (svátostné úkony či modlitby) – těm, kteří se ocitli v obtížné životní situaci. Mezi nejdůležitější a nejčastěji užívané metody práce patří individuální rozhovory s vězni. Obtíže jsou spíše osobního charakteru, nesouvisejí s legislativními či vězeňskými omezeními. Církevní příslušnost nehraje podstatnou roli ve výkonu jejich práce, a to ani vůči vězňům, ani vůči kolegům kaplanům.

Abstract

This thesis is about prison chaplains in the Czech Republic. It focuses on the connection of their work with the civil society, motivation for their work, methods they use and difficulties they face. In addition it also deals with the role of churchmanship. The theoretical part of this work describes how the activity of prison chaplains is embedded in the legislature of the Czech Republic and their connection to the civil society through the non-governmental organization *Vězeňská duchovenská péče* (Prison spiritual ministry). In this part motivation from the psychological point of view is also described. From this part the specific analysis and observation of the motivation for social and pastoral activities, over confessional and ecumenical characteristic of the NGO *Vězeňská duchovenská péče* derives.

The practical part of the thesis describes the research carried out with 17 prison chaplains from 11 prisons and its results. The motivation of prison chaplains relates to their goals. The major finding is that there is their intent to offer help and support to people that find themselves in very difficult situations: human help (closeness, giving an ear and encouragement), and spiritual help (sacraments and prayers). To the most important and frequently used methods being individual talks with prisoners. The difficulties in carrying out their work are mainly of a personal nature, they do not relate to any legislative limitations or constraints of the prison system. Churchmanship doesn't play any important role in their work – neither to prisoners nor to their colleagues.

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je vězeňská duchovní služba. O ní obecně a také o jejích konkrétních aspektech je možné získat informace v mnoha odborných článcích¹ a statích, ve výsledcích našich i zahraničních výzkumů a na webových stránkách. Na českých univerzitách bylo na toto téma již zpracováno několik diplomových i bakalářských prací. Jednou z posledních (2008) je diplomová práce Hany Hruškové na téma Duchovní služba v českém vězeňství, kterou napsala pod vedením PhDr. Jaroslava Hály² na Jihočeské univerzitě. Dospěla k závěru, že kaplanská služba má mezi ostatními vězeňskými odbornými pracovníky své opodstatnění a že budoucnost duchovní služby ve věznicích bude velmi záviset na zachování ekumenicity účastníků se církví a na zachování dobrého vztahu s Vězeňskou službou³. Ve své práci vycházím z předpokladu, že role vězeňské duchovní služby je v současné době již jen stěží zpochybnitelná a ve věznici má své místo, a tudíž nepotřebuje obhajoby.

Pro snazší a přehlednější uchopení tématu jsem se rozhodla dobrovolné duchovní, kteří se na duchovní službě ve věznicích podílejí značnou měrou, z výzkumu vynechat a zaměřila jsem se jen na její profesionální část, tj. na práci vězeňských kaplanů. Zajímalo mě, kde a jak se vězeňští kaplani organizují a jaký má jejich práce význam pro občanský sektor. V rámci výzkumného šetření jsem se dále zaměřila na zjištění jejich motivací a s nimi souvisejících cílů práce, metod, obtíží a role, jakou hraje ve výkonu jejich práce příslušnost k církevní denominaci. Cílem bylo co nejkonkrétněji a nejrealističtěji představit práci vězeňských kaplanů. Pro naplnění tohoto cíle jsem zformulovala čtyři výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem jsou vězeňští kaplani napojeni na občanský sektor?
2. Co motivuje vězeňské kaplany k výkonu jejich práce?
3. Jakými metodami vězeňští kaplani pracují a jakým obtížím čelí?
4. Jakou roli hraje ve výkonu práce vězeňského kaplana jeho příslušnost k denominaci?

¹ Např. v časopise „Vězeňství“, které vydává měsíčně Generální ředitelství Vězeňské služby, je v každém čísle 1 stránka věnována duchovní službě.

² Jaroslav Hála je psycholog vazební věznice v Českých Budějovicích a je pokládán za významného odborníka na penitenciární prostředí. V této práci bude rovněž citován.

³ Hrušková, H. Diplomová práce, s. 91.

Odpovědi budu hledat jak v dané teorii tak ve výsledcích kvalitativního výzkumu uskutečněného za účelem této diplomové práce se 17 vězeňskými kaplany z 11 věznic.⁴ V teoretické části práce budu čerpat z odborné literatury, z výsledků již uskutečněných výzkumů, z informací získaných na nástupním kurzu pro (nejen) členy Vězeňské duchovenské péče (VDP) a také z expertních rozhovorů s hlavním kaplanem Vězeňské služby (VS) a předsedkyní občanského sdružení VDP.

Práce je rozdělena do dvou částí: teoretické a empirické. V teoretické části práce nalezneme odpověď na první výzkumnou otázku týkající se zapojení vězeňských kaplanů do občanské společnosti. Zároveň pojednává o motivacích z psychologického, sociálního i teologického hlediska, o legislativní a organizační zakotvenosti vězeňské duchovní služby a o její deklarované nadkonfesijnosti a ekumenicitě. Empirická část představuje uskutečněný výzkum. Bude popsán průběh výzkumného šetření a výsledky, které ze šetření vyplynuly. V závěru práce vyhodnotím výsledky z obou částí práce.

Považuji za správné na tomto místě také zmínit fakt, že jsem členkou římskokatolické církve. Jsem si vědoma toho, že tato skutečnost může ovlivnit objektivnost výzkumu a celé práce.

Věřím, že tato práce svým zaměřením na motivace, cíle a metody kaplanské práce a současně jejich zapojení do občanské společnosti přispěje k bližšímu poznání profesionální duchovní služby ve věznicích a svými výsledky doplní soudobé studie.

⁴ Kromě otázky č. 1, která nebyla předmětem výzkumu.

2. TEORETICKÁ ČÁST

Cílem této části práce je nalézt odpovědi na vytyčené výzkumné otázky z teoreticky nabytých informací a připravit tak půdu pro výsledky výzkumného šetření.

2.1. Propojení práce vězeňských kaplanů s občanským sektorem

Cílem této kapitoly je zjistit a popsat jak vězeňští kaplani participují na občanské společnosti. Zajímalo mě, zda, kde a jak se vězeňští kaplani v ČR organizují a jaká je spojitost mezi jejich prací a občanským sektorem.

V této části práce budu čerpat z odborné literatury, užívat výstupy či přesné citace z rozhovorů, jež jsem učinila na počátku výzkumného šetření s hlavním kaplanem VS Mgr. Bohdanem Pivoňkou a předsedkyní občanského sdružení VDP Renatou Balcarovou, dále využívat terénních poznámek získaných na nástupním kurzu pro (nejen) členy VDP, kterého jsem se zúčastnila a citovat výpovědi vězeňských kaplanů, kteří se duchovní službě začali věnovat brzy po roce 1989 a patřili mezi respondenty výzkumného šetření.

Systematicky zpracovanou etapu vývoje duchovní péče ve věznicích po sametové revoluci je možno v literatuře nalézt až nyní (2007), kdy vyšel sborník materiálů určený členům o.s. VDP s názvem „Duchovenská služba v penitenciárním prostředí“ vydaný občanským sdružením Vězeňská duchovenská péče a Institutem vzdělávání vězeňské služby ČR. Budu z něho také čerpat.

Tato výzkumná otázka nebyla předmětem uskutečněného empirického šetření.

2.1.1. Vysvětlení pojmu občanský sektor

„Pro pojmenování prostoru mezi státem, trhem a občanem se používá více výrazů - neziskový sektor, občanský sektor, třetí sektor, dobrovolnický sektor nebo občanská společnost.“⁵ Média, odborná i laická veřejnost je významově rozlišují a definují často neshodně. Centrum pro výzkum neziskového sektoru vydalo sborník příspěvků moderované internetové diskuse na téma definice neziskového sektoru. Účastnili se jí jak odborníci, tak široká veřejnost. Cílem nebylo dosáhnout nějaké shody, nýbrž „dát na papír

⁵ Definice neziskového sektoru, s. 1

hlavní přístupy k uchopení sektoru.⁶ Diskuse byla důkazem zájmu o toto téma. Poukázala na šíři, bohatost a hloubku projevů života jako je participace, odpovědnosti a péče o druhé.

V této práci budu pracovat s pojmem občanský sektor. V něm rozlišujeme neziskové organizace s následujícími znaky: jsou institucionalizované (tj. jsou právníckými osobami); nejsou součástí veřejné správy (ani jí nepodléhají); zisk slouží k naplňování cílů organizace (a ne k rozdělení mezi zakladatele a členy); jsou samosprávné (tj. mají vlastní vnitřní strukturu řídicích orgánů) a využívají práce dobrovolníků.⁷ Znaky organizací občanského sektoru patří neodmyslitelně k demokratickému uspořádání společnosti. „Vytváří jakýsi ochranný val proti možné rozpínavosti státní moci, legitimizuje stát a jeho vládu a díky své další, tj. participativní funkci umožňuje efektivnější zapojení občanů do správy věcí veřejných.“⁸ Vedle konkrétněji vymezeného a snadněji měřitelného neziskového sektoru stojí obecnější pojem „občanská společnost, který je užíván především teoreticky a konceptuálně.“⁹

Subjekty občanského sektoru představují nadace a nadační fondy, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církve, resp. církevní právnícké osoby. Nejčastější formu nestátních nevýdělečných organizací jsou občanská sdružení. Ta vycházejí ze Z. č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

Podle tohoto zákona bylo založeno také občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP), které sdružuje všechny vězeňské kaplany. Bude mu nyní věnována pozornost, neboť je vzhledem k výzkumné otázce velmi podstatné.

2.1.2. Organizační zakotvenost vězeňských kaplanů

Vězeňští kaplani se nepohybují nikde ve vzduchoprázdnu, nejsou dobrovolnými duchovními, kteří by docházeli do věznice podle vlastní libovůle a možností, nýbrž každý je zaměstnancem určité věznice. V hierarchii vězeňské struktury spadají přímo pod 1. zástupce ředitele věznice. Viz. následující schéma.¹⁰

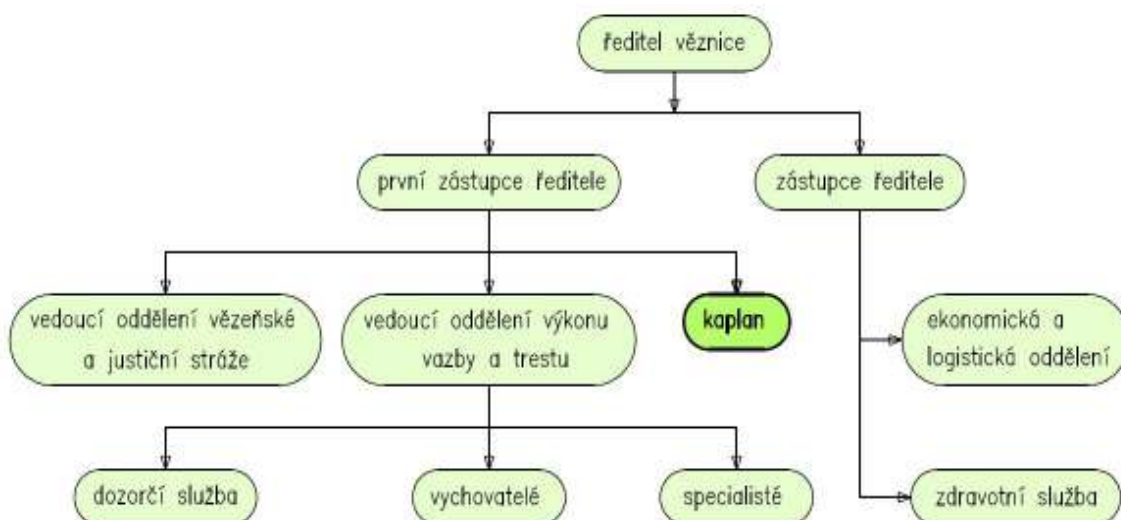
⁶ Definice neziskového sektoru, s. 1

⁷ Definice neziskových organizací podle H.K. Anheiera a L. M. Salomona

⁸ Panoráma biologické a sociokulturní antropologie, s. 25-26

⁹ Rakušanová, P. Organizovaná občanská společnost v ČR, s. 31

¹⁰ Duchovenská služba v penitenciálním prostředí, s. 25.

Obrázek č. 1 – Organizační struktura Vězeňské služby ČR

Adept na funkci vězeňského kaplana musí splňovat podmínky, které hlavní kaplan Vězeňské služby popsal následovně: „*Hlavní podmínkou je, aby bylo volné nějaké tabulkové místo, jež je k dispozici VDP; musí mít pověření své církve; musí být členem VDP; minimálně 1 rok dobrovolně působit ve věznici a být schválen výkonným výborem VDP, což je volený výbor a nejvyšší správní orgán sdružení.*“

Tyto podmínky si zaslouží širší komentář:

✿ **„volné tabulkové místo“** – pro vězeňskou duchovní službu je v současné době vyhrazeno 19 tabulkových míst s úvazkem 1,0 (včetně hlavního kaplana, jenž v žádné konkrétní věznici nepůsobí). S těmito místy může hlavní kaplan do jisté míry disponovat. Jsou rozdělena na místa, kde značná část kaplanů pracuje na snížený pracovní úvazek. Nejmenší úvazek je pětínový, tzn. 1 den v týdnu, ale v řádném pracovním poměru. Na tom představitelé duchovní služby trvají, protože to otevírá pro kaplany spoustu možností. Především jsou ze strany ostatního personálu věznice chápání jako partneři, společně sdílejí všechny dobré i špatné stránky organizace. Kaplani vnímají složité poměry VS a nějak na ně musí reagovat, cítí se být duchovními i pro ten personál. „*Tam, kde se daří, že ten duchovní je vnímavý i na stranu zaměstnanců, tak tam to funguje výborně,*“ říká hlavní kaplan. „Nutno si uvědomit, že bez součinnosti a podpory od ostatních zaměstnanců, by kaplani mohli vykonávat svou činnost jen obtížně. Je jasné,

že bez zajištění bezpečnosti by duchovní programy nemohly existovat.“¹¹ Kaplani mají ve věznicích své místo a klíče, mohou se uvnitř věznic samostatně pohybovat.

V České republice je celkem 36 věznic - 11 vazebních a 25 pro výkon trestu odnětí svobody. V současné době je zaměstnáno 31 kaplanů ve 23 věznicích. Zbývajících 15 věznic pokrývá dobrovolná duchovní služba.¹²

 „pověření příslušné církve“ – pověření vydává na vyžádání zájemce o duchovní službu představený každé církve většinou na základě doporučení administrátora příslušného domovského společenství (farnost, sbor atp.).¹³ Ne všechny církve však mají oprávnění působit ve věznicích. Tímto oprávněním disponují jen ty církve, kterým jsou podle Z. č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů přiznána tzv. zvláštní práva. Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat církev nebo náboženská společnost, která je registrována podle tohoto zákona nejméně 10 let, zveřejňuje každoročně výroční zprávu a řádně plní závazky vůči státu a třetím osobám. V České republice je na Ministerstvu kultury registrováno 21 církví a náboženských společností. Zvláštní kolektivní právo vykonávat duchovenskou službu v místech, kde se vykonává vazba a trest odnětí svobody z nich smí užívat těchto 16 církví: Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev adventistů sedmého dne, Církev bratrská, Církev československá husitská, Církev řeckokatolická, Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev augsburského vyznání v ČR, Evangelická církev metodistická, Jednota bratrská, Křesťanské sbory, Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, Pravoslavná církev v českých zemích, Slezská církev evangelická augsburského vyznání, Starokatolická církev v ČR.¹⁴ Podle slov hlavního kaplana VS ČR však *„ne všechny církve, které toto oprávnění mají, participují. Z 16 církví se zvláštními právy působí ve věznicích 10-11 křesťanských církví.“*¹⁵ Zda se církev prakticky podílí

¹¹ Coleman, J. Chaplains: God's Partners in prison, s. 123 (vlastní překlad)

¹² Podle slov hlavního kaplana Vězeňská služba na svých zasedání hovoří o tom, že cílový stav by měl být jeden kaplan v každé věznicí (resp. 0,5 úvazek pro kaplana katolického a 0,5 úvazek pro protestantského).

¹³ Na základě vlastní zkušenosti (z římskokatolické církve) mohu říci, že pro získání pověření pro duchovní službu ve věznicích od církevního hodnostáře, není potřeba dokazovat žádnou zvláštní způsobilost ani znalosti.

¹⁴ <http://www.mkr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/registrace-a-evidence/zvlastni-pravaCNS.doc>

¹⁵ Přesný počet závisí na tom, zda v rámci katolické církve rozlišujeme ještě řecko a římsko katolickou církev.

na výkonu duchovenské služby záleží na zájmu věřících dané církve o výkon této služby a na dalších podmínkách, které uchazeč o tuto službu musí splnit.

✿ „člen Vězeňské duchovenské péče“ - Vězeňská duchovenská péče¹⁶ je občanské sdružení, které bylo u Ministerstva kultury zaregistrováno v roce 1994.

2.1.2.1. Vznik a vývoj organizované vězeňské duchovní služby

V období od politických změn v r. 1989, které způsobily i otevření věznic pro duchovní, do r. 1994 postupně vznikalo na základě nabývaných zkušeností i s duchovní praxí ve věznicích v západní Evropě podhoubí pro organizovanou duchovní službu. „Federální ministerstvo vnitra spravující v té době (v r. 1990) státní ústavy nápravné výchovy (SNV) schválilo církvím, aby delegovaly své vyslance. Ti začali do jednotlivých útvarů SNV docházet, však bez jakékoli průpravy a kontroly.“¹⁷ Tato situace se brzy ukázala neúnosnou právě pro svou neuspořádanou činnost a neumělé představy na obou stranách. Duchovní často přicházeli do věznic s naivními představami, „se srdcem na dlani“, bez základních a nutných znalostí mentality vězňů a vězeňského prostředí vůbec. Kaplan z menší protestantské církve, který působí jako duchovní ve věznicích od r. 1991, k tehdejší situaci v rozhovoru v rámci výzkumného šetření řekl: „*Duchovní v dobré víře chtěli vězňům pomoci a všechno dát. Známe i případy, kdy někteří z nás na to doplatili, ale to je proces, učíme se a myslíme si, že jsme vyrostli z dětských nemocí. To je ale jako v životě. Říkáte si, že jste opatrná a pak zjistíte, že jste nebyla.*“ Nežádka se duchovní setkávali s hrubě účelovým jednáním ze strany vězňů,¹⁸ s využíváním, následným zdrcujícím zklamáním a pocitu osobních proher. „V roce 1991 se začala utvářet první pracovní skupina duchovních dobrovolně působících v českých věznicích (lze v ní spatřovat již zárodek pozdějšího občanského sdružení VDP, jejímž koordinátorem se z pověření předsedy Ekumenické rady církví (ERC) stal farář Českobratrské církve evangelické (ČCE) Mgr. Bohdan Pivoňka. Ten byl pak od roku 1993

¹⁶ Terminologické vysvětlení názvu Vězeňská duchovenská péče: **vězeňská** (charakterizuje lokalizaci působení), **duchovenská** (vedle *duchovní*) má v českém jazyce širší záběr, **péče** v sobě nese i citové zabarvení.

¹⁷ Duchovenská služba v penitenciálním prostředí, s. 22.

¹⁸ K účelovosti u vězňů předsedkyně VDP Renata Balcarová na semináři pro (nejen) členy VDP uvedla: „*Účelově jednáme všichni, tomu se nevyhneme. Ovšem hrubé účelové jednání je již něco víc. Nebezpečí tohoto jednání hrozí např. v situaci, kdy nějakého klienta (míněno vězně) preferujeme. Ten to velice dobře vycítí a snaží se toho využít.*“

zaměstnán na 0,3 úvazku jako koordinátor duchovní služby na Generálním ředitelství Vězeňské služby ČR.¹⁹

Dalším krokem ke vzniku organizované a jasněji specifikované služby duchovních ve věznicích bylo uzavření **Dohody o duchovní službě** mezi církvemi sdruženými v ERC²⁰, Římskokatolickou církví a Vězeňskou službou ČR (VS ČR) v lednu r. 1994. „Účelem této dohody bylo vytvořit základní podmínky pro vzájemnou spolupráci a pomoc mezi VS ČR a církvemi (a náboženskými společnostmi) při jejich účasti na nápravě odsouzených a obviněných ve věznicích.“²¹ „Dohoda se stala závaznou vyhlášením v **Nařízení GR č. 3/1994**. Do věznic směly vstupovat jen osoby pověřené svou církví ke službě ve věznicích. Nařízení umožňovalo uzavřít s duchovními pracovními právní vztah buď formou dohody o provedení práce nebo přijetím do pracovního poměru.“²² V této Dohodě našlo své místo a od té doby podstatnou roli začalo hrát i nově vzniklé nadkonfesijní (tedy nespojené z žádnou konkrétní církví) občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče. „*Vizi této služby dal ten, který ji započal, pan magistr Pivoňka. On je zakladatel té myšlenky a také protagonista té služby při jejím vzniku. Výjimečnost VDP vedle její nadkonfesijnosti a ekumenicity je i v její autoritě. Ta vyrostla ve vztahu k Vězeňské službě a i k církvím právě díky důsledné aplikaci prvních dvou uvedených specifik*“, říká současná předsedkyně VDP paní Renata Balcarová.

VDP se stala jakýmsi poradním orgánem a dostala možnost vyjadřovat se k působení jednotlivých duchovních. Právě pro svou nadkonfesijnost, flexibilitu, spolehlivost a zároveň odbornou zdatnost „našla VS v tomto občanském sdružení partnera schopného reagovat na její požadavky a potřeby daleko pružněji než Česká biskupská konference (ČBK) a Ekumenická rada církví (ERC).“²³

VDP začala podnikat počáteční krůčky vedoucí k profesionalizaci duchovních a vzniku Vězeňské duchovní služby. Nynější předsedkyně VDP je popisuje následovně: „*Prvním předsedou sdružení VDP byl samozřejmě a z logiky věci zvolen Mgr. Pivoňka.*

¹⁹ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 22.

²⁰ Mezi církve sdružené v Ekumenické radě církví (ERC), na které se vztahuje působnost této Dohody patří 1. **členské církve ERC** (Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev bratrská, Církev československá husitská, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev metodistická, Evangelická církev a.v. v ČR, Jednota bratrská, Pravoslavná církev v českých zemích, Slezská církev evangelická ausburského vyznání, Starokatolická církev), 2. **přidružené církve** (Armáda spásy) a 3. **pozorovatelé ERC** (Anglikánský sbor sv. Klimenta v Praze, Církev adventistů sedmého dne, Federace židovských náboženských obcí v ČR.)“ – in Dohoda o duchovní službě z roku 1999. (Tučně vytištěné jsou ty církve, které nyní participují v rámci VDP).

²¹ Vyhlášení NGR 3/1994, čl. 1

²² Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 23 – 24.

²³ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 23.

Byl to také on, kdo oslovil tehdejší ministryni spravedlnosti JUDr. Vlastu Parkanovou s žádostí či s dotazem, proč není v České republice umožněná kaplanská služba. A protože to byl asi pravý okamžik toho dotazu (protože již předtím se cosi zkoušelo), paní ministryně zareagovala úžasně tak, jak zareagovala: „A ono není? A proč není?“ Otázkou odpověděla a ten den, protože jsem u toho seděla a proto si to pamatuju, ona v ten moment rozhodla, že bude.“

„Ministryně spravedlnosti Vlasta Parkanová rozhodla v roce 1997 o vytvoření 11 tabulkových míst pro vězeňské duchovní v rámci VS ČR. Vznikl Referát duchovní služby působící v rámci Odboru výkonu vazby a trestu odnětí svobody Generálního ředitelství Vězeňské služby (GŘ VS) a celkem 17 vězeňských duchovních se tehdy postupně stalo jejími zaměstnanci (referenty).“²⁴

V praxi to vypadalo tak, že profesionální duchovní²⁵ vykonávali duchovní službu v konkrétních věznicích, ale byli zaměstnanci generálního ředitelství ČR. Po čtyřech letech došlo ke změně.

Dohoda o duchovní službě z roku 1994 byla v roce 1999 novelizována (vyhlášená v **Nařízení GŘ 18/1999**). „Zaměřuje se v první řadě na podmínky služby dobrovolných duchovních. Přímé kaplanské služby se zde dotýká zmínkou o tom, že v pracovním poměru ve Vězeňské službě působí pověřené osoby ve funkci rada Vězeňské služby – duchovní (kaplan). Zmiňuje se také o spolupráci VDP s Vězeňskou službou při uzavírání pracovně právního vztahu duchovního na funkci rada Vězeňské služby – duchovní (kaplan).“²⁶

„V roce 2001 tehdejší generální ředitelka VS Mgr. Kamila Meclová zrušila Referát duchovní služby a vytvořila **Vězeňskou duchovní službu (VDS)**.“²⁷ „Konkrétní podmínky vězeňské duchovní služby upravuje její **Nařízení č. 27/2001** o organizaci duchovní služby, které se věnuje především působení profesionálních vězeňských duchovních, tzv. radů VS - kaplanů.“²⁸ Na základě tohoto nařízení jednotliví kaplani (referenti) přešli pod pravomoc ředitelů věznic, ve kterých působí. Ve vězeňské organizační struktuře byli zařazeni přímo pod prvního zástupce ředitele věznice

Těmto organizačním změnám však předcházely i bouřivé debaty. Dnes již dlouholetý vězeňský kaplan, který byl diskusím tehdy přítomen a tato organizační změna

²⁴ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 24.

²⁵ tj. ti referenti (alias vězeňští kaplani). Vedle nich fungovali duchovní dobrovolníci.

²⁶ Škoda, M. Bakalářská práce, s. 20.

²⁷ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 24.

²⁸ Škoda, M. Bakalářská práce, s. 19.

zasáhla i jeho, se k ní vyjádřil následovně: „*Byl jsem pro to, abychom zůstali pod hlavním kaplanem na Generálním ředitelství VS ČR. Někteří ředitelé věznic nejsou duchovní službě příliš nakloněni a navíc vyvstala otázka, kde bychom v systému věznice měli mít své místo my.*“ „Avšak i přes původní obavy z negativních dopadů se tato změna osvědčila.“²⁹ Podle slov hlavního vězeňského kaplana bylo smyslem vzniku profesionálních duchovních (zaměstnanců věznice) začít působit ve věznici samostatně, ulehčit zaměstnancům věznice, nebýt ve vězení „návštěvou“ (ta je vždy závislá na doprovodu personálu věznice) a také vzít na sebe břemeno Vězeňské služby zcela vážně. Tedy nedistancovat se od nepříjemných skutečností a omezení, které se vězeňského prostředí dotýkají. Do věznic nepřicházejí jen pro odsouzené a obviněné, nýbrž i pro zaměstnance.

V roce 2007 byl vyhlášen Prováděcí protokol k Dohodě o duchovní službě **Nařízením GR č. 58**. „V něm se mj. praví, že hlavní vězeňský kaplan je oprávněn iniciovat a předkládat generálnímu řediteli další prováděcí protokoly k Dohodě a návrhy na změnu její i dalších vnitřních předpisů VS, které se jí týkají.“³⁰ Tato skutečnost deklaruje vzájemný respekt, praktickou stránku spolupráce a možný vliv na další změny.

2.1.2.2. Struktura a podmínky členství VDP

Členem VDP se může stát každá fyzická osoba (duchovní i laik) starší 21 let, která souhlasí s cíli sdružení, usiluje o jejich naplňování, byla dle zákonných norem vedením své církve pověřena službou ve věznicích, byla schválena výkonným výborem sdružení a platí členské příspěvky. Mezi jeho povinnosti patří účast na nástupním kurzu pro (nejen) členy VDP a sebevzdělávání (účast na školeních a kursech v oblasti pastoračního působení ve věznicích).

Poté může na základě schválení ředitele věznice docházet do konkrétní věznice jako dobrovolný duchovní. Přes to, že jsou odbornými dobrovolnými pracovníky, tak na sebe povinně vážou část personálu, který je musí doprovázet (pokud ve věznici nepracuje kaplan).

Strukturu organizace tvoří místní skupina, koordinátor, koordinační rada, členská schůze, výkonný výbor a předseda. Místní skupina zahrnuje všechny členy VDP, kteří působí při určitém zařízení VS ČR. Schází se dle potřeby, svolává ji koordinátor, kterého si místní skupina volí ze svého středu. Koordinátorem je nejčastěji vězeňský kaplan.

²⁹ Duchovenská služba v penitenciálním prostředí, s. 24.

³⁰ Nařízení GR č. 58/2007.

Koordinátor (mj.) zajišťuje pokrytí poptávky po duchovní péči ze strany vězňů, popř. VS a distribuuje požadavky mezi dobrovolné duchovní.

Členská schůze je nejvyšším orgánem sdružení, tvoří ji všichni členové VDP. Má největší pravomoci (stanoví základní směřování VDP, volí předsedu a výkonný orgán, schvaluje roční rozpočet atd.) a je výkonným výborem svolávána minimálně jednou ročně.

Výkonný výbor je nejvyšším výkonným orgánem VDP. Sleduje činnost VDP a její teologickou relevantnost, pořádá mezioborové semináře³¹, schvaluje nové členy VDP, *doporučuje ze zkušených a osvědčených členů VDP Vězeňské službě vhodné osoby pro kaplanskou činnost* a rozhoduje v odůvodněných případech o pozastavení práce člena VDP, resp. o jeho vyloučení.

Občanské sdružení VDP má v současné době (2008) přes 200 členů - dobrovolných i profesionálních, tj. kaplanů.

2.1.2.3. Dobrovolné duchovní působení volné

„Vedle členů VDP do věznic docházejí také dobrovolní duchovní, kteří nejsou členy VDP. Postavení VDP tedy není výlučné.“³² Mohou do věznice docházet na základě povolení své církve a schválení ředitele příslušné věznice. Dobrovolným duchovním ve věznici se může stát také laik, není k této službě potřeba teologické vzdělání či svěcení ani znalost vězeňského prostředí. Přes to, že jsou odbornými dobrovolnými pracovníky, tak na sebe povinně vážou část personálu, který je musí doprovázet. Takový duchovní vchází do věznice totiž jako návštěva, jeho činnost není nikým koordinována. Takto službu duchovního praktikují dle slov vězeňského kaplana z protestantské církve a člena výkonného výboru VDP převážně členové římskokatolické církve. Ve Sborníku se uvádí, že *„takto nevstupuje do věznic mnoho zástupců tradičních církví (v r. 2003 to bylo pouze 1,6 % všech duchovenských návštěv). V maximální míře jej však využívají členové Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.“*³³

 „minimálně 1 rok dobrovolně působit ve věznici“ - po jednom roce tzv. zkušební doby, kdy dobrovolný duchovní dochází pravidelně do věznice (s doporučenou frekvencí 1x za 14 dní) a je doprovázen svým rádcem, tzv. kmotrem

³¹ Mezioborové vzdělávací semináře jsou pořádány ve spolupráci s odbornými zaměstnanci věznice.

³² Církve a náboženské společnosti v ČR a jejich právní postavení, s. 52.

³³ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 66.

(zpravidla z jiné církve), se stává řádným členem VDP se všemi právy a povinnostmi. Po uplynutí zkušební doby o členství rozhodne s konečnou platností výkonný výbor (VV) VDP (po vyjádření člena, jeho kmotra, místního kaplana či koordinátora).

✿ **„být schválen VV VDP“** - ve stanovách VDP se lze dočíst, že organizace ze zkušených osvědčených členů VDP – duchovních, tj. těch, kteří jsou ve své církvi pověřeni duchovenskou činností, doporučuje Vězeňské službě osoby vhodné pro kaplanskou činnost. Hlavní kaplan k tomuto dodává, že *„tu existuje jakási ‚gentleman agreement‘ mezi VS a VDP. I přesto, že by VS nemusela, dbá na doporučení výkonného výboru VDP.“* Schválení VV VDP se děje na základě pohovoru s uchazečem a na základě referencí o doposud vykonané práci.

Mezi další podmínky ze strany VS ČR patří: „vězeňský kaplan musí vyhovovat vedle zdravotních hledisek i v otázce dosaženého vzdělání. Zpočátku GŘ VS ČR stačilo vzdělání vysokoškolské v jakémkoli oboru, od r. 2002 je možné mít ukončené VŠ magisterské, bakalářské i vyšší odborné teologické studium. Vyloučena není ani výjimka, ovšem s klauzulí ve smlouvě, že do čtyř let teologické studium zahájí.“³⁴ Každý zaměstnanec VS ČR – tedy i kaplan – je povinen po přijetí do pracovního poměru absolvovat několikátýdenní kurz pro nové zaměstnance Vězeňské služby.

2.1.4. Závěr

Vězeňští kaplani na občanské společnosti participují. Jsou na občanský sektor napojeni skrze nadkonfesijní občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP). Všichni profesionální vězeňští duchovní se rekrutují z dobrovolných členů VDP a po splnění určitých podmínek se mohou stát kaplany. Mezi takové podmínky (vedle zdravotní způsobilosti a příslušného vzdělání) patří především získání oprávnění od domovské církve k výkonu duchovní služby ve věznici, minimálně roční dobrovolné působení ve věznici, členství v občanském sdružení VDP, schválení výkonným výborem VDP, jakožto nejvyšším správním orgánem sdružení a v neposlední řadě volné pracovní místo v některé z celkového počtu 36 českých věznic.

³⁴ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 70.

Kaplani jsou sdruženi v jednom občanském sdružení a skrze ně mohou ovlivňovat a ovlivňují státní sféru. VDP doporučuje Vězeňské službě kaplana do pracovního poměru pro konkrétní věznici, spolupracuje s Vězeňskou službou a má také vliv na formulování vzájemných dohod, nařízeních a jiných legislativních předpisů. Po čtrnáctileté existenci sdružení VDP lze konstatovat dobrou a fungující mezisektorovou spolupráci. K tomuto výsledku přispívá i nadkonfesijní charakter sdružení.³⁵

2.2. Motivace vězeňských kaplanů k výkonu jejich práce

V odborné literatuře se dočteme, že motivace hrají v jednání jedinců ústřední roli a zásadním způsobem jej ovlivňují. Motivace směřují k cílům lidského jednání a odpovídají na otázku „Proč lidé jednají tak, jak jednají?“ Vycházím tedy z předpokladu, že člověka k výkonu určité práce motivuje cíl, kterého chce dosáhnout.

Zajímalo mě, jaké motivy mají vězeňští kaplani k výkonu své práce a jaké mají cíle, tedy čeho se snaží ve své službě dosáhnout. Pro získání relevantní odpovědi je nutné mít oporu také v teoretickém základu sledovaného tématu. Budu vycházet z odborné psychologické, teologické i sociální literatury a pracovat s výsledky zahraničních i tuzemských výzkumů, které se věnovaly vězeňské duchovní službě. Dále využiji terénních poznámek získaných na nástupním kurzu pro (nejen) členy VDP a informace poskytnuté předsedkyní VDP a hlavním kaplanem VS v rámci expertních rozhovorů.

Porozumět motivacím a cílům v praxi nutně předpokládá teoretické předporozumění. Klady-li si za cíl v této práci vylíčit konkrétně a prakticky práci vězeňského kaplana a zjistit, co jej vede čili motivuje k naplňování této duchovní služby, považuji za nutné vyložit alespoň rámcově principy motivací.

Nejprve z pohledu obecné psychologie, a to kvůli představě, jakým způsobem motivace v lidské psychice fungují. Druhý pohled bude patřit motivacím prosociálním. Do této práce byly zařazeny právě proto, že práce vězeňských kaplanů je především o mezilidských interakcích. Třetí část bude o motivacích plynoucích z víry v Boha. V činnosti duchovního jsou více než jen předpokládané. Ve výsledcích empirického šetření zjistíme, zda a jakou roli hrají.

³⁵ O nadkonfesijnosti sdružení pojednám v samostatné kapitole.

2.2.1. Motivace lidského chování z psychologického hlediska

Motivace lidského chování vedou k dosahování či ke snaze o dosažení určitých cílů (nasměrování). Abychom jich byli schopni dosáhnout, volíme určité postupy a metody.

Stručně řečeno, motivace odpovídá na otázku 'proč se lidé chovají tak, jak se chovají?' „Toto proč má však dva aspekty: První se vztahuje ke způsobu chování (jak), které vychází z jeho zkušeností a druhý se vztahuje *k otázce cíle tohoto chování* (důvod), kde jde obvykle o konkrétní motivy.“³⁶ Tento druhý aspekt vázaný k cílům chování je pro tuto práci podstatný. Bude dále ještě zmíněn.

Motivace lidského chování si lze představit jako jakýsi komplexní aparát složený z mnoha různoběžných impulsů a sil. Jednotlivé lidské motivy jsou v podstatě od sebe neoddělitelné, vytvářejí celé předivo neustále se na sebe nabalujících motivů, kdy jeden motiv spouští další. Není snadné prvotní motiv postihnout. Co je však snazší postihnout, to jsou motivační síly, jako např. pud, motiv, hodnota, zájem, postoj, cíl atp., které vedou k jednání různého druhu. Od nich je tedy třeba začít. „Motivační síly kolísají podle vnitřních a vnějších podmínek. Vedle toho motivační vlastnosti jsou trvalé charakteristiky osobnosti, které podmiňují nebo přímo určují jak často, jak silně a jakým způsobem se bude v prožívání a chování lidí uplatňovat ta či ona motivační síla.“³⁷

Zjednodušeně si lze motivaci představit ve dvou modelech. „První, tzv. model *nedostatku* (vakua) vychází z pocitu prázdnoty, která si přeje naplnění (ideálně si to lze znázornit na hladu, žízní, vzduchu, ale také na péči, pozornosti, lásce atp.). Ve druhém modelu *vybití* (přetlaku) se naopak organismus snaží něčeho zbavit. Po vybití či zaplnění prázdna bychom mohli předpokládat klidový rovnovážný stav“.³⁸ Platí zde však zdánlivý paradox, a to, že s jídlem roste chuť. (Např. kde agresivita nenaráží na odpor u např. příliš shovívavých rodičů, neustává, ale naopak se stupňuje.)

Jiný pokus klasifikace motivů lidského chování uvádí Cattell. „Tvrdí, že se vyskytuje určitý počet základních motivačních sil, které jsou hybateli všech funkcí a veškeré činnosti. Domnívá se, že kladením otázky po motivech určité činnosti se vždy dobereme ke zdroji, tj. k primárním potřebám (fyziologickým či psychologickým).“³⁹ Existuje však velký počet odborníků, který s takovýmto zjednodušením problematiky lidské motivace

³⁶ Nakonečný, M. Motivace lidského chování, s. 5-6.

³⁷ Říčan, P. Psychologie osobnosti, s. 183.

³⁸ Říčan, P. Psychologie osobnosti, s. 172 – 174.

³⁹ Říčan, P. Psychologie osobnosti, s. 176-178.

nesouhlasí, protože psychologická realita je mnohem obtížněji postižitelná. Odmítají vidět člověka jen jako lidského živočicha. Např. G. W. Allport vyslovil názor a založil takovou teorii, podle které odvozené motivy sice vznikají ze základních potřeb, ale nelze je beze zbytku vysvětlit kombinací těchto potřeb. Nový motiv, který vznikne na základě primárních potřeb, má již do značné míry „samostatný život“ a působí i tehdy, když je primární potřeba uspokojena.

Dle Kurta Lewina si můžeme motivační síly představit jako fyzikální síly působící v prostoru na hmotný bod. Působí-li jedna síla, je výsledek jednoduchý, a to pohyb ve směru žádoucího objektu a následná akce k uspokojení potřeby. Pro člověka je však typické, že se různé motivy a potřeby často dostávají do konfliktu – jak se takový konflikt řeší? „Přitažlivá a odpuzivá síla působí tím silněji, čím jsme v pomyslném psychickém poli danému předmětu blíže. Je-li tedy ve větší vzdálenosti naděje silnější než strach, přibližujeme se k žádoucímu objektu.“⁴⁰

Podle Freuda může být konflikt vědomý či nevědomý. Je možné, že někdy jednáme bez toho, aniž bychom věděli proč. „Naše chování má někdy manifestní obsah, ale může mít také latentní podobu. Nevědomé jsou i takové motivační síly, jejichž příčiny subjekt vysvětluje chybně. Překnutím, zapomenutím, symbolické splnění přání, substituční chování atp. mohou být výrazem nevědomých motivů.“⁴¹

Motivace a potřeby k sobě patří, neboť potřeby jsou spouštěcími impulsy pro lidskou činnost. Nejčastěji užívanou klasifikací potřeb je Maslowova klasifikace, vyobrazená do tvaru pyramidy, ve které vyšší potřeby mohou být uspokojeny až poté, co potřeby základní dojdou satisfakce.

„V prvním patře pomyslné pyramidy jsou umístěny fyziologické potřeby, nad nimi potřeby jistoty a bezpečí, dále potřeba lásky a sounáležitosti, o patro výše potřeba úcty a sebeúcty a nejvyšší pozici zaujímají potřeby sebeaktualizace a seberealizace.“⁴²

⁴⁰ Říčan, P. Psychologie osobnosti, s. 180.

⁴¹ Nakonečný, M. Motivace lidského chování, s. 193.

⁴² http://www.szs-most.cz/ose/potreby_cloveka.htm

Lidské potřeby jsou také v odborné literatuře popisovány jako analogicky vycházející ze čtyř dimenzí, které tvoří lidskou bytost. „Člověk je součást přírody, podléhá přírodním zákonům, jeho tělo je hmotné, potřebuje energii a má další *fyzické potřeby*. Člověk ale také přemýšlí, cítí, prožívá, uvědomuje si své pocity, rozhoduje se - můžeme hovořit o relativně samostatné složce, o *psychické stránce*. Člověk nežije sám, žije ve společenství druhých lidí reálně i v přeneseném slova smyslu. Člověk se rodí do konkrétní sociální situace, do sociální sítě a sám se podílí na jejím vytváření a změnách. Ve společenství druhých lidí naplňuje svůj život, to je jeho *sociální dimenze*. O *spirituální (duchovní) dimenzi* člověka nejsou možná všichni přesvědčeni. Nelze ji přímo dokázat, právě pro její nadpřirozenost. Ale lidé měli od počátku svá božstva, rituály, kterými se k nim snažili přiblížit. (...) Ani moderní vědecká éra tyto snahy neodstranila.“⁴³

Potřeby člověka na všech úrovních mají být uspokojovány relevantními a odpovídajícími prostředky – tedy reagujícími na podstatu potřeby.

Slovo spirituální (či duchovní) je v mnoha kontextech značně vágní, nicméně vyjadřuje velmi důležitou pravdu: situaci člověka nelze řešit jen ekonomickými, technickými, zkrátka fyzickými a psychickými procesy manipulujícími prostředky.

Škála potřeb je u každého člověka jedinečná, ovlivňují ji faktory obecné (věk, pohlaví ...), osobnostní (výchova, vzdělání ...) a společenské (celkový životní standard...).

„Lidské motivy chování i přes jejich složitost a spletitost lze zkoumat. Např. přímým či nepřímým dotazováním, pozorováním, vlivem motivace na výkon nebo využitím projekce. Tyto techniky můžeme použít, ale nelze spoléhat jen na výsledky jediné metody.“⁴⁴

2.2.2. Prosociální motivace (a možná úskalí pomáhajících pracovníků)

Sociálně motivovaný druh chování je takový druh chování, který má zřejmý sociální cíl. Čím je toto prosociální chování motivováno? „Podle psychologa J. Reykowského je podstatou prosociálního chování schopnost jedince přinášet oběti, vzdát se vlastního blaha

⁴³ Dočkal, J. Člověk a svět , s. 15.

⁴⁴ Říčan, P. Psychologie osobnosti , s. 185.

ve prospěch blaha druhých.⁴⁵ Jedinec sleduje hodnoty sociální odpovědnosti a vzájemnosti, bez odměny z externích zdrojů a je vybaven empatií. „Altruismus znamená nesobecký způsob myšlení nebo cítění, jednání ve prospěch druhých lidí (opakem je sobectví a egoismus).“⁴⁶ Empatická emoce vyvolává altruistickou motivaci pomoci osobám v nouzové situaci. Altruistický způsob jednání je většinou spojen s dobrovolnictvím. Vězeňští duchovní nejsou dobrovolnými pracovníky, za svou práci pobírají náležitou mzdu. Altruistické motivace však mohou hrát v jejich činnosti roli. Ve výsledcích zjistíme, zda tomu tak je.

Důležité je, že pomáhání znamená pro mnoho lidí činnost nepochybně smysluplnou. Pomáhající profese (do kterých náleží i práce vězeňského duchovního) patří k těm, které mohou nadchnout, které jsou s to angažovat člověka celého. Jsou jednou z možností, jak se vyhnout rozštěpení života na dvě části – na práci a „skutečný“ život.

Zisky, které angažovanému pomáhajícímu jeho profese přináší, jsou zároveň potenciálním zdrojem problémů. Tato povolání mohou skýtat příležitosti k překonání pocitu samoty a nejisté sebeúcty pomocí kontaktu s klienty. Problém má dvě podoby: jednou je tendence přebírat kontrolu nad klientem, druhou je tendence obětovat se pro klienta na vlastní úkor.

„Nadbytečné kontroly užívá v dobré víře, že jde o zájem klientů, ale brání rozvoji jeho autonomie. Jde např. o lidi, které nesouhlas blízkých druhých osob velmi znejišťuje, a proto jim lépe vyhovuje situace, kdy pro projev nesouhlasu není místo.

Druhý způsob lze vystihnout parafrází biblického normativu lásky k bližnímu⁴⁷ jako *má rád svého bližního místo sebe samého*. Jediný, kdo na tom tratí, není jen pracovník sám, ale dotýká se to i jeho okolí. Nikoho netěší, když je pro druhého zdrojem potíží, naopak každý je rád, když druhý s ním pobývá rád a s uvolněním. Problémy ve vztahu ke klientům bývají patrné až v dlouhodobější perspektivě.⁴⁸

⁴⁵ Nakonečný, M. Motivace lidského chování, s. 248.

⁴⁶ Výkladový slovník

⁴⁷ „Miluj bližního svého jako sám sebe.“ (Mt 22,39 - Bible)

⁴⁸ Kopřiva K. Lidský vztah jako součást profese, s. 17 – 20.

2.2.3. Základ teologických motivací nebo motivace vycházející z křesťanství

Nejen teologie říká, že všichni lidé (tedy i laici, a ti zejména) mají využít a naplnit svá obdarování. Křesťané věří, že radosti i bolesti druhých lidí, zvláště chudých a těch, kdo nějak trpí, jsou radostí i bolestmi samotného Ježíše Krista.⁴⁹ V to nejen věří, ale také se snaží (by se měli snažit) uvádět do praxe, jak se lze dočíst z Bible. Sociální práce může být jedním z těchto praktických kroků, pastorační péče pak této práci rozumí v perspektivě víry. Pastorační péče je „složkou starostlivosti o potřebného člověka, která se týká jeho samého a přesahuje odbornou praktickou pomoc, ať v sociální nebo ve zdravotní oblasti. Blízce nebo vzdáleně souvisí s vírou potřebného nebo s vírou pomáhajícího nebo konečně s vírou obou dvou.“⁵⁰ Víra v Boha (a potažmo příslušnost k církvi) člověka formuje a ovlivňuje jeho jednání. Hlásíme-li se ke své víře, naše starost o člověka je naší vírou nesená. Z mezilidského setkání, které respektuje autenticitu každého, se rodí autenticita naší křesťanské služby. „Jako věřící křesťané nemůžeme zapřít naše přesvědčení, že člověk stvořený k obrazu Božímu si zasluhuje úcty, ať ho nacházíme v jakémkoli stavu, a že každý, protože je hříšník, potřebuje vykoupení.“⁵¹

Každý vězeňský kaplan je příslušníkem církve, církev ho jeho službou pověřuje. Všechny křesťanské církve vycházejí z učení Ježíše Krista, proto se zde nebudou zabývat specifikami a odlišnostmi jednotlivých církví. Jak již bylo uvedeno, duchovní nepřicházejí do věznice reprezentovat svou církev, nýbrž, aniž by „hrbili svá záda“, působit nadkonfesijně a ekumenicky. Jedno vyznání může v mnoha případech zastoupit druhé. „Bez ekumenického rozměru není církev církví. Musí prorůstat do kázání, katechezí, formace a služby kněží a do spirituality věřících. Jednota křesťanů musí jít ruku v ruce s misijním působením a evangelizací. Nelze hlásat lásku a žít rozdělení.“⁵²

Profesor Evangelické teologické fakulty UK v Praze, odborník na křesťanské církve a zastánce ekumenismu Pavel Filipi služebnou roli církve chápe jako definující. „Pokud církev není služebná, tak není církví.“⁵³

⁴⁹ Např. Mt 25, 31 – 46 (Bible)

⁵⁰ Opatrný, A. Pastorační péče v méně obvyklých situacích, s. 8.

⁵¹ Opatrný, A. Pastorační péče v méně obvyklých situacích, s. 9.

⁵² Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 13.

⁵³ Filipi, P. Diakonická církev – výzva tohoto tisíciletí, s. 8.

„Církev je ve světě, v dějinách proto, aby sloužila Božímu záměru k záchraně lidské rodiny. To je její jediné určení a vlastní důvod existence. Významnými prvky církevního života jsou leiturgia (liturgie), martyria (svědectví), diakonia (služba) a koinonia (vytváření společenství). Ve všech těchto oblastech se mají a mohou podílet laici.“⁵⁴

Diakonii v užším slova smyslu chápeme jako službu potřebným. „Náš současník přechází zvěstování církve bez valného zájmu, ale křesťanskou diakonii honoruje svou sympatií. Proč tomu tak je? Někteří se domnívají, že český člověk se stal tak povrchní, že vidí jen tělesné potřeby, ale není s to nahlédnout svou duchovní a morální nouzi, a proto nechce slyšet zachraňující Slovo. Jiným důvodem může být důsledek obranné reakce proti převaze komunistické ideologie – český člověk podezřívá křesťanské zvěstování z ideologického mentorování, kdežto diakonická práce drží církev v jasných, přehledných mezích tam, kde mohou být užitečné. Anebo – není snad diakonické nasazení určitým způsobem zvěstování, misíí beze slov, jež je s to nahradit kázání? Zde je však úskalí – diakonie je služba, nikoli sebe prezentace církve. Diakonii nekonáme proto, abychom si vylepšili svou image před naším sekulárním okolím.“⁵⁵

Proč vlastně konáme diakonii?

Filipi nabízí tyto odpovědi:

Nejhlubší zdůvodnění diakonie jako služby potřebným leží v příběhu Ježíše Nazaretského, v jeho praxi. Diakonie je věc následování Krista, nikoli záležitost seberealizace, sebe prezentace církve.

Je nápadné, s jakou důsledností líčí všichni čtyři evangelisté Ježíšovu praxi jako praxi dvojniskovou: kázal a uzdravoval a v tomto dvojím se „přiblížilo království Boží“. Ježíš, když se setkal se strádáním, zvolil cestu odporu a ne pasivní smířenosti. Stejně tak i my máme jednat podle jeho vzoru – nemoc má být léčena, strádání přemáháno.

Ježíšův příběh byl unikátní, nenapodobitelný. Vzorce pro křesťanskou diakonii z něj nelze přímo odvozovat, ale přesto lze odtud načerpat impulsy a inspirace pro dnešní křesťanskou diakonii:

- „Bezplánovitost, nestrategičnost, *okamžitá reakce* Ježíše v potírání moci zla. Pospíchá do Jeruzaléma, ale udělá si čas, aby uzdravil slepého Bartimea.⁵⁶ Diakonie znamená překračovat hranice svou podstatou a ne si je přísně střežit.

⁵⁴ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 50.

⁵⁵ Filipi, P., Diakonická církev – výzva tohoto tisíciletí, s. 10.

⁵⁶ Mk 10,46 nn

- Uzdravování se děje v nezávislosti na otázce lidského hříchu a jeho překonání. Nikdy nepřistupuje na příčinnou souvislost mezi hříchem a nemocí. V setkání s lidskou nouzí Ježíš jedná finálně a ne kauzálně. Ježíšův pomáhající čin je bez předpokladů a podmínek: nepožaduje žádné kající úkony. Pro diakonii je podstatné, aby otázka viny a hříchu byla pro křesťanskou službu lásky sekundární.
- Ježíš lidi, kterým pomohl, nezavazoval k tomu, aby se stali jeho následovníky. Pro diakonii to znamená, že by mělo jít o absenci záměru získávat lidi pro církev. Diakonická služba by neměla být nástrojem misie. Diakonie se může stát reklamou pro Kristovo následování, ale jenom tehdy, když reklamou nechce být.
- Ježíš se ujímal také strádání tělesného, nejen duchovního. Ve stopách Ježíše nepodceňujeme strádání tělesné útekem do spirituality.

Ježíšovy zásahy a poskytnutí pomoci je nutno chápat jako znamení Božího království (také neuzdravil všechny, nevzkřísil všechny z mrtvých ...). Zlomkovitost našeho úsilí vzhledem k nekonečnému moři lidského strádání je jistě základní zkušeností také křesťanské diakonie.

Nejhlubší a nejnosnější motivaci pro diakonickou službu církve ve světě spatřuje Filipi v kladení si konečného cíle, tj. Boží univerzální vůli ke spáse a uzdravení. Církev má své spojence v boji proti bídě v sociální a zdravotní péči. Sama se ovšem nevzdává hlubšího zakotvení své služby v univerzálním Božím plánu záchrany stvoření, vysluhování svátostí a přímlybnými modlitbami, ve kterých zaznívá: *Přijď království tvé, staň se tvá vůle.*⁵⁷

Naše společnost je velice sekulární, ateistická. Není možné pojmout duchovní činnost misijně, bez jakékoli připravenosti, ošetření a navázání vztahu důvěry. Podle slov hlavního kaplana v duchovní činnosti *„nejde o misii, ale o spolubytí s člověkem v nouzi. Pastorece ve vězení není v žádném případě o nenásilném propagování křesťanství, ale o bytí s člověkem v nouzi.“*

⁵⁷ Filipi, P. Diakonická církev – výzva tohoto tisíciletí, s. 4 - 10.

2.2.4. Cíle a zásady vězeňské duchovní služby

Motivace a cíle lidského jednání spolu souvisejí. Výše byly popsány tři druhy motivací. Vězeňští kaplani (včetně hlavního kaplana VS) jsou členy občanského sdružení VDP. Nyní pojednám o cílech a důrazech vězeňské duchovní služby podle občanského sdružení VDP a také mezinárodní organizace sdružující kaplany v Evropě IPCA (*International prison chaplains' association - Europe*).⁵⁸

Cíle VDP jsou explicitně vyjádřeny ve stanovách. Jsou jimi: spolupráce, výměna zkušeností a pomoc při duchovenské, pastorační, příp. charitativní službě pověřených osob obviněným i odsouzeným, vytváření vhodných podmínek pro práci církvi v zařízení VS ČR, vytváření vhodných podmínek v příslušných církvích ke službě a pomoc vězňům i propuštěným, snaha o praktickou spolupráci s vězeňským personálem na všech úrovních.

„Kaplani stojí tváří tvář nespravedlnostem, které se ve společnosti dějí, podporují spravedlnost, kterou chrání a obnovují a uvnitř té mohou být oběti i pachatelé smíření. Těšíme se na den, kdy nedůvěra a lhostejnost, trest a odplata se promění v odpuštění a uzdravení. Pro ten den pracujeme. Křesťanská naděje doufá v nový svět smíření a lásky bez vězení. IPCA pomáhá křesťanským vězeňským kaplanům z celé Evropy vzájemně se sdílet pro to, aby ve věznicích fungovala účinná a profesionální duchovní služba. Podporuje kaplany bez ohledu na rasu, pohlaví a náboženství. Kaplanská činnost je založena na lásce a milosrdenství Boží určených všem lidem. Odpovídá na Ježíšovo učení: Byl jsem ve vězení a navštívili jste mě. „Cokoli jste učinili pro jednoho z mých bratří, mně jste učinili.“⁵⁹

„*Vězeňský duchovní by měl nad kázáním a obřady upřednostňovat lidský zájem, tiše naslouchat a nezapřít víru,*“ takto vyslovil vícevrstevnost práce vězeňských kaplanů hlavní kaplan Vězeňské služby. Vězeňský duchovní by měl mít především rád lidi, zajímat se o problémy druhých (vězňů, ale také zaměstnanců VS, kolegů), pomáhat jim nalézat řešení, často pro pocit vlastní bezmoci s nimi jen v jejich těžkostech být, naslouchat jim a

⁵⁸ VDP je členem IPCA. Hlavní kaplan VS Bohdan Pivoňka byl 2 roky členem výboru IPCA-Europe.

⁵⁹ www.pkala.net/IPCA/index_2.html

především věřit. Upřímné naplnění tohoto „příkázání“ předpokládá jistou dávku altruismu a prosociálních motivací.

„Naděje z víry je nekritická a neracionální. *Credo quia absurdum* (věřím, protože je to absurdní) = člověk může věřit i tehdy, když tomu všechny okolnosti nenahrávají a mnohdy má pocit, že to nemá smysl.“⁶⁰

„Mezi zásady činnosti duchovních patří:

- nejen pastorační služba,
- vnímat potřeby nejen vězňů, ale také personálu (podílet se na kroužcích, volnočasových aktivitách, Programech zacházení, vidět i obtíže pracovníků VS),
- tiché naslouchání (teologický základ Šemuél = Bůh slyší), ve vězení není dostatek lidí, se kterými by mohli vězni hovořit,
- lidský zájem nad kázáním a obřady,
- vést k přijetí viny.

Jedině osobní přiznání viny je autentické, je nevynutitelné teologickými i psychologickými nástroji. Duchovní prohlédnutí neopravňuje k eliminaci trestu, naopak k jeho přijetí (i třeba trochu nespravedlivého trestu).“⁶¹

Uznání viny

Oblastí viny je nutno se zabývat. Pokud u dotyčného nedojde k realistickému pohledu na spáchaný zločin, těžko může dojít ke změně smýšlení a jednání. Duchovní by měli vězně k uznání viny vést. „*Těžištěm duchovní služby všeobecně (jsme-li ve výkonu trestu odnětí svobody) je uznání vlastní viny. Toto je těžištěm i pro psychology. Tato práce se nemůže odvíjet bez toho, aniž by si vězni uvědomili vlastní selhání. Takže jednak se snažíme o to, aby přijali zákon jako existující právo – bez ohledu na to, zda se jim to líbí nebo ne, musí ho respektovat a zároveň by měli dojít k tomu, že nesehali proto, že je vychoval dětský domov, že měli špatnou partu, že měli matku, která se jim nevěnovala, ale že to byli oni sami, kdo to způsobili. Samozřejmě, že pozadí tam hraje obrovskou roli, ale oni nemohou žít s tím, že za to mohou všichni kolem nich. Jsou-li ve výkonu trestu,*

⁶⁰ Informace získané na vstupním kurzu pro (nejen) členy VDP.

⁶¹ Informace získané na vstupním kurzu pro (nejen) členy VDP.

odmítnutí viny není možné. U těch, kteří spáchali opravdu velký přečin, je přijetí viny je obrovský psychologický problém. Odmítnutí viny je pud sebezáchovy. Odmítnutí viny je pud sebezáchovy, aby nešli spáchat sebevraždu. Ta práce je strašně pomalá, strašně citlivá a nedej Bože, aby se jim najednou otevřely oči a oni tu sebevraždu spáchali. To není cíl té služby, je to piplavá práce,“ takto vystihla těžiště duchovních v práci s vězni předsedkyně VDP.

Významný odborník na penitenciární prostředí a vězeňský psycholog PhDr. Jaroslav Hála s dlouholetou praxí se vyjádřil k otázce přijetí viny naprosto zásadně. I přesto, že je tato citace obsáhlá, považuji za podstatné ji uvést v nezkrácené podobě: „Jestliže je pachatel závažného trestného činu odsouzen a uvězněn, dostává významněji, než by tomu bylo u alternativního trestu, příležitost, prostor, čas k sice tíživému a obtížnému, ale pro cílovou reintegraci naprosto nezbytnému zpytování svědomí a upřímnému přijetí viny (tj. především praktickému přihlášení se k odpovědnosti za spáchaný čin se všemi z toho vyplývajícími důsledky – Frankl, 1990). Musím bohužel kriticky poznamenat na adresu soudobého českého vězeňství, že se zde s vězni o problematice viny hovoří nedostatečně... spolehnout se na to, že k interiorizaci viny dojde automaticky v průběhu a vlivem uvěznění, to je naivní, neprofesionální a hazardérské počínání.“⁶²

K tomuto lze konstatovat, že právě duchovní zde sehrávají důležitou roli. V kooperaci s odbornými zaměstnanci (psychologem, speciálním pedagogem, vychovatelem) mohou tuto nedostatečnost eliminovat.

Pokud odsouzený nepochopí význam a důvod trestu, jeho jednání se jen stěží změní. Pravděpodobně bude pokračovat v páčání trestné činnosti. Je až alarmující, že mezi vězni je cca 80 % vězňů recidivistů⁶³.

2.2.5. Závěr

Abychom mohli zjistit, co vězeňské kaplany motivuje k výkonu jejich práce, bylo nutné zabývat se motivacemi také v obecnější, tedy teoretické rovině. Z psychologického

⁶² Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství, s. 59-60.

⁶³ Informace získané na nástupním kurzu pro(nejen) členy VDP

hlediska hrají motivace v jednání člověka podstatnou roli. Lidské motivy představují spletité klubko – jsou ovlivněny lidskými potřebami, motivačními silami a čtyřmi dimenzemi, které jej tvoří (fyzickou, psychickou, sociální a duchovní). Aby se práce s lidmi nemíjela účinkem, je potřeba vždy usilovat o určení takové „léčby“, jež bude reagovat na konkrétní „nemoc.“ Cílovým stavem je, že nestrádá ani jedna z dimenzí. Mezi těmito oblastmi hledá člověk rovnováhu a podle toho se také řídí jeho jednání a uvažování při práci s lidmi. Vědomí dimenzí lidských potřeb vede ke snaze o jejich uspokojení. S vědomím čtyř oblastí zahrnujících také tu spirituální, lze práci vězeňských duchovních považovat za přirozenou a nutnou součást vězeňského systému. Jejich role při získávání vnitřní lidské rovnováhy mezi potřebami je nezastupitelná a může velmi pomoci.

Práce vězeňských kaplanů je prací s lidmi v obtížené životní situaci. Sociální motivace v sobě vždy zahrnují určitou míru altruismu a i jistou vydanost pro druhé.

Vězeňští kaplani jsou křesťany a členy církví. Podle prof. Filipiho není církev církví, pokud neplní svou diakonickou, tj. služebnou funkci. Pokud křesťan do svého života upřímně přijímá Boha a snaží se žít podle Bible, jeho motivace a tedy i jednání tato skutečnost zásadně ovlivňuje. Projevuje se v prosociálním, služebném nasměrování a jednání celé osobnosti. Ústřední postavu v životě křesťanů hraje Ježíš Kristus, který je motivem (a vzorem) pro jejich jednání.

Motivace člověka jsou vždy určovány více či méně konkretizovanými cíly či důvody, které člověk sleduje. Vězeňští kaplani jsou členy VDP, proto byly představeny také cíle a důrazy tohoto občanského sdružení a i mezinárodní organizace IPCA (*International prison chaplains' association*). Cíle lze shrnout citací hlavního kaplana VS „*Vězeňský duchovní by měl nad kázáním a obřady upřednostňovat lidský zájem, tiše naslouchat a nezapřít víru,*“ a současně vést vězně k přijetí vlastní viny! Teprve nahlédnutí vlastní viny je základem pro jakoukoli další práci s vězni.

V praktické části práce budou shrnuty výsledky výzkumného šetření, jenž se zaměřovaly na zjištění motivací a z nich plynoucích cílů, které vězeňští kaplani ve své práci sledují.

2.3. Metody a obtíže práce vězeňských kaplanů

Poté, co jsem se zabývala motivacemi a cíli práce vězeňských kaplanů, je pro komplexní pohled na tuto profesionální duchovní službu nezbytné zaměřit se i na konkrétní metody využívané v této práci. Cílem této kapitoly je zjistit, zda jsou jejich metody práce striktně dané, z čeho příp. vycházejí, čím je jejich náplň práce ovlivňována a utvářena.

Ještě před popisem výsledků empirického šetření je však nutné se věnovat metodám práce vězeňských kaplanů z teoretického hlediska a přiblížit dané způsoby této duchovní služby příslušnými normami. Metody práce jsou popsány v legislativních normách a mají své hrany.

Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče o metodách práce ve svých stanovách nehovoří. Její členové se řídí zákonnými předpisy.

Zákonné a podzákonné nařízení podrobně a přehledně popsal ve své bakalářské práci s názvem „Vězeňská duchovní služba - principy, možnosti, zkušenosti. Průzkum ve věznici Stráž pod Ralskem“ vězeňský kaplan a metodický asistent hlavního kaplana VS Martin Škoda. Budu se svolením autora z tohoto dokumentu vycházet a čerpat.

2.3.1. Legislativní zakotvenost⁶⁴

„Poskytování duchovní služby vychází předně z mezinárodních dohod o dodržování lidských práv a náboženských svobod ve věznicích, jako např. Listina základních práv a svobod, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech či Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.“⁶⁵ Česká republika z nich také vychází a zároveň má sama vytvořený zákonný i podzákonný aparát týkající se této služby.

Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech uvádí do praxe ústavní právo každého občana na svobodu náboženského vyznání a také hovoří o zvláštních právech pověřených církví a náboženských společnostmi. O jeho významu pro působení církví ve věznicích bylo již pojednán v kapitole vztahující se k participaci kaplanů na občanské společnosti.

Následující dva zákony, Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, specifikují možnosti působení církví a

⁶⁴ „Mgr. Pivoňka má značný podíl na změnách v zákoně, které nastaly díky jeho iniciativě a sledování možností duchovní služby v zákoně ukotvit“, říká R. Balcarová.

⁶⁵ Škoda, M. Bakalářská práce, s. 17.

náboženských společností konkrétněji. „Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených, individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům, vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků, pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popř. koncertů hudebních skupin a jednotlivců, při přípravě odsouzených k jejich propuštění a dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu.“⁶⁶

Problematikou duchovní péče ve věznici a její realizací se zabývají také podzákonné normy a nařízení Generálního ředitelství Vězeňské služby. Např. Vyhláškou MS 345/1999 Sb. se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a je v ní stanoveno, že pověřená osoba, tj. duchovní působící ve věznici, musí splňovat dle § 2 tyto podmínky: „1. musí být pověřena k této činnosti vedením své církve a za 2. s jejím působením musí vyjádřit souhlas ředitel příslušné věznice.“⁶⁷ Obdobně je to stanoveno také v řádu pro výkon vazby.

Vedle zákonů a vyhlášek se o duchovní službě ve věznicích pojednává také v nařízeních Generálního ředitelství Vězeňské služby:

 NGŘ č. 3/1994 je Dohodou o duchovní službě mezi Vězeňskou službou, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí.⁶⁸ Tato dohoda byla uzavřena na dobu neurčitou a vychází ze zákona o trestu odnětí svobody a zákona o výkonu vazby. Stanovuje podmínky mezi smluvními stranami pro vzájemnou spolupráci a pomoc při nápravě odsouzených ve věznicích nebo v samostatném oddělení vazebních věznic a na duchovní službě obviněným ve vazebních věznicích nebo ve zvláštním oddělení věznic.

V čl. 5 jsou stanoveny možnosti práce duchovní služby shodně podle Z. č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a Z. č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby.^{69,70}

⁶⁶ Škoda, M. Bakalářská práce, s. 19.

⁶⁷ Vyhláška MS 345/1999 Sb.

⁶⁸ Dohoda byla novelizována nařízením GR č. 18/1999.

⁶⁹ Vyhláška MS 345/1999 Sb.

⁷⁰ www.vdpcr.eu

✚ **NGŘ č. 27/2001** v § 7 konkrétně vymezuje podmínky a možnosti působnosti profesionálních vězeňských duchovních – tzv. radů VS – kaplanů. I přes to, že se jedná o obsáhlý výčet, považuji za nutné - vzhledem ke sledované výzkumné otázce - čtenáře s nimi seznámit a některé okomentovat.

Vězeňský kaplan

a) *provádí individuální pastorační rozhovory s obviněnými a odsouzenými; v mimopracovní době se může pastoračně věnovat i zaměstnancům Vězeňské služby. Může také poskytovat pastorační rozhovory zaměstnancům věznice, ovšem až po skončení jejich pracovní doby;*⁷¹

b) *se podílí na programech zacházení s obviněnými a odsouzenými. Program zacházení (PZ) neboli způsob zacházení s vězněm, představuje plán činností, které bude odsouzený vězeň během výkonu trestu odnětí svobody naplňovat. Konkrétně to znamená, co bude odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) dělat, zda se bude vzdělávat, pracovat, jaké kroužky navštěvovat atp. „Program se člení na pracovní aktivity, speciálně výchovné aktivity, vzdělávací aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.“⁷² Jsou stanoveny pro každého odsouzeného jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Při jeho určení se vychází z psychologických a pedagogických posudků. Stanovuje ho věznice a slouží k dosažení účelu výkonu trestu. Do PZ může být zařazena i duchovní služba;*

c) *zajišťuje bohoslužby, popř. je organizuje v součinnosti s pověřenými osobami církví dobrovolně zajišťujícími duchovní péči;*

d) *zajišťuje skupinovou nebo individuální výuku zaměřenou na studium Bible;*

e) *je-li pověřen výkonným výborem Vězeňské duchovenské péče, koordinuje působení všech církví a náboženských společností poskytujících dobrovolnou duchovní službu ve věznici. Pokud ve věznicích nepůsobí žádný kaplan, zpravidla tuto koordinační činnost zajišťuje odborný zaměstnanec věznice – speciální pedagog či sociální pracovník;*

f) *informuje o způsobech poskytování duchovní péče a konkrétních akcích prováděných v jejím rámci. Duchovní mají povinnost vést si o účasti, popř. chování vězňů evidenci, pořizují stručné záznamy do vězeňského informačního systému;*

⁷¹ A to především z těch důvodů, že nepřítomnost zaměstnance na pracovišti by mohla mít – např. z bezpečnostních důvodů – negativní následky. Jiným důvodem je nesnadná kontrola toho, zda by se jednalo o opravdu duchovní rozhovor či jen o „posezení u kávy“ (ovšem v pracovní době).

⁷² Škoda, M. Bakalářská práce, s. 15

g) zabezpečuje kulturní akce s duchovním obsahem; k tomu účelu zajišťuje vhodnou literaturu a audio či video pomůcky;

h) podílí se na vytváření podmínek pro začlenění obviněných a odsouzených do občanského života, může být v pastoračním styku s jejich blízkými osobami; v rámci pracovní doby stanovené v pracovní smlouvě může potřebné úkony vykonávat mimo objekt věznice. Toto právo mohou využívat (ještě se sociálními pracovníky) kaplani jako jediní zaměstnanci věznice;

i) spolupracuje s nevládními charitativními a církevními organizacemi za účelem zajištění podmínek pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, případně zlepšení podmínek sociálně slabých odsouzených. Spolupracují s účelovými zařízeními církví, jako např. s katolickou Charitou či evangelickou Diakonií, ale i s dalšími neziskovými zdravotně či sociálně orientovanými organizacemi;

j) spolupracuje s vedením věznice a vedoucími oddělení a podle potřeby se zúčastňuje jejich porad;

k) za dodržení podmínek stanovených právními předpisy je oprávněn nahlížet do osobního spisu odsouzeného, jemuž poskytuje duchovní péči; při poskytování duchovní služby jedná tak, aby nebyl mařen účel výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody;⁷³

l) zúčastňuje se porad VDP a porad kaplanů;

m) individuálním vzděláváním a účastí na církevních a jiných symposiích rozšiřuje odbornou úroveň poskytované duchovní služby;

n) podle potřeby působí jako poradce v oblasti církevní problematiky a nových náboženských proudů.

Přesně takto je popsána pracovní funkce kaplana věznice.⁷⁴

2.3.2. Závěr

Metody a náplň práce vězeňských duchovních v České republice jsou zachyceny v zákonech a jsou specifikovány podzákonnými normami, kterými jsou v tomto případě Nařízení GŘ VS. Ze zákona o církvích a náboženských společnostech vyplývá právo na náboženskou svobodu každého. Zákony o výkonu trestu odnětí svobody a o výkonu

⁷³ Toto právo např. dobrovolní duchovní nemají. Ti mohou do spisů nahlížet jen po vyjádřeném souhlasu vězně.

⁷⁴ Popis pracovní funkce kaplana ve věznici, příloha k pracovní smlouvě. Materiál byl poskytnut jedním z respondentů výzkumu.

vazby vyjmenovávají konkrétní možnosti, jak se mohou církve, resp. duchovní podílet na nápravě vězňů, tedy na naplnění účelů výkonu trestu. V roce 1999 uzavřela VS s Českou

biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví Dohodu o duchovní službě a ta stanovila podmínky vzájemné spolupráce a pomoci. Vycházela z výše zmíněných zákonů. Později vyšlo nařízení generální ředitelky VS ČR, ve kterém bylo konkretizováno působení vězeňských duchovních, tzv. radů VS – kaplanů. Stejný výčet možných činností stojí i v popisu pracovní funkce, kterou kaplan obdrží při podpisu pracovní smlouvy s věznicí. Ve výsledcích výzkumu zjistíme, které metody profesionální duchovní skutečně užívají.

2.4. Význam příslušnosti k denominaci ve výkonu práce vězeňského kaplana

V kapitole 2.1.3. jsme se dozvěděli, že všichni vězeňští kaplani jsou – bez ohledu na to, k jaké křesťanské církvi přináležejí - členy jednoho občanského sdružení VDP, které se hodnotí jako nadkonfesijní a ekumenické.⁷⁵ Prakticky tak vedle sebe stojí církve, které, ač vycházejí ze společného základu, tj. z Bible, nemají jinak příliš mnoho shodných projevů. Praxe jedné církve není přitažlivou či dokonce přijatelnou pro jinou. Cílem této kapitoly je za prvé teoreticky se zaměřit na vztah VDP k této skutečnosti, popsat vztah státu k misijnímu působení církví a uvést příklad fungování v jiném státě. Za druhé prakticky vyhodnotit z výsledků provedeného výzkumu, jak se tento fakt odráží v každodenní činnosti profesionálních duchovních. A to ve smyslu volby metod, cíle a motivace a také ve vztahu k ostatním vězeňským duchovním.

Vytyčená výzkumná otázka by mohla být modifikována do otázky: „Je výkon práce vězeňského kaplana odlišný od práce vězeňského kaplana z jiné církve?“

Odpověď na tuto výzkumnou otázku budu hledat v odborné literatuře, článcích a výsledcích výzkumů zaměřených na toto téma, v terénních poznámkách z nástupního kurzu pro (nejen) členy VDP, na webových stránkách vězeňské duchovní služby v ČR i v zahraničí a především ve výsledcích empirického šetření, které jsem uskutečnila mezi vězeňskými kaplany.

⁷⁵ Viz. např. www.vdpcr.eu

2.4.1. Nadkonfesijnost a ekumenicita VDP

V červenci r. 2007 byl vydán Prováděcí protokol k Dohodě o spolupráci mezi VS a

VDP **Nařízením GR 58/2007**. Tento dokument formuluje možnosti VDP, podporuje činnost VDP a její odbornosti ze strany Vězeňské služby, důvěrnost pastorační péče a *také jasně odmítavé stanovisko proti misijnímu působení ve prospěch konkrétní církve a náboženské společnosti*.⁷⁶ Misii pro konkrétní církve VDP nepřipouští. Naopak – prohlašuje se za nadkonfesijní a ekumenické občanské sdružení. „*VDP je nadkonfesijní záměrně, a to proto, aby nikomu nebránilo církevní předpisy nebo eklesiologické otázky k účasti. Takže vlastně jsme dosáhli skutečně ekumenického vztahu tím, že tam jsme vedle katolíků, včetně malých církví. Malé církve se necítí být ušlápnuté a ta největší církve musí přijmout rovnoprávné postavení,*“ vyjadřuje Bohdan Pivoňka jednu z charakteristik VDP.

O kaplanské službě rozhoduje VDP, které svým souhlasem popř. nesouhlasem vytváří vlastně možnost ekumenického zastoupení. Není to tak, že by církve vysílala své kaplany, nýbrž VDP dává doporučení, na základě kterého je kaplan navržen na konkrétní místo. Z tohoto vyplývá, že kaplan nevstupuje do věznice jako duchovní své církve, ale musí se starat i o otázky ostatních církví. Při řešení konkrétní situace či požadavku vězně, který nemůže duchovní zastoupit (např. zpověď nemůže poskytnout protestantský duchovní), pověří jiného duchovního.

Nadkonfesijnost a ekumenicitu lze deklarovat také např. tím, že současná předsedkyně VDP, která je členkou Církve adventistů sedmého dne byla již po třetí zvolená jako předsedkyně VDP. Pro vyvážení církevního zastoupení ve výkonném výboru sdružení je její zástupkyní římskokatolická duchovní, zástupcem hlavního kaplana, který je členem Českobratrské církve evangelické, je římskokatolický kaplan.

VDP dvakrát ročně pořádá tzv. meditační setkání, kde se snaží vhodnou formou se liturgicky podělit.

⁷⁶ Postoj vedení VDP k misijnímu působení konkrétních církví ve věznicích lze např. demonstrovat jejím zastáváním teorie rozumné zdrženlivosti vůči křtům ve věznicích. Praktické zdůvodnění: každé klopýtnutí pokřtěného vězně jde na škodu duchovním a věřícím vůbec, neboť vzbuzuje nedůvěryhodnost. Teologické zdůvodnění: v určitých věznicích jsou zastoupeny jen některé církve, některá církve se tam cítí „doma“ více než jiná. Vězeň tedy nemá ve volbě církve zcela svobodu. Nemałym důvodem je také skutečnost, že znovuselhání člověka, který byl přijat do společenství, může způsobit uvnitř něho velikou frustraci a uzavření se proti přijetí někoho dalšího. Se křty se tedy doporučuje zacházet uvážlivě.

Tuto spolupráci církví, které jsou na pomyslném církevním poli od sebe i značně vzdálené a široké pojetí rozdílnosti lze také chápat jako bohaté obdarování. Jedno vyznání může v mnoha případech zastoupit druhé.

Tato nadkonfesijní a zároveň ekumenická symbióza, spolupráce protestantských církví a katolické církve je jak podle slov hlavních představitelů vězeňské duchovenské péče u nás, tak také z informačních zdrojů zahraničních vězeňských duchovních sdružení (jako např. www.pkala.net/IPCA, www.pfi.org) evropským unikátem, to nikde jinde v Evropě už není. „Např. v Anglii a ve Walesu je legislativně zakotveno, že každá věznice má ze zákona právo na duchovního, a to z majoritně zastoupené, tj. Anglikánské církve. Představitelé Anglikánské církve hrají mezi duchovními ve věznicích dominantní, avšak ne vůči menším církvím utlačovatelskou roli. Anglikánští duchovní představují 80% z plně zaměstnaných vězeňských kaplanů, hlavním vězeňským kaplanem a předsedou organizace *Prison Service Chaplaincy* je Arcidiakon Anglikánské církve.“⁷⁷ Na Slovensku jsou vězeňští kaplani rozděleni na evangelikální a katolickou část. Katolickou část vede biskup, který má pod patronací rovněž vojenské kaplany. Vězeňští kaplani musejí být také uniformováni.⁷⁸

„Jeden americký výzkum vycházel ze zjištění, že mezi vírou v Boha a chováním jedince existuje přímá souvislost. Výsledky šetření ukázaly, že náboženství či víra v Boha mají přímý vliv na snížení pravděpodobnosti hádek mezi vězni a mezi vězni a personálem a nepřímo snižuje pravděpodobnost násilných střetů. Účinnost duchovních programů na jedince záleží na tom, zda podporují základní prosociální chování.“⁷⁹ Ukazuje se tedy, že ne příslušnost ke konkrétní církvi, nýbrž víra a zvolené metody práce mají vliv na práci kaplanů a na následnou změnu, která může u vězňů nastat.

2.4.2. Závěr

Z Dohody mezi VS a VDP vyplývá, že duchovní nesmějí do věznic přicházet kvůli získávání vězňů pro svou církev. VDP je nadkonfesijní a ekumenické sdružení, kterému jde o vyvážené zastoupení církví v kaplanském úřadu a podporuje vzájemnou spolupráci a zastoupení. Odlišnosti církví pojmají jako obdarování a ne jako překážku. Příslušnost

⁷⁷ Beckford, J.A., Rational Choice Theory and prison chaplaincy: the chaplain's dilemma, s. 571 (vlastní překlad)

⁷⁸ www.pfi.org

⁷⁹ Kerley, K.R., Matthews, T.L., Blanchard, T.C., Religiosity, Religious Participation, and Negative Prison Behaviours, s. 443. (překlad vlastní)

k denominaci nemá být určujícím vodítkem práce kaplana, naopak do věznice není vyslán za svou domovskou církev, nýbrž má – „aniž by hrbil záda“ - zastupovat církev ostatní. Tato charakteristika je v porovnání s fungováním duchovní služby v ostatních státech EU (např. ve Velké Británii či na Slovensku) unikátní. Dá se říci, že tato skutečnost jistě napomáhá i k dobrému a funkčnímu vztahu mezi Vězeňskou a duchovní službou.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1. Cíle výzkumu

Cílem výzkumného šetření bylo nalézt odpovědi na tři ze čtyř vytyčených výzkumných otázek.

1. Nejprve zjistit a obsáhnout motivace, které vězeňští kaplani ve své práci mají. A to jak ty, které způsobily, že se této práci začali věnovat, tak také ty, které je při této práci stále drží. Jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, s motivacemi bezprostředně souvisejí cíle činnosti. Zaměřila jsem se tedy také na cíle, které ve své práci duchovní sledují.

2. Zjistit a popsat metody, které respondenti užívají a současně poukázat na obtíže, které je v jejich práci provázejí.

3. Zjistit jakou roli hraje v činnosti vězeňského kaplana jeho příslušnost k církevní denominaci.

3.2. Metody výzkumu

V této kapitole bude čtenář seznámen se základními principy výzkumné akce. Bude rozdělena do tří podkapitol, které obsahují: za 1) popis metod sběru dat, průběhu výzkumu a techniky analytické práce se získanými daty, za 2) popis výzkumného vzorku a za 3) popis prostředí, v němž se výzkum uskutečnil.

Pro dosažení výzkumných cílů byla zvolena metoda kvalitativní, a to především z následujících důvodů: „V kvalitativním výzkumu jde o porozumění lidem v sociálních situacích, užívá se v ní induktivní logiky.“⁸⁰ Předem není dána žádná teorie, ta je teprve na základě výsledků výzkumu vytvořena. Kvalitativní výzkum je „fotkou“ určité reality,

⁸⁰ Disman, M. Jak se vyrábí soc. znalost, s. 286.

hledáním a zjišťováním takového obrazu, který odpovídá realitě. A právě o to mi ve výzkumu šlo.

3.2.1. Metody sběru dat, průběh a techniky analýzy

Výzkumné šetření se uskutečnilo v měsících červenci až říjnu roku 2007.

Pro získání dat byly použity následující tři metody: *rozhovory*, *pozorování* a *sekundární analýza dat*. Každá z metod je dále popsána.

3.2.1.1. Rozhovor

U všech respondentů byl zvolen stejný typ rozhovoru, tj. polostandardizovaný. Jádrem otázek bylo vždy stejné, ale část otázek jsem měla možnost během rozhovoru pozměňovat tak, aby se došlo k podstatě problému. Nejprve jsem uskutečnila rozhovory expertní a následně ty s respondenty výzkumu.

a) Expertní rozhovory

Samotnému dotazování a zkoumání práce vězeňských kaplanů předcházely 2 expertní rozhovory, a to s předsedkyní občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP) a s hlavním kaplanem VS ČR. I přesto, že předmětem výzkumu byla práce vězeňských kaplanů, uskutečnit tyto dva rozhovory jsem považovala za nezbytně nutné. Předně proto, že bylo žádoucí seznámit tyto 2 vedoucí představitele duchovní služby v ČR se záměrem mého výzkumu. Nápad učinit toto šetření mezi vězeňskými kaplany přivítali a výzkum podpořili. Tato podpora byla také velmi cenná vzhledem k žádostem o povolení mého vstupu do věznic. Nejedním ředitelem věznice stanovisko VDP a hlavního kaplana vyžadoval. Stejně tak hledisko hlavního kaplana vyžadovala část vězeňských kaplanů.

Druhým důvodem je provázanost VDP a vězeňských kaplanů, stejně jako podstatná role hlavního kaplana vzhledem k vězeňským kaplanům, které má metodicky vést.

Cílem těchto rozhovorů bylo také nabýt informace o VDP a VDS.

Na webových stránkách www.vdpcr.eu jsem na oba respondenty našla telefonický kontakt a domluvila si s nimi termín. Rozhovor byl proveden s oběma najednou v jejich společné kanceláři najednou. Oba byli velice vstřícní, otevření, rozhovor probíhal v přátelské a neformální atmosféře. Oběma respondentům byl dán značný prostor pro

představení a rozvinutí témat, která považovali za podstatné. Tyto rozhovory se od rozhovorů s vězeňskými kaplany lišily otázkami (viz příloha č. 1), které se nevázaly k jejich osobním zkušenostem a motivacím, ale především k instituci, kterou zastupují. Díky jejich dlouhodobé praxi a zkušenostem s duchovní službou ve věznicích, témata rozhovoru rozváděli a doplňovali. Získala jsem užitečné a zajímavé informace. Na všechny otázky oba respondenti odpovídali spontánně a věcně bez jakékoli tendence se odpovědi vyhnout, vzájemně se doplňovali. Získala jsem podporu pro plánovaný výzkum, informace o občanském sdružení VDP, o VDS, písemné materiály a možnost kdykoli se na ně obrátit. Rozhovor trval cca 2 hodiny.

Nahrané rozhovory byly přepsány do elektronické podoby, okódovány a systematicky utříděny.

b) Rozhovory s vězeňskými kaplany

S každým vězeňským kaplanem jsem uskutečnila 1 polostandardizovaný rozhovor. Polostandardizovaná forma rozhovoru byla zvolena proto, že pomůže získat lepší informaci o jednotlivci, nabízí lepší porozumění, avšak jádro otázek je pro všechny respondenty stejné. Otázky lze modifikovat dle průběhu a nasměrování rozhovoru.

Celkem bylo realizováno 17 rozhovorů.

Na výše uvedených webových stránkách VDP jsem našla spojení na všechny vězeňské kaplany ČR. Vybrala jsem 18 vězeňských kaplanů. 15 z nich jsem na emailové adresy rozeslala informativní dopis o plánovaném výzkumu s žádostí o poskytnutí rozhovoru a umožnění návštěvy věznice, resp. umožnění vidět je při jejich práci s vězni. V dopise jsem uvedla, že je budu v příštím týdnu telefonicky kontaktovat. U dalších tří kaplanů nebyly emailové adresy uvedeny, proto jsem je kontaktovala přímo telefonicky. Z 18 oslovených kaplanů se jich do výzkumu zapojilo 17. S osmnáctým vybraným duchovním z církve československé husitské se mi nepodařilo za tři měsíce spojit ani telefonicky ani elektronickou poštou.

Žádné reakce oslovených kaplanů nebyly odmítavé, ba naopak. Kaplani byli velice vstřícní a ochotní k rozhovoru a téměř všichni i otevření k pozorování. Konkrétní termíny

rozhovorů a pozorování byly dohodnuty telefonicky, ve výjimečných případech přes email. Povolení vstupu do věznice jsem si zařizovala buď sama žádostí řediteli věznice (5) anebo mi vstup do věznice vyjednali sami vězeňští kaplani (5).

14 rozhovorů jsem uskutečnila během prázdninových měsíců, zbývající 3 v září.

Délka rozhovorů byla velice odlišná, v celkovém rozpětí od 45 – 240 minut, nejčastěji kolem 120 min.

Základní linie otázek byla pro všechny respondenty stejná. Strukturovaný dotazník, ze kterého jsem vycházela, zahrnoval otázky vztahující se k motivacím, k cílům (vizím, posláním) a k metodám práce vězeňského kaplana. Otázky také směřovaly ke zjištění mezi-církevní spolupráce a k obtížím vázajícím se k jejich práci. Dotazník je přiložen v závěru této práce jako příloha č. 2.

Na otázky odpovídali kaplani většinou věcně, bez tendence se odpovědi vyhnout. Někteří byli co do obsahu stručnější, jiní vzali odpověď ze široka, uváděli konkrétní příklady. Tato druhá skupina převažovala. Rozhovory vždy probíhaly v přátelské atmosféře. Kladla jsem otázky a vždy se snažila respondentům poskytnout dostatečný prostor pro uvedení všeho, co považovali za důležité. Nechávala jsem je volně hovořit bez tendencí do odpovědi zasahovat. Doplňujícími otázkami a občasnou polemikou jsem ověřovala, zda správně interpretuji jejich vyjádření. Časově jsem rozhovory neomezila, záleželo na možnostech respondenta.

Někteří kaplani reagovali více spontánně, jiní se necítili příliš svobodní. Především kvůli obavám, zda neprozrazují utajené skutečnosti, hledali delší dobu vhodná slova. Respondenti neodpovídali ve frázích a klišé, naopak u všech byla zřejmá autenticita a žitá zkušenost.

S některými kaplany rozhovor probíhal více interaktivně. V jiných rozhovorech jsem hrála pasivnější roli, resp. roli jen tazatelskou.

11 rozhovorů (9 + 2 expertní) bylo nahráváno na minidisk a poté doslovně přepsáno na počítači.

Zbývajících 8 rozhovorů jsem uskutečnila uvnitř věznic, a to bez použití minidisku. Do věznice totiž platí přísný zákaz vnášet jakákoli nahrávací zařízení. Jen v jednom

případě jsem získala od ředitele věznice povolení pro umožnění nahrávání uvnitř budovy věznice. Zapisovala jsem slova kaplanů ručně, co nejpřesněji a snažila jsem se o autentické zachycení jejich výpovědí. Poté jsem data převedla do elektronické podoby.

Rozhovory byly analyzovány využitím metody kvalitativní kategorizace. Zjištěná data byla nejprve pečlivě roztříděna a poté zredukována. Následovalo kódování dat a jejich kategorizace. Typické odpovědi byly tématicky seskupovány a shromažďovány pod jednotlivé kategorie se zachováním citací v jejich původním znění. Výstupy z rozhovorů, které byly zapisovány ručně, někdy obsahují přesné citace, ovšem častěji citace reprodukováné.⁸¹

Všechny rozhovory prováděla autorka výzkumu.

3.2.1.2. Pozorování

Tato metoda získávání dat měla být druhým stupněm zkoumání metod (a nepřímo také motivací, cílů) práce každého vězeňského kaplana. Záměrně píše „měla“, protože vzhledem ke specifickému prostředí, ve kterém kaplani působí, nebylo samozřejmé se pozorování zúčastnit. Nechávala jsem vždy na uvážení kaplanů, zda s mým vstupem do věznice a účastí na jejich aktivitě (zahrnující samozřejmě kontakt s odsouzenými/obviněnými) budou souhlasit. Zhodnocení a vyvození závěrů z přítomnosti cizího člověka (navíc ženy v maskulinním prostředí) na aktivitě s klienty jsem ponechala čistě na úvaze profesionálního duchovního. Jeho rozhodnutí jsem brala jako určující a na osobní návštěvě jsem v žádném případě netrvala. Naprostá většina duchovních přijala můj zájem o návštěvu vstřícně.

Důvody, které způsobily, že jsem se nezúčastnila pozorování u všech vězeňských kaplanů:

- ředitel věznice s mým vstupem do věznice nesouhlasil (týkalo se jedné věznice se zvýšenou ostrahou, ve které působí 2 duchovní participující na výzkumu),
- ve vazebních věznicích probíhají v naprosté většině jen individuální rozhovory. 4 ze 6 oslovených vězeňských kaplanů pracujících ve výkonu vazby se vyjádřili v tom smyslu, že přítomnost kohokoli třetího (cizího) při individuálním rozhovoru způsobí neautentičnost a nebyla bych tedy přítomna „klasické“ ukázce jejich práce.
- respondent to nepovažovali za nutné.

⁸¹ Hendl, J. Kvalitativní výzkum, s. 378.

„Pozorování bylo:

- **otevřené** – ve všech případech. Vězeňští kaplani byli vždy předem seznámeni se záměrem výzkumu, byl dohodnut termín, představeno mé očekávání od mé „návštěvy“ (tj. vidět je v akci). Důvod mé přítomnosti byl také vždy vysvětlen vězňům účastnícím se duchovní aktivity (setkání).
- **participativní i neparticipativní** – v několika případech jsem byla vyzvána (kaplanem i samotnými vězni) k aktivní účasti na setkání, rozhovoru, aktivitě.⁸²
- **nestrukturované** – jen na volbě vězeňského kaplana, předem nebyl stanoven žádný scénář.
- **v přirozené situaci** – cílem bylo vidět vězeňského kaplana v běžném pracovním životě, uměle konstruované situace by zde byly irelevantní.

Výzkumník zastával během pozorování dvě role: *pozorovatel jako účastník* (minimální účast na dění ve skupině, všichni věděli o mé totožnosti) a *účastník jako pozorovatel* (do skupiny jsem byla přijata, zapojovala se do programu, všichni účastníci si byli vědomi mé totožnosti).⁸³

Během výzkumného šetření jsem se zúčastnila pozorování několika různých forem i obsahů činnosti u 10 vězeňských kaplanů.

Bezprostředně po skončení pozorování⁸⁴ jsem zapisovala terénní poznámky, tzv. field notes. Zaznamenávala jsem co nejvíce toho, co jsem slyšela, viděla, prožila, o čem jsem v průběhu uvažovala atp. Inspirována Hendlovým návodem jsem je strukturovala následovně⁸⁵:

- portrét kaplana (především jeho chování vůči vězňům a zaměstnancům),
- rekonstrukce dialogů,
- popis prostředí,
- popis aktivit,
- reflexe mé analýzy (metod, problémů, nevyjasněných věcí).

⁸² Má přítomnost vzbudila vždy zájem ze strany vězňů (zástupce „vnějšího světa“), nebylo možné tento fakt ignorovat.

⁸³ Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost, s. 305-308.

⁸⁴ Zaznamenávat data během samotné akce jsem vůči klientům (tj. vězňům) nepovažovala za slušné a ani vhodné.

⁸⁵ Hendl, J. Kvalitativní výzkum, s. 197.

Takto uspořádané poznámky jsem převedla do elektronické podoby, následovalo kódování dat, selekce dat a jejich kategorizace. Stejně jako u analýzy rozhovorů jsem využila metodu kvalitativní kategorizace.

Vězeňští kaplani se setkávají s odsouzenými také na oddílech (ubytovnách) a spontánně s nimi hovoří. Tyto rozhovory zabírají značnou část práce duchovních a jsou podstatné. Dojde k navázání kontaktu s těmi, kteří se k duchovním např. nechtějí nebo nemají odvahu přihlásit veřejně (tj. neúčastní se plánovaných aktivit).

Tento druh práce označuji jako neformální aktivitu.

Zúčastnila jsem se pozorování jak formálních aktivit (tj. těch, které byly plánované), tak také těch neformálních (tj. rozhovorů na chodbách, ubytovnách atp.).

Byla jsem přítomná a v několika případech také participovala na těchto typech aktivit:

- a) biblická hodina (2)⁸⁶,
- b) neformální rozhovory s vězni (7),
- c) plánované osobní (pastorační) rozhovory s vězni (3),
- d) aktivity náležející do programů zacházení (1),
- e) bohoslužba, společenství (shromáždění na principu sboru) (2).

Má role během pozorovaných aktivit byla aktivní i pasivní.

Ve stručnosti tyto aktivity probíhaly následovně:

Ad a) Obou biblických hodin se zúčastnilo více než 20 odsouzených, seděli v kruhu, zvolené téma: biblický starozákonní příběh, přečten a přiblíženy charakterystiky vystupujících postav, diskuse nad tématem. Skupiny byly rozdílné – v jedné (s ustáleným jádrem participantů) byla patrná dominantní role jednoho odsouzeného, který diskusi živil a polemizoval a ostatní neměli tolik šancí se prosadit (vedl evangelík 7). Ve druhé skupině se mezi sebou odsouzení vzájemně příliš neznali, kaplan měl více práce s rozprávkou diskuse, díky společnému zpěvu s kytarovým doprovodem kaplana se atmosféra uvolnila (evangelík 3). V závěru obou biblických hodin byla modlitba (na výzvu vězňů), kterou vedl duchovní. Doba trvání cca 1,5 hodiny.

⁸⁶ V závorkách je uveden počet vězeňských kaplanů, které jsem při dané aktivitě pozorovala.

Ad b) Neformální rozhovory probíhaly na různých místech, vždy v přátelské atmosféře. Témata hovoru vznikala spontánně, vězni nejčastěji hovořili o tom, co zrovna prožívají (evangelík 2, evangelík 3, apoštol 1, katolík 2, bratr 1, evangelík 5, evangelík 7).

Ad c) Témata pastoračních rozhovorů vycházela z předchozích témat jejich hovorů. Role vězňů byla nejčastěji aktivní. Rozhovory trvaly od 20 do 45 minut (evangelík 4, evangelík 5, evangelík 7).

Ad d) Vzdělávací aktivita (součást programů zacházení) pro mladé a prvotrestané vězně. S biblickým starozákonním tématem kaplan pracoval pomocí hry, diskuse, bez modlitby. Doba trvání 1 hodina. (evangelík 7).

Ad e) Bohoslužba, společenství – setkání (víceméně) ustálené skupiny, společně uvaří čaj, účastníci již znají průběh setkání, plně participují, čtení z Bible, kaplan text vyloží, následuje/nenásleduje diskuse, společná modlitba, přijímání, zpěvy v průběhu celého setkání. Účastní se vězni mající zájem o víru, část z nich je pokřtěná. Lze spatřovat analogii v křesťanském sboru či modlitebním společenství (katolík 1, adventista 2).

Během výzkumu jsem musela řešit i určité dilema s použitím dat. Vysvětlení tohoto problému řadím záměrně do této části práce, protože se týká pozorování činnosti vězeňských kaplanů a nakládání se získanými daty.

V čem dilema spočívalo: Dva vězeňské kaplany pracující ve vazební věznici jsem z jednoho výše zmíněného důvodu nemohla při jejich práci pozorovat. Avšak oba duchovní vedle svého profesionálního působení ve své „domovské“ věznici ještě dobrovolně docházejí do věznice s výkonem trestu odnětí svobody. Jejich dobrovolné činnosti - konkrétně neformální aktivity - jsme přítomná byla. Získaná data, i přesto, že nebyla pořízena při jejich „každodenní“ činnosti, ale v rámci jejich dobrovolného působení, jsem do výzkumu zařadila. Předpokládala jsem, že chování vězeňského kaplana se nemění podle toho, zda vystupují jako profesionální nebo jako dobrovolní duchovní.

3.2.1.3. Sekundární data a jejich analýza

Při zkoumání metod, motivací a cílů práce vězeňských kaplanů jsem nevycházela jen z vlastních rozhovorů a pozorování, nýbrž i z materiálů, které nebyly zpracovány

za účelem tohoto výzkumu. Tyto zdroje mi většinou poskytli sami respondenti, jen v několika málo případech jsem si je vyhledala sama. Jednalo se o tyto typy dokumentů a fyzických dat:

- úřední dokumenty, tedy vlastní práce kaplanů jako např. články, úvahy či bakalářská práce,
- výstupy masových médií – televizní a rozhlasové programy,
- virtuální data – informace získané z internetu.

Tyto zdroje sloužily k doplnění odpovědí a poznatků získaných z vlastní interakce s respondentem.

Pracovala jsem se 13 zdroji vztahujícími se k 6 vězeňským kaplanům.

Relevantní data získaná ze sekundární analýzy jsem přiřazovala k odpovědím příslušného kaplana a poté analyzovala obdobným způsobem jako data získaná z rozhovorů a pozorování.

Z uvedené tabulky č. IV lze vyčíst jaké metody byly u kterých kaplanů použity.

	Denominace	Rozhovor mimo věznici	Rozhovor uvnitř věznice	Pozorování při neformální aktivitě	Pozorování při plánované aktivitě	Sekundární data
1.	evangelík 1	A	0	0	0	0
2.	evangelík 2	0	A	A	0	A
3.	katolík 1	A ⁸⁷	A	0	A	A
4.	adventista 1	A	0	A	A	0
5.	adventista 2	A	0	0	A	0
6.	katolík 2	A ⁸⁸	0	0	0	A
7.	adventista 3	A ⁸⁹	0	0	0	A
8.	evangelík 3	0	A	A	A	A
9.	apoštol 1	0	A	A	0	0
10.	evangelík 4	0	A	0	A	0
11.	pravoslavný 1	0	A	0	0	0
12.	katolík 3	0	A	A	0	0
13.	katolík 4	A	0	A	0	0
14.	bratr 1	0	A	A	0	A
15.	evangelík 5	0	A	A	A	0
16.	evangelík 6	A	0	0	0	0
17.	evangelík 7	0	A	A	A	0
18.	CASD	A – expertní				
19.	ČCE	A - expertní				

Tabulka č. IV, A = ano

⁸⁷ Rozhovor s katolíkem 1 byl veden ve věznici, ovšem s časových důvodů dokončen mimo věznici.

⁸⁸ Z toho důvodu, že ředitel věznice neschválil můj vstup do věznice.

⁸⁹ Z toho důvodu, že ředitel věznice neschválil můj vstup do věznice.

Jsem si vědoma toho, že u dvou respondentů byla aplikována jen jedna metoda (tj. jen rozhovor) a že pro zjišťování motivací lidského jednání je potřeba užít metod více. Dovoluji si však tvrdit, že hloubkovým rozhovorem bylo možno poodkrýt značnou část motivací a že výsledky tohoto výzkumu nebudou díky této skutečnosti zkreslené.

3.2.2. Struktura respondentů

„V kvalitativním výzkumu volíme vzorek respondentů tak, aby reprezentoval zkoumaný problém, korespondoval s výzkumnou otázkou a cílem výzkumu.“⁹⁰

Do výzkumu se zapojilo celkem 19 respondentů. Dva vrcholní představitelé VDP a VDS, tj. předsedkyně občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče a hlavní kaplan Vězeňské služby ČR, kteří nebyli přímo cílovou skupinou výzkumu a 17 vězeňských kaplanů z celkového počtu oslovených 18. 1 vězeňský kaplan nebyl po celé tři měsíce, kdy byl sběr dat realizován k zastížení.

Všichni byli předem seznámeni s obsahem a cílem výzkumu a jejich rolí v něm. Vězeňským kaplanům byla zaručena anonymita, konkrétně do takové míry, že nebudou uvádět jejich jména ani spojovat jejich snadno identifikovatelnou charakteristiku s jejich výrazy. Toto někteří považovali za důležité právě kvůli prostředí, ve kterém působí a které je citlivé na „vynášení“ informací ven.

⁹⁰ Disman, M. Jak se vyrábí soc. znalost, s. 304.

Následující přehledová tabulka znázorňuje respondenty a jejich proměnné.

	Označení respondenta	Pohlaví	Věk	Příslušnost k denominaci ⁹¹	Věznice	Vzdělání
1.	evangelík 1	M	64 let	ČCE	Jiřice (VTOS) ⁹² , dříve působil ve VV ⁹³ , také v ženské věznici	VŠ (teologie)
2.	evangelík 2	M	56 let	ČCE	Světlá n. Sázavou (VTOS pro ženy)	VŠ (teologie)
3.	katolík 1	Ž	58 let	ŘMC	Rýnovice (VTOS)	VŠ (teologie)
4.	adventista 1	Ž	49 let	CASD	Liberec (VV) dříve působila ve VTOS (jako dobrovolná duchovní)	VŠ (v současné době stud. teologie na VŠ)
5.	adventista 2	M	50 let	CASD	Rýnovice (VTOS)	VŠ (v souč. době studuje teologie na VOŠ)
6.	katolík 2	M	59 let	ŘMK	Valdice (VTOS)	VŠ (teologie)
7.	adventista 3	M	59 let	CASD	Valdice (VTOS)	VOŠ (teologie)
8.	evangelík 3	M	54 let	ČCE	Vinařice (VTOS)	VŠ (teologie)
9.	apoštol 1	M	55 let	AC	Vinařice (VTOS)	(v souč. době studuje teologii na VŠ)
10.	evangelík 4	M	47 let	ČCE	Praha–Ruzyně(VV), + v Praze-Řepích (VTOS pro ženy)	VŠ (teologie)
11.	pravoslavný 1	M	38 let	Prav	Praha–Ruzyně(VV)	2 roky stud. teologie (teologický kurs)
12.	katolík 3	M	60 let	ŘCK	Praha–Ruzyně(VV)	Teologie (studoval ji za komunismu na tzv. bytových seminářích)
13.	katolík 4	M	47 let	ŘMK	Praha-Pankrác(VV)	VŠ (teologie)
14.	bratr 1	M	44 let	ČB	Stráž p. Ralskem (VTOS)	VŠ, Evangelikální teologický seminář
15.	evangelík 5	M	53 let	ČCE	Pardubice (VTOS)	VŠ (teologie)
16.	evangelík 6	Ž	41 let	ČCE	Praha-Pankrác(VV)	VŠ (teologie)
17.	evangelík 7	Ž	39 let	ČCE	Příbram-Bítíz (VTOS) dříve působila ve VV	VŠ (teologie)

Tabulka č. 1 (charakteristika respondentů I).
Řazení respondentů v této tabulce je náhodné

⁹¹ ČCE – Českobratrská církev evangelická, ŘMC – Římskokatolická církev, CASD – Církev adventistů sedmého dne, AC – Apoštolská církev, Prav – Pravoslavná církev, ŘCK – Řeckokatolická církev, ČB – Církev bratrská.

⁹² VTOS = věznice pro výkon trestu odnětí svobody

⁹³ VV = vazební věznice

	Zkratka	Délka praxe ⁹⁴	výše úvazku ⁹⁵
1.	evangelík 1	Od r.1990	0,2
2.	evangelík 2	Od r.1990	0,5
3.	katolík 1	Od r.1994	1,0
4.	adventista 1	Od r.1991	0,5
5.	adventista 2	Od r.1991	0,5
6.	katolík 2	Od r.1990	0,5
7.	adventista 3	Od r.1990	0,2
8.	evangelík 3	Od r.2000	0,8
9.	apoštol 1	Od r.1991	0,2
10.	evangelík 4	Od r.2001	1,0
11.	pravoslavný 1	Od r.1997	0,2
12.	katolík 3	Od r.1993	0,2
13.	katolík 4	Od r.2002	0,5
14.	bratr 1	Od r.1991	1,0
15.	evangelík 5	Od r.2005	0,5
16.	evangelík 6	Od r.2005	0,5
17.	evangelík 7	Od r.2000	0,2

Tabulka č. 2 (charakteristika respondentů II.)

Na výzkumu participovalo:

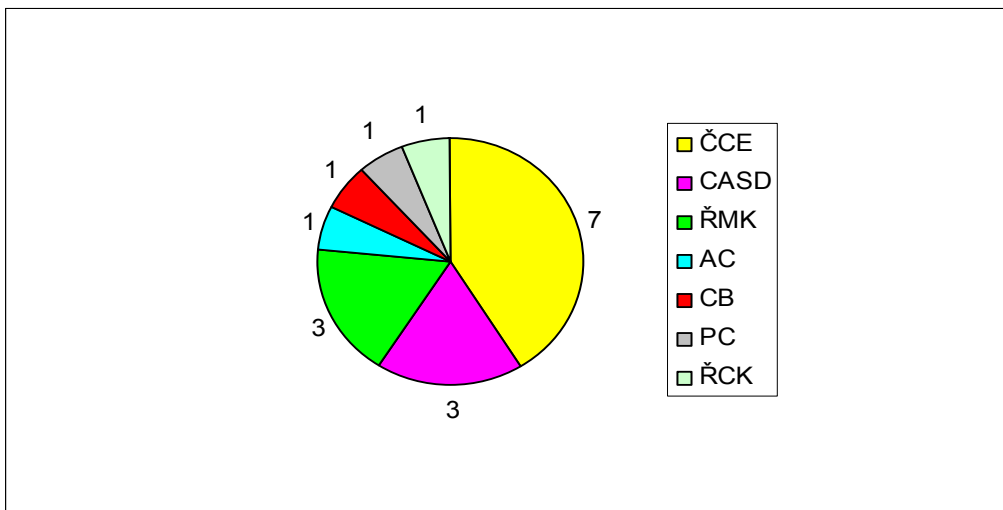
- 13 mužů a 4 ženy,

- ze 7 křesťanských církví:

- ✚ Českobratrská církev evangelická – 5 ♂ a 2 ♀
- ✚ Církev adventistů sedmého dne - 2 ♂ a 1 ♀
- ✚ Římskokatolická církev - 2 ♂ a 1 ♀
- ✚ Apoštolská církev - 1 ♂
- ✚ Církev bratrská - 1 ♂
- ✚ Pravoslavná církev - 1 ♂
- ✚ Řeckokatolická církev - 1 ♂.

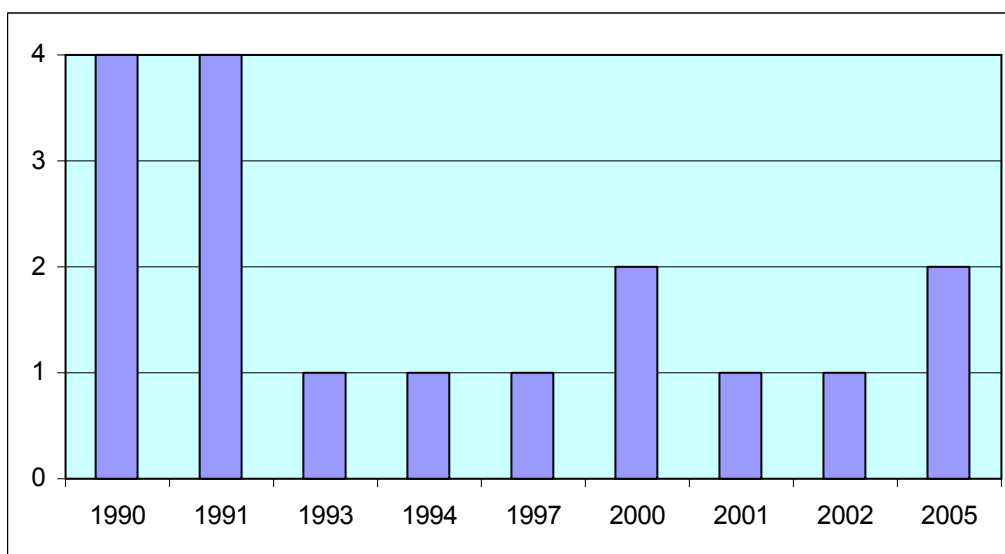
⁹⁴ Délka praxe = odkdy začali působit jako duchovní (zahrnuto dobrovolné působení ve věznici).

⁹⁵ 0,2 = 1 den v týdnu, 0,5 = 2-3 dny v týdnu, 0,8 = 4 dny v týdnu, 1,0 = 5 dní v týdnu

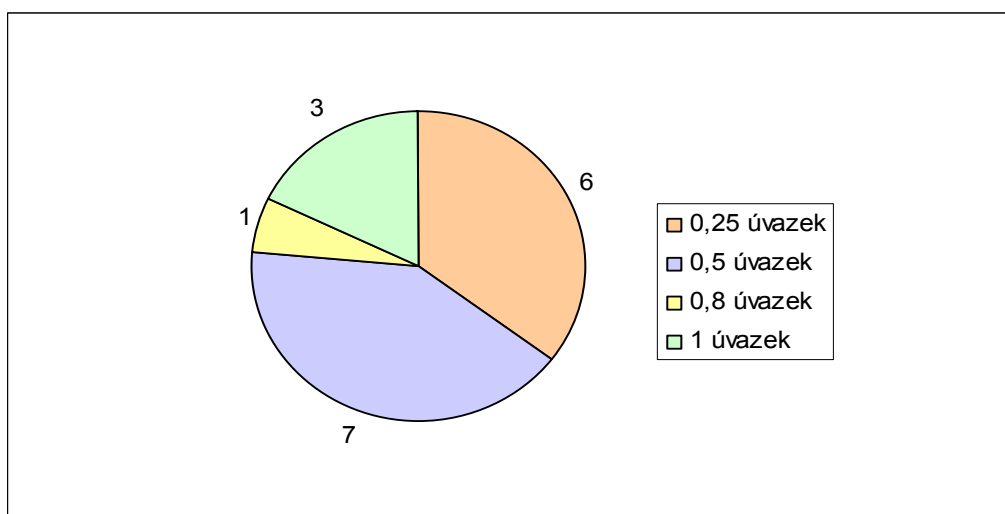
Graf č.1 (církvní zastoupení mezi respondenty)

- 6 kaplanů z vazební věznice a 11 z věznice pro výkon trestu odnětí svobody,
- 8 z nich má zkušenost s prací jak s obviněnými (VV), tak i s odsouzenými (VTOS),
- všichni mají teologické vzdělání (buď vysokoškolské nebo vyšší odborné či několikaletý teologický kurs),
- průměrný věk 51 let,
- převážná většina začala s prací dobrovolného duchovního ve věznici v devadesátých letech. Při vzniku Vězeňské duchovní služby se stali profesionálními duchovními, tedy vězeňskými kaplany,

Graf č. 2 (Počátky duchovní činnosti respondentů ve věznici)

- 3 z nich pracují na plný úvazek a 14 na částečný (6 z nich dochází do věznice jedenkrát týdně a zbývajících 7 pracuje ve věznici 2 - 3 dny v týdnu).

Graf č. 3 (pracovní úvazky respondentů)

3.2.3. Prostředí

Výběr oblasti a popis prostředí, ve kterém šetření probíhalo.

V České republice se nachází celkem 36 vazebních věznic a věznic pro výkon trestu odnětí svobody. Vězeňští kaplani pracují ve 23 z nich. V současné době je u VS zaměstnáno 31⁹⁶ duchovních z devíti denominací. Oblast pro výběr respondentů byla zvolena výhradně na základě pragmatického hlediska, tj. vzdálenosti od Prahy.⁹⁷ Jiný důvod pro úplné vyřazení kaplanů z moravských věznic z tohoto výzkumu není.⁹⁸ Oslovila jsem 18 vězeňských kaplanů působících v českých věznicích. Snažila jsem se při výběru sledovat také jistou církevní vyváženost, resp. zastoupení co nejširší palety denominací.

Na výzkumu participovali kaplani z 11 věznic (8 pro VTOS a 3 VV), které se nacházejí v těchto městech: Jiřice, Liberec, Praha (Pankrác), **Praha (Ruzyně)**, **Pardubice**, **Příbram (Bítíz)**, **Světlá n. Sázavou**, **Stráž pod Ralskem**, **Rýnovice**, Valdice a **Vinařice**. Osobně jsem navštívila 7 z nich (tučně vyznačené).

⁹⁶ Podle slov hlavního kaplana je celkový počet vězeňských kaplanů proměnlivý. Záleží na volném tabulkovém místě, na tom, zda právě někdo neodchází a také nějaký čas trvá, než nastoupí nový.

⁹⁷ Autorka tohoto výzkumu má bydliště v Praze.

⁹⁸ Bylo by jistě zajímavé a obohacující zahrnout do tohoto výzkumu také duchovní z moravských věznic, např. z toho důvodu, že tato část České republiky je považována za více religiózní.

Rozhovory byly vedeny na několika různých místech, vždy však v klidném nerušeném prostředí. Expertní rozhovor (s oběma představiteli současně) probíhal ve společné kanceláři předsedkyně VDP a hlavního kaplana v Praze, rozhovory s kaplany probíhaly ve věznicích, konkrétně v jejich kancelářích (10), před věznicí (1), u kaplana doma (5) a v kavárně (1 + 1⁹⁹).

3.3. Výsledky výzkumu

Typické odpovědi respondentů jsem tematicky utřídila do kapitol podle stanovených výzkumných otázek. Uvnitř každé z nich byly odpovědi ještě dále uspořádány do podkapitol, ke kterým jsem přiřadila souhrnný název vyjadřující podstatu jednotlivých odpovědí. Výsledky doplňují korespondující citace z rozhovorů.

3.3.1. Motivace

Jaké jsou motivace vězeňských kaplanů pro vykonávání jejich práce? Proč tuto práci začali dělat a věnují se jí stále?

Charakterizování motivů je pro výkon práce duchovního ve vězeňském prostředí velmi důležité a podstatné. Pokud by je kaplan neměl jasně specifikované, mohl se stát pro vězně (i zaměstnance věznice) nedůvěryhodným a jeho práce by byla zbytečná. Člověk se zkušeností vězení toto jasně deklaruje svými slovy: *„A co že od vás budou očekávat ti, jejichž hlavním zájmem je dozvědět se něco o Bohu? Buďte si jistí, že především upřímnost a férovou hru. Jestli člověk ve vězení něco získá, tak je to rozhodně schopnost poznat, že vám někdo lže a že s vámi někdo pohrdá. Pokud získají přesvědčení, že s nimi hraje betla, už jim toho o Bohu mnoho nevysvětlíte.“*¹⁰⁰

Otázky výzkumného šetření zjišťující motivace a cíle byly provázány, díky otázkám a struktuře dotazníku byly motivace i cíle sledovány současně. Pod pojmem cíl si můžeme představit buď konkrétní výsledek, jako např. obrátit odsouzeného na víru nebo určení směru činnosti, jako např. vést odsouzeného k něčemu životně podstatnějším, než co doposud poznal.

⁹⁹ Rozhovor s katolíkem č.1 byl zahájen ve věznicí a dokončen v kavárně.

¹⁰⁰ Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, s. 65.

3.3.1.1. Nabídnout pomoc

Mezi nejčastější a nejspontánnější odpovědi na otázky směřující ke zjištění původní i současné motivace pro tuto práci patřila napříč denominacemi odpověď: *pomoc těm, kteří se dostali do těžké životní situace.*

Vyslovená pomoc byla charakterizována ve dvou rovinách - pomoc na rovině duchovní a pomoc na rovině lidské.

Jsem si vědoma toho, že není příliš přesné tuto pomoc takto striktně dělit, zvláště když obě v sobě zahrnují společné aspekty. Na toto dělení jsem přesto přistoupila, protože v odpovědích respondentů bylo možné rozdíly nalézt a sami duchovní pomoc takto nazývali a diferencovali. U některých respondentů se důrazy na oba druhy pomoci prolínaly.

a) pomoc na rovině duchovní

Pomoc na rovině duchovní znamená takovou pomoc, která směřuje k Bohu. Není to pomoc na rovině sociální či psychické, k tomu mají mandát jiní odborní zaměstnanci věznic. *„Přerůstáme to prostředí a směřujeme ty lidi ještě někam dál, mimo oblast psyché, mimo oblast duše, směřujeme je k Bohu,“* říká kaplan z menší protestantské církve. Vězeňský kaplan z Církve adventistů sedmého dne vyslovuje důvody poskytnutí této duchovní pomoci následovně: *„Když se lidé ve vězení nedozvědí, že existuje Bůh, který za ně zemřel a že existuje Bůh, který má tenhle svět v rukách, tak jsou ‚odkecaný‘. Říct jim, že na jejich poničený životy existuje lék a tím lékem je Pán Bůh.“* *„Pomáhat jim nalézt smysl života, který často nemají a třeba odpovídat na otázky po smyslu lidského života u těch druhých a po smyslu jejich utrpení“*, říká kaplan z vazební věznic v Praze. S tím jistě také souvisí pojetí viny, trestu, odpuštění, milosti. *„Pomoc zbavit se nánosů viny, ulehčit svědomí a těm, kteří se rozhodnou vyhrabat se z té špíny, být doprovodem a oporou“*, takto shodně odpovídá několik respondentů napříč denominacemi na otázku proč tuto práci dělají. Někteří z duchovních také pociťují lítost nad lidmi, kteří se ocitnou

ve věznicích a vědí, že jsou určité možnosti, jak jim pomoci, např. „*požadavky Slova Božího, svátostí, duchovním vedením*“, říká katolický duchovní.

(9)¹⁰¹

b) pomoc na rovině lidské

Motivace vycházející z pomoci na lidské rovině se vyskytovaly mezi respondenty (kupodivu) častěji. Kaplanky ženy se shodují v tom, že tento druh pomoci v sobě nese nabídku uvolnění z permanentního stresu a také pomoc s nesením jejich kříže.

Předpokladem této pomoci je „být normální“ a jednat s vězni především jako s normálními lidmi, pomáhat jim v situacích, kdy si neví rady jak dál. Kaplan působící na částečný úvazek ve věznici s ostrahou, který začínal jako dobrovolný duchovní ve věznicích záhy po roce 1989, vysvětluje své pojetí pomoci vězňům takto: „*Postupem času jsem zjišťoval, že nejde jenom tak někomu říct o Pánu Bohu, ale především je důležitý lidský přístup, pomoci mu jako člověku, vyslechnout ho.*“ K němu se přidávají i další, kteří do věznic nepřišli prioritně s misijními úmysly (navíc z toho, že působí jako kaplani je zřejmé, že setkání bude mít duchovní podtext), nýbrž aby tu byli pro každého, kdo je v nouzi - bez ohledu na jeho vyznání, bez ohledu na jeho světový názor. Na lidské rovině poskytnout pomoc těm, kteří se ocitnou v extrémní situaci a bez smyslu života. Lze jim nabídnout křesťanské hodnoty, které v tamním prostředí nejsou běžné. Z rozhovorů i z pozorování vyplývá skutečnost, že kaplani odpovídají na touhu vězňů po lidském přístupu a po důvěře. Vězeňští kaplani mají tu „výhodu“, že nejsou vězni bráni jako součást represivního systému a získávají tak větší důvěru než např. odborní zaměstnanci (sociální pracovník, psycholog, speciální pedagog), kteří takto přijímáni nejsou.

Několik duchovních také shodně vyjádřilo, že pomáhat lidem mají v krvi, že jim jednoduše nejsou lhostejné potřeby lidí, kteří strádají.

(12)

3.3.1.2. Naplnění Božího plánu

Druhý důvod, proč se vězeňští kaplani rozhodli pro tuto práci, by se dal nazvat

¹⁰¹ Číslo v závorce znázorňuje počet respondentů dané kategorie.

naplnění Božího plánu, opisně řečeno: ztotožnění se s rolí, ke které byl povolán a jít po cestě, kterou mu Bůh ukazuje.

Všichni vězeňští kaplani jsou ke své práci motivováni Biblií – toto deklarovali respondenti napříč denominacemi. Ve Starém i v Novém zákoně je mnoho pasáží, které odkazují na službu potřebným a některé se dají vztáhnout přímo i na duchovní službu ve věznicích.

(17)

Většina vězeňských kaplanů i ve své církvi působí jako duchovní (kněz, farář, kazatel či pastor) a povolání vězeňského kaplana podle nich souvisí se službou v církvi. Názory některých byly také takové, že duchovní do věznic patří a mají sloužit těm, kteří ho potřebují. *„Je to součástí povolání ke službě v církvi, kde cítím Boží volání ke službě lidem, kteří jsou nějakým způsobem na okraji“*, říká katolický duchovní.

Vězeňský kaplan a adventistický kazatel v jedné osobě je přesvědčený, že *„každý dostal nějaké obdarování a když to chce využívat, tak si myslím, že Pán Bůh mu může k tomu dát sílu, aby to dělal, aby to dokázal – tomuto biblickému pohledu věřím.“*

(15)

Realizace vlastního bytí, radost a potěšení z té práce a předávání toho, co sám dostal – to jsou další shodné a výrazné jmenovatele této skupiny motivů. Především z uvědomění si, že když byl a je on sám obdarováván, tak je jeho povinností nenechat si to jen pro sebe. Dělat to, co umí, to, co sami žijí – např. tvořit společenství.¹⁰² *„Být nástrojem, aby vás Pán Bůh použil jako nástroj ve vši pokoře,“* shodují se duchovní ze všech církví. Úkolem člověka je jít k druhým lidem v naší společnosti, tak se naplňuje Boží poslání.

(17)

Kaplan z věznice se zvýšenou ostrahou hovořil také o pokryteckém přístupu zlodějů vůči vrahům a myslím, že to v sobě nese také jeho odpověď na otázku po důvodu konání

¹⁰² Společenství, které kaplanka z katolické církve ve věznici tvoří a buduje, je výjimečné. Odsouzení plně participují na společenství, zajímají se o Biblii, sdílí se, modlí se – při modlitbě Otčenáš se společně drží za ruce, zpívají křesťanské písně. Na takovémto fungování má jistě zásluhu charisma kaplanky, nicméně roli jistě hraje i fakt, že je ženou. Zralou ženou, která pro mnohé odsouzené může znamenat ztělesnění matky a pro některé vůbec první pozitivní zážitek „domova“. Výhodou je také skutečnost, že kaplanka působí ve věznici s dlouhodobými tresty a může tak počítat s delší perspektivou a ustálením skupiny či alespoň určitého jádra, jehož členové nebudou příliš často fluktuovat.

této práce: „Každý jsme od toho¹⁰³ jenom krůček, v Bibli těch vrahů je teda, jsou to opory a Bůh si v nich zvlášť libuje a bere si je do služby, co by si normální návštěvník kostela ani představit nemohl“. Nejsou Bohem zapomenutí a pomáhat jim, být jim oporou na jejich cestě ze dna, má smysl.

(3)

„Bojovat proti zlu“ – to byl také jeden z motivů pro tuto práci vyslovený několika kaplany. Ve věznicích se koncentruje zlo v nejvyšší možné míře. Je důležité o něm vědět a nutně se mu bránit.

(5)

Kaplaní shodně vyslovovali názor, že tuto práci dělají stále proto, že z ní mají dobrý pocit a těší je. Ilustrují to např. následující citace z rozhovorů: „Jsem šťastná a to znamená ztotožnění s Božím plánem“ a „Mám klid v duši a to beru jako že dělám něco dobře“ či „Člověk cítí, když je něco špatně, ale cítí i pokoj, když je dobře.“

(15)

Evangelický kaplan působící ve věznicích již skoro 20 let věří v Boží milosrdenství a jeho působení, jinak už by tuto práci nemohl dělat, protože podle statistik totiž 90-95% vězňů není schopných nápravy, jsou narušení.

(1)

3.3.1.3. Vlastní obdarování

Další skupinou motivací pro práci vězeňského kaplana vyjadřují pojmy jako obohacení, obdarování, přínos. Tyto důvody pomáhají kaplanům vidět smysl jejich práce a vytrvat v ní.

„Ta práce má smysl – a je to právě v tom, že člověk vidí změnu. To je pro mě motorem, hnací silou k této práci. Že člověk, který o Bohu, o víře nebo o náboženství ani neuvažoval, najednou začíná ty věci chápat. A nejenom chápat, ale i přijímat a

¹⁰³ Myšleno od spáchání trestného činu vraždy.

praktikovat“, říká o svých motivacích kaplan pracující ve Valdicích.

Tuto práci považují za smysluplnou, obohacující, mohou být přítomni zázrakům. Jako každá práce (služba) s lidmi, i práce s vězni je náročná, nevděčná, ale i požehnaná.

Považuji za vhodné na tomto místě uvést jeden příklad cesty k tomuto povolání. Vězeňský kaplan z Českobratrské církve evangelické se k této práci, jak sám říká, dostal napůl náhodou a napůl z podvědomého pocitu, že ve svém civilním zaměstnání technického zaměření se míjí s něčím životně podstatnějším. Začal tedy již ve zralém věku studovat teologii a v rámci jednoho semináře měl možnost nahlédnout za kátr z popudu vyššího než z pouhé zvědavosti. Měl možnost několikrát hovořit s odsouzenými a později se jako člen VDP rozhodl pro dobrovolnou duchovní činnost v nedaleké věznici. Po nějakém čase na nabídku vedení věznice pak nastoupil do funkce kaplana. Tuto práci již vykonává několik let a stejně jako i ostatní kaplani by ji nevydržel dělat, pokud by v ní nenacházel smysl či v ten smysl alespoň nevěřil. Několik kaplanů zhodnotilo, že během doby, kdy tuto práci vykonávali, nebyli zklamaní, ba naopak, zjišťovali, že je to smysluplná a pro ně vhodná práce.

(17)

3.3.1.4. „Náhoda“

Poslední skupinu motivací, které zaznívaly z úst kaplanů, vyjadřovaly výrazy jako spontánnost, neiniciativa, náhoda, „bez mého přičinění“.

V několika případech se kaplanství „dědilo.“ V některých církvích dochází po určité době k fluktuaci kazatelů či farářů mezi sbory. Když tedy nějaký kaplan v rámci své služby v církvi docházel do věznice, nastupující duchovní přebíral i tento závazek. Takovýmto způsobem se také někteří z respondentů tohoto výzkumu stali vězeňskými kaplany.

(2)

Jiná skutečnost, která ovlivnila, že se oslovení kaplani stali profesionálními

duchovními ve věznici bylo např. setkání s člověkem, který byl ve vězení nebo s člověkem, který měl zkušenost s touto duchovní prací. „*Lidé ve vězení projevovali zájem o rozhovor – oslovovalo mě, že ten zájem ve vězení je tak velký,*“ říká katolický kaplan. „*Věděl, že kaplan ve vězení pomohl, předpokládal, že bude také moci pomoci*“, vysvětluje jiný kaplan z vazební věznice.

(4)

Celý život přitahují vězeňského kaplana a evangelického faráře v jedné osobě lidé na hranici, již v dětství byl ovlivněn charismatickou osobou s těžkým osudem. Kaplanka z protestantské církve vyjádřila motivace mj. tak, že vždy tíhla k takovým okrajovým židlům a že nikdy nezažila pocit sevření, když vstoupila za katr, ani poprvé. Dalo by se až říci, že tato práce je jí ušitá na míru.

(2)

Po roce 1989 se církve začaly aktivně angažovat v místech, které byly předtím pro ně nepřístupné. Jedním z nich byly také věznice. Do ČR přijížděli vězeňští duchovní ze západních zemí, kde tradice vězeňských duchovních nebyla přerušena a předávali získané zkušenosti novým zájemcům z řad věřících. Právě jeden z respondentů byl po roce 1989 vyslán za svou církev na prohlídku věznice, kdy mu průvodce dělal zkušený německý farář pracující ve věznici a poté byl církví vybídnut do věznice také docházet. Zprvu byl nejistý, ale nyní (po mnohaletém působení) je v tomto povolání šťastný.

(1)

Pragmatickým důvodem k zahájení duchovní služby ve věznici v několika případech bylo, že dotyční bydleli nedaleko věznice a neviděli důvod, proč by tam neměli chodit.

(5)

3.3.1.5. Závěr

Motivů, které vězeňské kaplany přivedly a zakotvily v této práci, je několik. Tematicky byly utříděny do čtyř skupin. První skupina zahrnuje pomoc těm, kteří se ocitli

v tíživé životní situaci. Patří sem zájem o člověka a nabídka pomoci na rovině duchovní a lidské. Druhá skupina představuje motivy s touhou po naplnění Božího plánu, vyjítí po cestě, kterou Bůh ukazuje, ztotožnění se s rolí, ke které je člověk povolán a předávání toho, čím byl sám dotyčný obdarován. Třetí skupinou motivů bylo vlastní obohacení ve smyslu duchovního obdarování a smysluplnosti vykonávané služby. Poslední skupina motivů byla souhrnně nazvána „náhoda“. Pod tímto pojmem se skrývají prvotní motivace jako např. spontánnost, neiniciativa, náhoda, „bez mého přičinění“.

U žádného z oslovených vězeňských kaplanů nebyly vysloveny motivy zjištěného původu ani s úmyslem „lovit duše“ do svých církví. Ani jednoho duchovního nelze přiřadit jen k jedné kategorii, aniž bychom nebrali v potaz ty další.

3.3.1.6. Cíl (aneb čeho se snaží vězeňští kaplani dosáhnout)

Nutno předznamenat, že oslovení duchovní se pojmu „cíl“ ve své práci bránili. Nikdo z nich nepřichází do věznice s nějakým konkrétním cílem, neboť ten se s prací s lidmi, navíc prací duchovní, která předpokládá svobodu, příliš neslučuje. Za výstižnější považovali pojmy jako „směřování“, „poslání“ či „zacílení“.

Na začátku teoretické kapitoly vztahující se k 2. výzkumné otázce tvrdím, že motivace i cíle lidského jednání spolu souvisejí. Vyplývá to také ze struktury kladených otázek. S tímto vědomím jsem se přesto ve výsledcích pokusila motivace a cíle pojmenovat zvlášť. Důvodem byla přehlednost. V závěru zjistíme, zda jsou obě sledované skutečnosti v souladu.

Základní predikci pro vnitřní změnu člověka vyjadřují duchovní shodně – vlastní svobodné rozhodnutí. Katolický kaplan to vylíčil a vtípem okořenil následovně: „*Nejdřív musí člověk chtít sám a když nechce, tak je úplně marné cokoli dělat. V knize Scotta Pecka¹⁰⁴ je toto uvedeno formou vtípu: „Jak se utahuje žárovka? Kolik je na to potřeba policajtů? Tři. Jeden je na stole a dva tím stolem točej. A kolik psychologů? Jeden, ale ta žárovka musí chtít.“*

„*Každý si svou spásu musí zasloužit sám svými činy – Ježíš klepe na dveře, které*

¹⁰⁴ Uznávaný americký psychoterapeut, autor mnoha populárních i beletristických děl.

mají kliku uvnitř. Je na nás, zda mu otevřeme,“ potvrdil předpoklad svobodného rozhodnutí každého člověka kaplan z pražské vazební věznice.

3.3.1.6.1. Vedení k

V první skupině jsou sloučeny odpovědi, které vidí cíl kaplanské práce v důležitosti vést a učit vězně něčemu životně podstatnějším a hlubším, než doposud poznali.

přiznání viny

S tím souvisí otázka přiznání si viny a připuštění si vlastního selhání, za které je člověk odpovědný sám a ne jeho okolí. Učit vězně přiznat si vlastní chybu není snadné. Velká část vězňů totiž tvrdí, že jsou nevinní, že za to mohou ti všichni kolem, jen oni ne. Duchovní považují za zásadní předpoklad změny skutečnost, že se vězeň postaví odpovědně ke spáchanému činu a přizná vlastní selhání. Poté dochází k zásadnímu hodnotovému obratu.

Je důležité, aby odsouzený přijal trest a pochopil, že udělal něco špatně. *„Naším úkolem je vést je k tomu, aby uznali, že spáchali něco ošklivého a uznali, že ten trest si zaslouží. Vést je k tomu, že na nich záleží, na jejich duši a ne svalovat vinu na ostatní“*, říká evangelická kaplanka. *„Vina je nános, který na nich je, postupně se snažím jim pomoci ji odstraňovat. Vedu je k tomu, že za to, co spáchali, mohou oni sami“*, dodává evangelický farář. *„Jde o nalézání takových modelů chování a jednání, které by odsouzené v budoucnu vyvázalo z delikventního způsobu života. S tím souvisí i nalezení správného vztahu odsouzeného k jeho vině a trestu“*, tvrdí kaplan s dlouhodobou praxí ve vězeňství.

Duchovní vězně učí, že modlitbou slouží druhým, že zlo, které způsobili, mohou napravit, vyvážit modlitbou.

Toto jde ruku v ruce se zvěstováním o naději, milosrdenství a odpuštění, které vychází od Boha.

(14)

změna žebříčku hodnot

„Aby však přijali svůj podíl viny nebo o tom alespoň začali přemýšlet, to zajistit nemohu. Pomáhat se dá v něčem, co chce on sám,“ je přesvědčený evangelický kaplan a za úspěch považuje už i to, když člověk s nějakou jinou odpovědností začne vnímat jinak svůj život, jeho smysl a cíl. Kaplan z jiné protestantské církve toto potvrzuje a doplňuje: *„Je to o smyslu života, návratu k Bohu, pro nás je úspěch i malý krůček, změna např. žebříčku hodnot. Mnoho vězňů nemá smysl života a neměli ho ani předtím, ani když pracují a pracovali, tak smysl života neměli a páchali trestnou činností. Práce není všespasitelná. Učím je potřebovat druhé lidi.“* *„Určitá cesta je pomáhat druhým, člověk má kolem sebe lidi, a tak může začít hned - mezi vězni, tlumit spory atp.“*, říká kaplan z pražské vazební věznice.

(5)

pokora

Nejen kaplan z věznice se zvýšenou ostrahou považuje za důležité vést vězně k pokoře: *„Jestliže člověk nepochopí princip pokory, tak ten zlom u něho stěží nastane – on musí pochopit: dobře, teď jsem tady, i když je to všechno špatně, mohlo by to být jinak, ale já se musím pokořit. Pro ně člověk pokorný je slabochem, tam musí člověk něco vydobýt.“*

(2)

3.3.1.6.2. Lidský přístup

V této kategorii jsou obsaženy ty odpovědi, které vyjadřovaly cíl kaplanské práce především slovy jako podání pomocné ruky, být s obviněným či odsouzeným jako s člověkem, přijetí, zájem, úcta atp.

Kaplan pracující s obviněnými se jim snaží ukázat, že jsou ještě pořád lidé. Za podstatné považuje pohlížet na tyto lidi jako na ty, kteří byli zdeformováni a nevidět v nich zločince. *„Je třeba si uvědomovat obrovskou roli toho prostředí. Oni vědí, co je dobré a co špatné, jen jim to nejde převést do vlastního příběhu, chtějí se změnit, ale*

nevědí jak – je to jako s tělesně postiženým, ví, že chodit rovně je správné, ale vždy bude kulhat, protože se narodil s jednou nohou kratší,“ dodává kaplan z ČCE. Jenomže v tom to nekončí. Stejně jako Ježíš uzdravoval před více jak dvěma tisíci lety, uzdravuje i dnes. V to věří nejen kaplan z ČCE: *„V tom vidím Ježíšovu výjimečnost a zázračnost, že z těchto postižení, která jsou dle naší zkušenosti trvalá, lidi uzdravoval. Věřím, že to dělá i dnes, na to spoléhám.“*

Smysl práce duchovního tkví ve zvěstování naděje, hlásání milosti a povzbuzení. Být s nimi lidsky a přistupovat k nim s úctou, té se ve věznici nedostává. *„To nejsou ztracené duše, život se jim dá představit i tady v tom prostředí a ti lidé z větší části nemusí být odepsaní,“* říká kaplan pracující s vězni těch nejzávažnějších trestných činů.

„Odsouzeným a obviněným chci zprostředkovat obyčejné lidské přijetí, které jim umožní dojít k pravdivému sebepoznání, , ...že život, za nějž jsme převzali odpovědnost, znamená vždy a za všech okolností, v každé situaci pro nás úkol' (jak definuje V. E. Frankl) a přitom jim otevře možnosti osobního spirituálního růstu. Především jde o to: ,přetrhnout řetěz zla; neoplácet stejné stejným, zlé zlým, nýbrž: využít jedinečné šance, kterou nyní máme, abychom zlo překonali právě tím, že nebude zvěčněno a opakováno, že se nebude držet přikázání oko za oko, zub za zub' (Frankl). Pokud se dotyčný posléze rozhodne přijmout křesťanství, otevírá se mu ve víře a svátostech úžasné duchovní zázemí a jistá posila pro tuto životní cestu,“ vyjádřil podstatu duchovní práce kaplan z menší protestantské církve.

Smyslem je mezilidské setkání, kde někdo reprezentuje křesťanský postoj, který je v prostředí věznice vzácný. A reprezentuje ho přirozeně i mezi zaměstnanci věznice. Působit pokoj, zprostředkovat dobro a dávat úlevu zatíženému svědomí.

Dlouholetý vězeňský kaplan a farář ČCE se k otázce po podstatě této práci vyjádřil takto: *„Nerad používám moc zbožných slov, protože se tím nechci zbavit odpovědnosti za své rozhodnutí. A jelikož drtivá většina odsouzených vyhledává kontakt ne z náboženských motivů, ale z potřeby mít člověka, přiznám se, že hlavní motiv této činnosti vidím v rovině lidské.“¹⁰⁵*

(12)

¹⁰⁵ Přesto, že dotyčný užívá pojem motivy, v této souvislosti se mi zdá na místě přiřadit tuto odpověď do kategorie hledající smysl kaplanské práce.

Dát čas a svobodu

„Pokud člověka nenakrmíte, tak mu budete zbytečně mluvit o evangeliu a o věčnosti“, tvrdí kaplan z Apoštolské církve. Udělat si na ně čas, poskytnout jim místo spočinutí, vydechnutí, uvolnění ze stresu, kdy vězeň může mluvit, o čem chce. „Aby člověk přiznal svou vinu, musí se mu k tomu poskytnout nějaký prostor, jen tehdy nemá pocit, že někdo na to čeká jako na argument, kterým ho utluče“, toto žije a tvrdí evangelický kaplan s mnohaletými zkušenostmi.

Všichni oslovení kaplani chápou svou práci či poslání jako otevřené pro všechny. Nechodí do věznic jenom pro ty, kteří věří v Boha či Boha hledají, ale pro každého. Jednoduše „aby se vědělo, že jsem tam pro všechny, kterým došlo, že jsou v bryndě. Bez ohledu na jeho vyznání a světový názor“, říká a praktikuje evangelický kaplan. Katolický kolega k tomu dodává: „Nelze tam přijít a začít to tam likvidovat jako terorista, nýbrž postupně, pomalu, trpělivě, s citem.“

Všichni duchovní se shodují v Ježíšovském pojetí pomoci bližnímu, tj. že pokud by jejich práce pomohla jen jednomu, tak má cenu.

(17)

3.3.1.6.3. Předávat víru

Respondenti charakterizovali směřování své práce také jako svědectví o Bohu, zprostředkování Boha, předávání křesťanských hodnot, pre-evangelizaci. Považují za podstatné o Bohu svědčit – slovy i skutky.

„Pokud člověk nemá tu sílu někde – teď nechci stavět víru na nějakéj piedestal slávy - nebo není v tom nějakým způsobem zakotven, tak to je pro ty lidi velice těžké. Pokud nejsou hodně silní nebo nehledají ve víře, u Boha, tak je to zlomí,¹⁰⁶“ vyjadřuje důležitost víry adventistický kaplan.

Všichni respondenti přirozeně v Boha věří a svou víru v Boha považují pro svůj

¹⁰⁶ Duchovní v této souvislosti hovořil také o nespravedlnostech, které se dějí v justici a uvnitř věznice, přidaných k samotného výkonu trestu.

život za determinující. Část dotázaných duchovních spatřuje cíl své práce ve zvěstování Ježíše Krista, druhá skupina respondentů se tomuto explicitnímu vyjádření velmi brání, ale víru v Boha považují za důležitou.

Značné rozdíly se mezi respondenty vyskytovaly v tom do jaké míry by duchovní o Bohu, Bibli, náboženství atp. měli nahlas hovořit a do jaké míry by o Něm měli „jen“ svědčit svým životem, třeba i bez jediné zmínky slova „Bůh“.

Ne primárně zvěstovat evangelium

Část vězeňských kaplanů ke své práci nepřistupuje primárně jako k evangelizační, vhodnější by bylo vyjádření pre-evangelizační. Věří, že přes lidskost a zážitek křesťanských hodnot, které mohou odsouzení či obvinění zakusit, na Boha odkazují a tak je (neúmyslně) k Bohu směřují.

Explicitnímu vyjádření cíle kaplanské práce „přivést vězně k víře“ se brání především duchovní z protestantských církví. Vyjádřili to shodně kaplani z evangelické církve slovy, že nechtějí v žádném případě lidi obracet na víru, obracet k čemukoliv, jako že by je vedli k tomu, aby se stali členy církve, nemají za cíl je napravit, obrátit na víru – i když vědí, že je to dobré, zachraňující. V této souvislosti jeden z kaplanů parafrázuje Frankla:¹⁰⁷ „*Když chceme dosáhnout štěstí a něco děláme s cílem toho štěstí dosáhnout, tak je mineme. Ono se samo vždy přidá.*“

Vést odsouzené ke křesťanství, je dlouhodobá záležitost, rozhodně nelze začít katechismem, ale takovou formou, které oni budou rozumět, která se jich dotýká.

Na klientech samotných záleží, co u duchovních hledají a jakým směrem se vydají. Duchovní dokazují přítomnost Boha vlastním příkladem, postojem, vyznáním křesťanských hodnot, pravidel a milosrdenstvím a s nadějí věří, že klienti si cestu k Bohu najdou sami.

Svým vlastním příkladem jsou svědky Božího působení, které klienty osloví či nikoliv. „*Vyznávám tam svou víru, vydávám svědectví, mohu předávat tu víru, kterou sám žiji,*“ vyjadřuje katolický duchovní. „*Přes rozmanitost práce by kaplan neměl svému úkolu přestat rozumět jako svědectví, tedy předávání toho, co sám dostal*“, vyjadřují respondenti.

¹⁰⁷ Frankl E. Viktor – zakladatel psychoterapeutického směru zvaného Logoterapie.

„Nabídnout, že křesťanství hovoří o odpuštění. Pokud už neexistuje ten, kterému by měli odpustit, tak tady má křesťanství co nabídnout, z toho samozřejmě vůbec nejsou vyloučeni ti, kteří apriori neradi slyší slovo Bůh, jeho existence (říkají, že by přeci nedopustil tolik zla), nicméně na slovo jako „bližní, odpuštění, vina“ reaguji“, říká evangelický duchovní z vazební věznice v Praze.

(12)

Evangelizace¹⁰⁸

Druhá část respondentů hovoří o důležitosti zvěstování evangelia otevřeně. Chtějí, aby se k Bohu vězňové obrátili, poznali ho a uvěřili v něj, našli v Bohu zakotvenost a vytvořili si k němu osobní vztah, byli doslova pro Boha žhaví, protože jiná varianta je přivede opět na sceně. V jejich případě to znamená návrat do vězení. Pokud by přijali pravidla a ztotožnili se s křesťanskými zásadami, pak se jejich život stane jednodušším a ušetří si spoustu problémů.¹⁰⁹ Chtějí pozvat člověka ke křesťanské víře s jejími důsledky.

Kaplanka z věznice s ostrahou dokonce hovořila o důležitosti vytvořit si *velmi* osobní vztah k Bohu, který vede až k závislosti na Něm. Tato závislost totiž může vytlačit ty ostatní, špatné závislosti.

Duchovní napříč denominacemi tvrdí, že k nim odsouzení a obvinění sami přistupují jako k věřícím lidem a hledají u nich lidskost, někteří hledají i zvěst, jsou disponováni k tomu ji slyšet.

„Vždycky docházíme k tomu, že člověk dělá chyby a že se to dá odčinit, odpustit, že i Pán Bůh odpouští a i lidi mezi sebou by si měli odpouštět. Z Bible mi vyplývá naděje k životu – že člověk když něco zkazí, tak se to dá napravit a Pán Bůh dává nové možnosti – a to mám pocit, že to tam oni potřebují slyšet,“ vyznává evangelická farářka. (8)

¹⁰⁸ Evangelizovat znamená přinášet radostnou zvěst jednotlivcům i skupinám. Cílem je především zevnitř přetvářet lidi. Hlásat Boha znamená uvést do vztahu s Bohem, uvádět do modlitby a učit se jí. Pouze zakoušením života s Bohem se objevuje zřejmost jeho existence. (In: Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě, s. 103. A na jiném místě: Evangelizací rozumíme budování cest k plnějšímu životu z evangelia u těch, kteří už viru přijali a otevírání cest k přijetí evangelia těm, kteří ho ještě neznají. s. 55.)

¹⁰⁹ Věřící z Církve adventistů sedmého dne dodržují ještě i další, zdravotní zásady (nepijí např. alkohol, kávu, nekouří, neužívají žádné drogy). Pokud vězeň uvěří a nechá se pokřtít do této církve, přijetí i těchto zdravotních zásad mu pomůže v jeho „novém“ životě. Jak je všeobecně známo, trestné činy jsou často důsledkem užívání drog a alkoholu.

3.3.1.7. Závěr

Hledáme-li odpověď na výzkumnou otázku Co motivuje kaplany k výkonu jejich práce, musíme se zabývat také cíli, které sledují, neboť v teoretické části jsme se dozvěděli, že motivace a cíle spolu souvisejí. Cíle respondenti výzkumu nazývali častěji jako nasměrování či poslání a jmenovali jich několik. Jejich odpovědi jsem roztřídila do tří skupin. První s názvem „vedení k“ znamenala vést odsouzené či obviněné vězně k přiznání viny, ke změně žebříčku hodnot a pokoře. Vést je k něčemu životně podstatnějšímu, než co doposud poznali. Druhá skupina pod názvem „Lidský přístup“ zahrnovala lidské přijetí, ujištění vězňů, že jsou stále ještě lidmi, zdůrazňovala podání pomocné ruky, povzbuzení a poskytování času a svobody. Nesla název „lidský přístup“. Poslední skupina zahrnovala cíle týkající se předávání víry. Respondenti charakterizovali cíl své práce také jako svědectví o Bohu, zprostředkování Boha, předávání křesťanských hodnot, pre-evangelizaci. Považují za podstatné o Bohu svědčit – slovy i skutky.

Sledovali jsme výsledky výzkumného šetření týkající se motivací a cílů. Lze konstatovat, že se vzájemně prolínají i v praktické rovině. Motivace vycházející z nabídky pomoci na rovině lidské a duchovní koreluje s cílem uplatňovat lidský přístup a také předávat víru. Boží plán a jeho naplňování jako motiv další, souhlasí s cílem vést vězně k tomu, aby i oni sami se vydali cestou, která je nepřivede zpět do vězení. Tj. vedení k přiznání vlastní viny, změně žebříčku hodnot a k pokoře. Motivuje-li kaplany k výkonu jejich práce zažitá skutečnost, že jejich práce má smysl a cítí –li se sami být obdarováni, lze hovořit o analogickém cíli vyplývajícím ze známého „co člověk rozsévá, to také sklízí.“ Tento cíl se stává přidanou hodnotou.

3.3.2. Metody

V této části práce zodpovíme otázku, jaké metody kaplani volí a proč. S takovou praktickou činností jistě souvisejí i obtíže, se kterými se kaplani ve své práci potýkají. Zaměříme se také na ně a na způsob, jak jim čelí.

V teoretické části práce vztahující se k 3. výzkumné otázce jsme zjistili, že kaplani

mají poměrně jasně specifikovanou náplň i podmínky práce, a to zákonnými a podzákonnými normami. V této kapitole objevíme, jaké metody profesionální duchovní ve věznicích skutečně používají a rovněž jakým obtížím ve své práci čelí.

Skrze užívané metody lze poznat, jaké má duchovní motivace a cíle. Jsou důležitým a podstatným ukazatelem. „Jeden na doživotí odsouzený vězeň popsal nejpodstatnější kvality vězeňského duchovního pojmy: celistvost, stálost a spolehlivost. *Celistvostí* měl na mysli to, aby slova z evangelia, která duchovní káže, byla v souladu s jeho životem, *stálostí* to, aby jednal s vězni s respektem, soucitem a důstojností bez ohledu na jejich status nebo podmínky a *spolehlivostí udělat to, co řeknu, že udělám.*“¹¹⁰

3.3.2.1. Individuální rozhovory

Všichni kaplani se shodli v názoru, že těžištěm jejich práce jsou individuální rozhovory s klienty. „*Dávají jim (vězňům) nejvíc, jsou efektivnější, důležitější.*“

Poptávka po individuálních rozhovorech převyšuje poptávku po skupinových setkáních. Vězeň buď o setkání sám požádá a setká se sám s duchovním¹¹¹ v kapli, kanceláři či kulturní místnosti anebo má možnost kaplana „odchytit“ a hovořit s ním na chodbách či ubytovnách. Tuto činnost přibližuje následující autentická výpověď adventistického kaplana z věznice s ostrahou: „*Obcházím takový všelijaký „kumpány“, kteří nechodí na sezení, ale taky si rádi popovídají s kaplanem. To se vycítí zastavěj mě tam. Protože ono dát se k „pánbičkářům“ v kriminále, to není úplně ono. To jsou lidi, že by si takzvaně odkryli záda, tak se jim nechce na sezení, ale zároveň by si rádi popovídali anebo třeba ukázali, že povídají s kaplanem.*“

Především kaplani z vazebních věznic věnují nejvíce času soukromým rozhovorům. „*Celý den nedělám nic jiného, než že s nimi mluvím,*“ říká kaplanka.

Někdy rozhovor nemá vůbec duchovní náplň, ale kaplani téma alespoň částečně korigují. Vězňové, spíše než by přicházeli pro nějakou radu, se potřebují vypovídat. Kaplani jim naslouchají, diskutují, utěšují, napomínají, povzbuzují. Sdílí s nimi také nespravedlnosti, které se v justici dějí.¹¹²

¹¹⁰ Carder K.L., *The call to prison ministry ... you visited me*, s. 29.

¹¹¹ Vězni s duchovním hovoří o samotě bez přítomnosti dozorců či někoho jiného ze zaměstnanců (= bez tzv. sluchové a zrakové kontroly).

¹¹² Např. to, že dostanou vyšší trest, než si zaslouží, „velké ryby“ jsou stále na svobodě a lze je vidět často na televizních obrazovkách, k trestu odnětí svobody dostávají další tresty – nekuřák musí sdílet celu s kuřáky, atp.

Všichni považují za lepší věnovat jednomu více času, než se snažit stihnout za den co nejvíce rozhovorů.

(17)

3.3.2.2. Bohoslužby, vysluhování svátostí

Většina kaplanů může vykonávat svátostné služby jako sloužit bohoslužbu, křtít, biřmovat atp. Pokud k tomu kaplan nemá od církve oprávnění¹¹³, přizve si většinou na požadovaný akt někoho ze své církve.

Bohoslužby nebo pobožnosti kaplani vysluhují pravidelně. Jedná se výhradně o bohoslužby slova. „Jedenkrát týdně mám bohoslužby. Prosté evangelické s několika základními liturgickými prvky – se znamením kříže, s dovětky jako „slyšeli jsme slovo Boží“ a společným zpěvem. Mívám na sobě talár. V tomto prostředí je to asi důležitější než v kostele,“ popisuje kaplan z věznice s ostrahou nedaleko Prahy.

„Mše svatá je v českých věznicích potřebná pro málokoho – málokdo z těch, které tam potkávám je disponovaný k přijetí svátostí, snad ve výkonu trestu odnětí svobody, v té dlouhodobější perspektivě, mohou někteří lidé dozrát,“ říká katolický kněz.

Duchovní z pražské vazební věznice pečující výhradně o pravoslavné vězně vyslovil s jakou důležitostí pravoslavní vězňové bohoslužby pojmají. „Mají totiž pro sebe pocit, že tak zůstanou křesťany, vzpomínají v modlitbách na své blízké zemřelé a na své příbuzné.“

Se křty či biřmováním vězeňští kaplani v zásadě nespěchají a uvážlivě nakládají. Pokud to není vysloveně nutné, navrhují dotyčným zájemcům nechat se pokřtít na svobodě. Při dlouhodobých trestech jsou křty častější. Kaplan z valdické věznice k otázce křtu říká: „Když za mnou přijde nějaký vězeň, že chce být pokřtěn, tak se ho zeptám: ‚A jste si jistý, že nejste pokřtěný?‘ A potom říkám: ‚Pokud budete rok pravidelně chodit, tak pak mi řeknete.‘ A tak se stane, že za ten rok přijde.“

(16)

¹¹³ Např. kaplanka z katolické církve nemá a ani nemůže mít kněžské svěcení, protože katolická církev neumožňuje svěcení žen.

3.3.2.3. Skupinová setkání, shromáždění, společenství

Téměř každý vězeňský kaplan pravidelně připravuje skupinové setkání nebo biblickou hodinu. Program má většinou náboženskou tematiku. Častým předmětem setkání bývá starozákonní příběh nebo novozákonní podobenství. Tato čtení nevyžadují nutně předporozumění, i bez znalosti Bible je možné se v nich najít. *„Přesvědčila jsem se, že to je to, co chtějí slyšet – příběhy. Biblický příběh, který jim ale přiblížíte, ty postavy jim zlidštíte, přitáhnete je blízko k nim, aby se v nich viděli a pak aplikujete to, jaký Bůh je, jak se projevil v tom příběhu, co chce, co v tom příběhu znamená a to vidíte ty jejich vytržité oči a jak to hltají. Ve chvíli, kdy bych začala dělat exegetické výklady, tak by je to nebavilo. Dobře vždycky sleduju, jestli je to pro ně zajímavé nebo ne. Ono je to logické, navíc si myslím, že ta bible o tom je, příběhů lidí, barvitých životů tam je strašně moc,“* líčí svou zkušenost kaplanka s dlouhodobou praxí.

Podobným způsobem vedou skupiny i ostatní duchovní. Součástí skupinového setkání je i zpěv (nejčastěji s kytarou)¹¹⁴, společná diskuse, modlitba¹¹⁵. Modlitba je pro vězně velmi důležitá, sami ji vyžadují. Většinou se nahlas modlí jen kaplan.

V každé pozorované skupinové aktivitě duchovní zvolili za téma biblický úryvek (např. starozákonní příběh), který se posluchačům následně snažili přiblížit. Volili jednoduchá, srozumitelná slova, která aplikovali na všední život. Nebránili se polemice, diskusi živili otázkami. O Bohu hovořili otevřeně, nesnažili se o nenápadnost. Při pozorovaných osobních rozhovorech duchovní témata příliš nezaznívala, důvodem mohla být jistě i přítomnost třetí osoby.

Programy s nenáboženskou tematikou zahrnují např. různá kulturní a společenská témata, promítání cestopisných filmů, vyprávění příběhů. (12)

3.3.2.4. Spisy vězňů

Vězeňští kaplani mají přístup do tzv. vězeňského informačního systému (VIS), ve kterém si mohou dohledat základní informace (fotografie, paragraf, délka trestu, atp.) o každém obviněném a odsouzeném člověku. VIS využívají téměř všichni respondenti.

¹¹⁴ Nutno dodat, že vězni velice rádi zpívají a často sami zpěv doprovázejí na nějaký hudební nástroj. *„Za přínosné a důležité, zvláště pro Romy, považuji zpívání s kytarou,“* říká kaplan a sám výborný muzikant z věznice s ostrahou.

¹¹⁵ Modlitba je velice důležitá pro samotné duchovní. Často zjišťují, že nemohou jinak pomoci než modlitbou.

Více informací však naleznou ve spisech vězňů, které si mohou vyžádat k půjčení ve spisovně věznice. Respondenti se neshodovali v názoru, zda spisy využívat či nikoli.

Na jedné straně jsou ti, kteří spisy využívají, protože jak říkají, potřebují vědět, zda je dotyční „nevodí za nos“, mohou si tak dát lépe věci do souvislostí a pomůže jim to odhalit jejich slabá místa („ústřední hřích“) a také nahlédnout, zda je dotyčný schopen vidět pravdu a věci nepřekrucuje.

(3)

Na druhé straně jsou ti, kteří ve své práci spisy nevyužívají. Považují to za zbytečné a kontraproduktivní, vytvářející předsudky, zabírající čas. Pokud vězeň chce, tak duchovnímu sám o svém případě řekne. *„Spoléhám na to, že mě vede Duch svatý a třeba i společně s ostatními duchovními rozlišujeme. Nakonec opakované setkávání člověku pomůže rozpoznat, s kým mluví,“* řekl duchovní z vazební věznice v Praze.

(14)

3.3.2.5. Koordinace, organizace

Vězeňští kaplani se podílejí také na organizaci akcí otevřených i pro zaměstnance věznice. Pořádají adventní a velikonoční setkání, koncerty, představení, přednášky.

Koordinují službu ostatních duchovních, kteří do věznice docházejí dobrovolně. *„Vězeňský kaplan - to je taková profese, která reprezentuje jednak práci duchovních ve věznici a zároveň je mostem mezi duchovními, kteří docházejí do věznic zvenku na vyslání svých církví a mezi zaměstnanci věznice a vedením věznice. Zajišťuje zázemí pro vlastní práci duchovních a také působí samostatně mezi vězni,“* vyjádřil kaplan z protestantské církve.

Předávají klienta do péče svých kolegů duchovních ve VTOS či v jiné vazební věznici. Vězeňští kaplani mezi sebou komunikují a sdílejí své zkušenosti.

Zprostředkovávají vězňům kontakt s diakonií, charitou. Ze strany vězňů je zájem především o dopisování.

Kaplan z valdické věznice také zařídil vězňům možnost studovat dálkově biskupské gymnázium.

Odsouzení mají po určité době možnost vycházek, zpravidla na několik hodin a vždy za doprovodu nějakého zaměstnance věznice. Tito lidé musí být dobře prověřeni, projdou komisí (lékař, psycholog, vychovatel). Duchovní z vazební věznice v Praze chodí 1x za čtvrt až půl roku se 4-5 odsouzenými na vycházku. Vycházka je spojená s návštěvou bohoslužby a prohlídkou Prahy. Vždy musí předem dotyčné znát.

(12)

3.3.2.6. Postpenitenciární péče

Způsob, kterým vězeňští kaplani naplňují svou službu, zahrnuje u některých z nich i postpenitenciární péči. Propuštěné vězně, kteří s nimi během výkonu trestu odnětí svobody spolupracovali, zvou do svého sboru¹¹⁶, jsou s nimi v telefonickém i přímém kontaktu. Jeden bývalý vězeň, který se během výkonu trestu odnětí svobody nechal pokřtít, našel dokonce potřebný azyl po propuštění u duchovních doma. Toto je ale velice ojedinělý případ.

(8)

Na post-pěči mají duchovní rozdílné názory. Lze je demonstrovat vyjádřeními dvou kaplanů ze stejné církve. „Kaplan musí počítat s tím, že jeho „svěřenci“ si na něho budou dělat nárok i po výkonu trestu, že nebude smět říct: já už jsem svou povinnost splnil a teď se bude starat někdo jiný.“ Odlišný postoj vyslovila kaplanka slovy, že by nikdy nešla za cenu vlastních obětí, v životě by si nevzala žádného z nich domů a venku se o ně vůbec nestará.

(2)

3.3.2.7. Programy zacházení

Mezi respondenty se objevovaly velmi nejednotné názory na zařazení či nezařazení duchovních aktivit do tzv. programů zacházení (PZ).

¹¹⁶ Katolický vězeňský kaplan a farář v jedné osobě do své domovské farnosti propuštěné vězně zve jen ve velmi výjimečných případech. „Já věžňům většinou neříkám v jaké farnosti působím, protože ta farnost není farnost jako pro pastorační ve vězeňství, ale je to pouze personální unie. Já chodím do vězení, farnost je farnost. Nechci je přetěžovat touto problematikou. I když oni vědí, že tuto práci dělám a vlastně mi to ubírá síly pro službu v této farnosti, o to víc potřebuji jejich pomoc. Ale jsou i výjimeční lidé, kteří vědí kde jsem, pozvu je, účastnili se bohoslužby. Nepodporuji to příliš, spíš se tomu bráním, jen v uvážených případech to dělám.“

Zařazení duchovní aktivity do programů zacházení

Část vězeňských kaplanů napříč denominacemi se do programů zacházení zapojuje. Kladou důraz na týmovou práci, svou činnost nevnímají odděleně od ostatních zaměstnanců, spolupracují s nimi a vzájemně se doplňují. Mohou se tak také podílet na posudcích, které vypracovávají odborní zaměstnanci pro soud, pokud odsouzený žádá o podmíněčné propuštění. „Činnost kaplanů spočívá ve významném doplnění účinné praxe odborných zaměstnanců tam, kde standardní metody nestačí. Výlučnost a nezastupitelnost duchovní práce není v jejím oddělení se od práce ostatních zaměstnanců, ale naopak v týmové práci, která ji významně doplňuje,“ uvádí kaplan z věznice s ostrahou svůj důvod pro zařazení PZ.

Na každou aktivitu musí být zpracován projekt, může být podle potřeby modifikován. Ten nestojí tolik námahy ani času a vězňům to pomůže. Věznice uvidí, že je kaplan potřebný a neřeknou: „Chodte jako dobrovolníci, my vás platit nebudeme.“ Pokud stojí duchovní aktivity mimo systém, pak je to špatné – v budoucnu bude vězeň hodnocen podle participace na různých aktivitách.

Mezi aktivity, které duchovní zařadili do programů zacházení, patří biblická, vzdělávací aktivita, biblioterapie, hagioterapie, muzikoterapie, program týkající se křesťanské morálky s odkazem na Bibli neboli aplikace morální oblasti.

Někdy kaplani namítají, že jejich činnost zahrnutá do aktivit programů zacházení, je omezuje v jejich vlastní službě, že vytváří zbytečnou administrativu navíc a ve svém důsledku vede vězně k účelovému chování. Na to lze reagovat, jak už bylo uvedeno, že se zde rozhodně nejedná o celkové pokrytí služeb duchovního či kaplana, pouze o snahu specifikovat některé činnosti kaplana tak, aby vyhovovaly požadavkům kladených na aktivity programů zacházení ve smyslu metodického listu č. 18/2004 ředitele Odboru výkonu vazby a trestu GŘ VS ČR. Pokud se týká otázky administrativy, můžeme podotknout, že slouží ke zpřehlednění údajů o konkrétní aktivitě či o konkrétní osobě, která se aktivity zúčastňuje, což vytváří podklad pro další jednání, např. před soudy, probační a mediační službou apod.¹¹⁷

(9)

¹¹⁷ Škoda, M., Bakalářská práce, s. 49.

Proti zařazení do programů zacházení

Tvorbu programů zacházení někteří kaplani nedoceňují a jsou proti zařazení duchovních aktivit do těchto programů. Důvod spatřují především v tom, že aktivita, na kterou se vězeň přihlásí v rámci PZ, se pro něho stává povinností a pokud ji nebude naplňovat, hrozí mu trest. Dohoda o duchovní službě ovšem obsahuje vyjádření, že duchovní služba má být dobrovolná. Duchovní preferují svobodu spíše než potenciální riziko účelového zneužití. Odsouzené povinná aktivita nemotivuje k vnitřní změně. Dalším shodným protiargumentem byla skutečnost, že vysoká fluktuace vězňů, zvláště v některých věznicích, neumožňuje aplikovat vypracovaný projekt, resp. obnáší již při tak velké zaneprázdněnosti povinnost věnovat čas tvorbě a modulaci projektů.

(4)

3.3.2.8. Závěr

Kaplani pokládají za těžiště své práce metodu *individuálních rozhovorů*. Považují ji za nejpodstatnější a je také nejčastěji od vězňů poptávaná. Vysluhování bohoslužeb, skupinová setkání, čerpání ze spisů vězňů, postpenitenciární péče a koordinační činnosti – to jsou další aplikované metody práce vězeňského kaplana. Vězeňští kaplani nejsou ve shodě v otázce zařazení duchovních aktivit do tzv. programů zacházení, které jsou po prvotním výběru a přihlášení pro vězně povinné a tudíž se neshodují se zásadou dobrovolné a svobodné volby při účasti na duchovních aktivitách. Ovšem na druhou stranu, zapojení duchovních aktivit do PZ představuje větší možnost pozitivně ovlivnit a pomoci účastnícímu se vězni např. při tzv. podmíněčném propuštění.

Respondenti využívají ve své práci rozmanitou škálu metod. Skrze ně sledují a naplňují své poslání a cíle.

3.3.2.9. Obtíže

V této kapitole představím obtíže a problémy, se kterými se ve své kaplanské práci respondenti setkávají a s nimiž se potýkají. Některé zaznívaly z úst duchovních shodně napříč denominacemi, jiné byly ojedinělé.

3.3.2.9.1. Udržet si odstup

Tento název souhrnně označuje obtíže, které pramení z osobní výbavy člověka a také z vnějších okolností.

Duchovní sedí „na několika židlích“ – je zaměstnancem Vězeňské správy, pro vězně však tento represivní systém nereprezentuje, je členem církve, ale smyslem jeho práce není reprezentovat konkrétní církev, je členem občanského sdružení VDP, „nekopec“ tedy sám za sebe, nýbrž má odpovědnost i vůči všem ostatním duchovním, na které by mohlo být v případě nedorozumění či problému také vrženo negativní světlo. Není vždy snadné pohybovat se mezi těmito póly. Musejí si dávat pozor, aby se z nich nestali příliš zaměstnanci a úředníci a také se snažit, jak říká evangelický duchovní z pražské vazební věznice *„najít správnou míru mezi tím, co je třeba nahlásit (i z bezpečnostních důvodů) a přitom nezklamat důvěru klientů a mezi tím, co je skutečně důvěrná informace.“*

„Tak jako na vojně mozky zelenají, tady možná zase , pruhovají‘. U vězňů se hovoří o prizonizaci, myslím, že to hrozí i zaměstnancům, tedy i mně,“ vyjádřil kaplan z věznice s ostrahou nedaleko Prahy.

Také je třeba zachovat si odstup vůči těžkostem a problémům druhých, se kterými se neustále setkávají. To se odráží i na psychice a důsledkem je vyčerpání. *„Máte naloženo spoustu osudů a trablí, nenechat se tou tíhou zlomit, nenechat se úplně vcucnout,“* říká kaplanka z protestantské církve. *„Neradostné je, když narazíte na někoho, kdo má depku a myslíte si, že tam ani nemusí být. To na vás dolehne,“* zaznívá z úst kaplanky z vazební věznice.

„Důležité je si udržet odstup od údělu těch lidí a mít je pořád rád, nepropadnout cynismu a lhostejnosti,“ říká evangelický duchovní. A jiní se svorně shodují v tom, že je obtížné udržet si to vnitřní nasazení a věřit, že práce má smysl.

(13)

3.3.2.9.2. Být vždy Božím nástrojem

Nejobtížnější je být Božím nástrojem právě ve chvílích vyčerpanosti, nechuti, únavy, kdy duchovní sám prožívá problémy či je nevyspalý. I v těchto chvílích mají být svědky radosti a naděje.

„Také si někdy říkám, že bych se na to vykašlal, ale nejsem tam kvůli svým dobrým pocitům,“ řekl kaplan z pražské vazební věznice.

Na druhé straně hrozí nebezpečí přílišné pýchy a spoléhání se jen na sebe v momentech, kdy se vše daří, kdy se člověk nechá omámit pocitem, jak je dobrý, jak vše zvládá a začne si *„foukat do trumpety,“* jak vyjádřili shodně adventističtí duchovní.

(12)

3.3.2.9.3. Čas

Protivníkem v práci několika kaplanů je čas. *„Mám velice málo času, jsem tak pod určitým tlakem,“* vyjadřuje kaplan z menší protestantské církve. Katolický kolega dodává: *„Té práce neubývá, je to radost, Pán Ježíš byl v podobné situaci, nemohl se pořádně vyspat. Kdyby byla církev víc sloužící, možná by to nebyl takový stres. Žeň je hojná, dělníků málo – tak to funguje a bude do konce světa.“*

(3)

3.3.2.9.4. Účelovost, neuchopitelnost, plochosť

*„Polovina z toho, co vyslechneš, může být pravda, ale hledej, která polovina to právě byla.“*¹¹⁸

„Plytké rozhovory, ty odnikud nikam, mi nevadí proto, že by mě to uráželo, ale z časových důvodů všechny nestíhám. Vadí mi to kvůli tomu, že bych raději ten čas věnoval někomu jinému,“ sdělil evangelický duchovní a farář v jedné osobě.

Duchovní vyjádřili rovněž obtíže s „neuchopitelností“ lidí, se kterými se setkávají, s jejich nevyzpytatelností, vrtkavostí a neschopností empatie. Jsou to fakta, která stojí hodně času, než si je člověk začne uvědomovat a počítat s nimi.

¹¹⁸ Řekl hlavní vězeňský kaplan v rozhovoru pro čas. Getsemany 122, 2001. (www.getsemany.cz/node/329)

Duchovní z katolické církve také řekl, že nemá rád, „*když si vězni dělají z náboženství srandu.*“ Někdy jsou třeba všechna ta setkání během dne příliš formální, a to také spotřebovává energii.

(8)

3.3.2.9.5. Tíha nespravedlnosti, bezmoc

„*Ke zklamání u mě nedochází, moc od toho nečekám. Spíš jsem nešťastný ze situací daných objektivně, se kterými se nedá nic dělat, když vidím, z čeho ti lidé přicházejí a do čeho se vracejí,*“ konstatoval dlouhodobě působící duchovní z evangelické církve. Podobně vyjadřují respondenti zklamání nad prostředím (společenským, ale i církevním), do kterého se obrácený člověk snaží po propuštění vejít. „*Člověk se jim tam snaží něco předat, ale společnost je nepřijímá, katolíci nevytvářejí zázemí pro propuštěné,*“ vyjádřila katolická duchovní.

Jiný druh nesnází spatřuje několik respondentů shodně v pocitech bezmoci vznikajících kvůli nedobré funkčnosti současné justice. Vyjádřili to např. slovy: „*Vidím, jak naše soudy, kriminalisté, vězeňství špatně fungují a jak to přináší těm lidem zbytečně nadměrné utrpení.*“ nebo „*Cítím jakousi bezmoc v tom, že ti lidi dostali trest a mají spoustu dalších, oni dostali nějaký trest, ale pořád si musí uvědomovat spoustu věcí, ale to vůbec není budující.*“ „*V tom cítím bezmoc – že ti lidi rezignují - jsou odsuzováni jenom na základě nějakých svědeckých výpovědí a vůbec to nemusí být pravda. V justici je nespravedlnost.*“

(10)

3.3.2.9.6. Jak obtížím kaplani čelí?

Zásadní oporu a zdroj čerpání sil duchovní spatřují především v *modlitbě*, ve spoléhání se na Boha a jeho působení. Dále také v církevním společenství, v rodině, v dovolené a kulturním vyžití, v trávení času v přírodě, mezi přáteli, ve sdílení.

„*Důležitá je modlitba a osvobozuje mě, že to nezáleží na mně, ale na Bohu – stále objevuji: „sám to nezvládnou,*““ vyjádřil většinový přístup evangelický duchovní.

3.3.2.10. Závěr

Obtíže, které respondenti jmenovali, neplynuly z vnějšího ohraničení metod zákonnými či podzákonnými normami. Byly jiného, osobnějšího charakteru.

Vnitřní indispozice, pýcha, neustálé noření se do problémů druhých, časová tíseň či pocity bezmoci z nespravedlností, které se dějí v justici, ale i v celé společnosti (i církevní) – tak pojmenovávali duchovní své těžkosti, se kterými ve své práci bojují a jimž čelí.

Dotazy po strachu v této práci byly vždy odpovězeny negativně. Jen pár respondentů občas zažívá zvláštní pocity či se obávají pomsty na své rodině. Strach a obavy také plynou z velké odpovědnosti a neustálé obezřetnosti, že duchovní nesmí na nic zapomenout, „*protože udělat chybu zde, je mnohem horší, než v normálním zaměstnání*“, vyjádřil kaplan z vazební věznice. Člověk se pohybuje na hraně.

Překvapilo mě, že nikdo z dotázaných duchovních účelové jednání ze strany vězňů nebral jako nějaký zásadní problém či zárodek budoucí bariéry. Předpokládala bych časté kladení si otázek, resp. otazníků za slovy odsouzených a obviněných. Každý o této variantě chování vězňů ví, počítá s ní, ale rozhodně ji neřeší odmítáním. Tři následující citace z rozhovorů ukazují postoj duchovních vůči účelovému jednání: „*Najdou se ti, kteří zkoušejí, jestli z kaplana něco nevytěží. Ale i z takových se může někdo ‚chytit‘, když objeví něco nového, co nečekal,*“ vyslovují shodně duchovní napříč denominacemi. U dlouhodobých trestů je výhoda, že „*s tou účelovostí by nevydrželi na roky, čas vše prověří, říci se dá cokoli,*“ říká valdický kaplan. „*Nevadí mi když lžou, oni moc nelžou. Moudrá jsou Ježíšova slova: ‚není důležité, co do úst vchází, ale co z nich vychází,‘*“ uzavírá evangelický kaplan. Jsme jen svědky před Bohem toho, co vězeň řekne.

Zásadní oporu a zdroj čerpání sil duchovní spatřují především v modlitbě, ve spoléhání se na Boha a ve sdílení s blízkými lidmi. „*Důležitá je modlitba a osvobozuje mě, že to nezáleží na mě, ale na Bohu – stále objevuji: ‚sám to nezvládnou,‘*“ vyjádřil většinový postoj vůči nesnázím evangelický duchovní.

3.3.3. Úloha příslušnosti k církvi

Ve výzkumném šetření jsem se také vedle zkoumání motivací, cílů a metod práce

vězeňských kaplanů zaměřila na to, zda a popř. jakou roli hraje v jejich práci příslušnost ke konkrétní denominaci. Ovlivňuje příslušnost ke konkrétní církvi jejich výkon práce a spolupráci s ostatními duchovními? V teoretické části byl popsán akcent VDP na nadkonfesijnost a ekumenicitu. Funguje to také v praxi?

3.3.3.1. Úloha příslušnosti k církevní denominaci – ekumenicita VDP

V současné době působí v českých věznicích 31 kaplanů, do výzkumu bylo zapojeno 17 z nich. Respondenti přináleželi k 7 církvím – evangelické, římskokatolické, adventistů sedmého dne, bratrské, apoštolské, pravoslavné a řeckokatolické. V jedné věznici nepracují kaplani ze stejné církve.

Hned po několika rozhovorech bylo zřejmé, že příslušnost k církvi nehraje ve výkonu, resp. přístupu kaplana, tak výraznou roli, jaká by jí mohla být přisuzována bez bližšího poznání. Tohoto poznání bylo možné nabýt jak skrze pozorování, tak také z rozhovorů a sekundárních dat. Osobně jsem byla svědkem rozhovoru duchovního s odsouzeným, ve kterém kaplan nabízel dotyčnému možnost setkat se s duchovním z jiné církve, a to s takovou samozřejmostí, že nebylo pochyb o upřímnosti tohoto jednání. Viděla jsem také výbornou mezi-církevní spolupráci. Od několika respondentů rovněž zaznělo, že se společně se svým kolegou kaplanem (z jiné církve) modlí a připravují společné programy i bohoslužby. Příslušnost k jedné církvi vůbec neznamenala shodné užívání metod. Daleko větší roli hrály osobnostní charakteristiky jedince, při volbě metod vycházeli z vlastní zkušenosti nabyté v církevním společenství, které ani uvnitř jedné církve není totožné.

Vězeňský kaplan je (v ideálním případě) koordinátorem duchovních docházejících do příslušné věznice, a to také těch, kteří přináleží např. i k náboženským společnostem se sektářskými prvky (např. Svědkové Jehovovi). Nesetkala jsem se s názorem, že by některý kaplan požadavky na duchovního z určité církve či náboženské společnosti zpochybňoval či vězňům rozmlouval. Kaplanka z menší protestantské církve se k tomu vyjádřila v tomto smyslu: *„Já nejsem ten, kdo má rozhodovat, komu nebo čemu chce dotyčný věřit. Pokud se mě někdo zeptá, co jsou Jehovisti zač, tak můžu vysvětlit nějaké výhrady, ale velice šetrně. V žádném případě bych neshazovala nějakého člověka.“*

Pokud vězni znají některou z církví, pak je to v naprosté většině případů povědomost o existenci katolické církve a katolických tradic. Duchovní z nekatolických církví se setkávají s žádostmi o katolického kněze, o žehnání věcí, o poskytnutí obrázků svatých, růženců či fotografií papeže. Někteří kaplani se snaží vězňům vyhovět, jiní jim v tomto ohledu vstříc nevycházejí. Evangelický kaplan např. na žádosti o „svaté obrázky“ říká *„Spíš než tohle vám pomůže nejprve přestat páchat trestnou činnost.“* Dva respondenti z protestantské církve uvedli, že se setkávají i s narážkami typu *„vy pro mě nejste žádný farář“*.

Vězeňští kaplani (z protestantských i katolické církve) se vesměs shodují v názoru, že není vždy snadné sehnat katolického kněze pro službu ve věznici, byť i jen nárazově. Katolických duchovních (myšleno i laiků) je v porovnání se zastoupením katolické církve na křesťanském poli v naší republice ve věznicích obecně málo.¹¹⁹ Vězeňský kaplan pracující ve vazební věznici se vyslovil k otázce ekumenismu v tom smyslu, že ekumenismus VDP se mu nezdá příliš funkční. Katolíci jsou ve VDP zastoupeni jen minimálně a neodpovídá to reálnému církevnímu rozložení v naší republice. Vadí mu, že i přesto, že mnoho katolíků teologii studuje, vůbec ji v praxi neuplatní. Vidí to jako nevyužitou šanci katolíků. *„Katolík může lépe zprostředkovat svátostnou službu a služebné kněžství tak, jak ho vnímáme my katolíci, s sebou nese v očích těch lidí určité postavení, mnoho těch lidí toho kněze chce,“* si myslí katolický kaplan. Ale zároveň stejný duchovní vysluhuje bohoslužby ekumenicky, smíšeně - vždy ve dvojicích. S protestantským duchovním se mohou vzájemně zastoupit, spolupracovat.

Adventistický kaplan slouží ve stejné věznici s katolickou kaplankou a o její práci řekl: *„Ona to má složitý, protože tam má hodně lidí, mám pocit pověřčivých. Především pak určité národnostní skupiny spíš tíhnou k pověřčivosti než k víře. Já přesně nevím, jak to funguje s růžencem a podobnými věcmi - byl jsem tam u jednoho a on přinesl v pytlíku růženec a byl z toho úplně hotovej, on to opravdu bral jako amulet, ne jako pomůcku k něčemu. Myslím si, že hodně Rómů inklinuje k takové pověřčivosti. My jsme z toho*

¹¹⁹ Na téma (ne)angažovanosti katolíků ve službě (nejen) ve věznicích by bylo jistě zajímavé uskutečnit samostatný výzkum. Jeden z respondentů katolického vyznání uvedl zajímavý postřeh, že „problém“ lze spatřovat ve skutečnosti, že církev (katolická) dnes funguje na obslužném principu, kde lidé ve farnosti žádají být obslouženi a pomalu se učí sloužit. Kaplan z největší protestantské církve v ČR k tomu mj. uvedl, že katolíčtí kněží musí mít vždy svou činnost schválenou shora, nejsou tedy tolik flexibilní, mají kvůli mnoha povinnostem, kdy spravují i několik farností zároveň nedostatek času a také, že laici v katolické církvi nejsou vedeni k samostatnosti.

takový rozpačitý, ale co.“ Kaplanka z adventistické církve přidává: „Romové, Ukrajinci, pravoslavní to mají nastavené tak zvláště, že oni jsou v pohodě. On je věřící, pravoslavný, pokřtěný, s Bohem to má dobrý a to, že někoho podřízne, tak to není problém. On je pořád na tom s Bohem dobře. Ale oni jsou takhle svým způsobem vychovávaný. Cikáni vám budou říkat, že to mají v srdci, a to že někoho okrádají, tak to není problém. Takže tam je dobré citlivě vysvětlit, že Pán Bůh má určitý nároky na lidský život, že to není úplně jedno.“

Duchovní sloužící výhradně rusky mluvícím vězňům k tomu vyslovil názor plynoucí ze zkušenosti, že pravoslavní mají zvláštní povahu a je nutné se snažit je pochopit. Těm, kteří zažili Afghánistán se změnil úplně žebříček hodnot – nemají problém ublížit a ani zabít. Vyznávají se z hříchů a za chvíli ho spáchají znovu. Věří tomu, že dělají správně, mají tendenci stále bojovat. Víra udržela lidi při životě, to mají Rusové v krvi. Bez historických znalostí je snadné je odsoudit. Tento duchovní považuje ekumenu za důležitou ve chvíli, kdy to má význam pro ty vězně. Oni sami musí chtít. Rusky mluvící vězni jsou úplně jinak založení, neumí si představit společnou formu. Každý kaplan má jiný způsob práce s vězni a nelze to míchat. *„Držím se určitých zvyků, které jsou po staletí, možná je to trochu zaostalé, ale já prostě nemůžu vzít kytaru do ruku a jít s vězni zpívat do kaple.“*

Ekumenicita VDP je podle slov předsedkyně VDP i hlavního kaplana VS vskutku celosvětově ojedinělá. „To, že u nás chodí do věznic nejen katolíci a evangelíci, ale i všechny další denominace, které u nás existují společně, to je pro naše zahraniční partnery něco úžasného“, dodává jeden ze zakladatelů občanského sdružení VDP.¹²⁰

3.3.3.2. Závěr

Někteří duchovní, i přestože nejsou osobně příliš ekumenicky ladění a mají pro to své důvody, tak ekumenicitu žijí. Spolupracují s ostatními duchovními z jiných církví bez problémů a nikdo se na svého kolegu kvůli příslušnosti k jiné církvi nedívá „skrz prsty“. Společně fungují v rámci jednoho občanského sdružení, účastní se společných seminářů, napříč denominacemi sdílí své zkušenosti, pomáhají si a spolupracují.

¹²⁰ Více se lze dočíst na webových stránkách mezinárodních i zahraničních organizací vězeňských duchovních. Např. na www.pkala.net/IPCA/ (International Prison Chaplains' Association), www.pfi.org (Prison Fellowship International)

Daleko podstatnější než příslušnost k denominaci je fakt, že všichni duchovní jsou křesťané a mají zájem na pomoci, která vychází z Ježíšova učení. Konverze není jen v tom, že člověk vstoupí do církve. I mezi zástupci stejné církve byly rozdíly v praktické činnosti a důrazech práce, proto lze soudit, že církevní příslušnost není v této práci určující. Odlišnosti byly dány charakterovými a osobnostními předpoklady daného kaplana či kaplanky.

4. ZÁVĚR

Cílem celé této práce bylo nalézt odpovědi na čtyři vytyčené výzkumné otázky pomocí teoreticky nabytých informací a zároveň prakticky uskutečněného výzkumného šetření mezi vězeňskými kaplany. Z dílčích závěrů práce plyne následující shrnutí:

První otázka se týkala zapojení vězeňských kaplanů do občanské společnosti. Zjistili jsme, že všichni vězeňští kaplani jsou členy občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP), a tak jsou napojeni na občanský sektor. VDP doporučuje Vězeňské službě kaplana do pracovního poměru pro konkrétní věznic, spolupracuje s Vězeňskou službou a má také vliv na formulaci vzájemných dohod, nařízení a jiných legislativních předpisů. Kaplani tak mohou ovlivňovat a ovlivňují státní sféru. Po čtrnáctileté existenci sdružení VDP lze konstatovat dobrou a fungující mezisektorovou spolupráci. K tomuto výsledku přispívá i nadkonfesijní charakter sdružení.

Druhá otázka se zajímala o motivace, které mají vězeňští kaplani ve své práci. V teoretické části jsme se dozvěděli a ve výsledcích výzkumu bylo deklarováno, že motivace souvisejí s cíli činnosti. Motivace vězeňských kaplanů mají své kořeny v osobnostní výbavě jedince, v jejich sociálním (altruistickém) nasměrování a zároveň křesťansky orientovaném způsobu života a souvisejí s cíli VDP. Motivace vycházející z nabídky pomoci na rovině lidské a duchovní korelují s cílem uplatňovat lidský přístup a předávat víru. Boží plán a jeho naplňování jako motiv další, souhlasí s cílem vést vězně k tomu, aby i oni sami se vydali cestou, která je nepřivede zpět do vězení. Tj. vedení k přiznání vlastní viny, změně žebříčku hodnot a k pokoře. Motivuje-li kaplany k výkonu jejich práce zažitá skutečnost, že jejich práce má smysl a cítí-li se sami být obdarováni, lze hovořit o analogickém cíli vyplývajícím ze známého „co člověk rozsévá, to také sklízí.“ Tento cíl se stává přidanou hodnotou. U žádného z oslovených vězeňských kaplanů nebyly vysloveny motivy zjištěného původu ani s úmyslem „lovit duše“ do svých církví. Ani jednoho duchovního nelze přiřadit jen k jedné kategorii, aniž bychom nebrali v potaz ty další.

Třetí otázka směřovala ke zjištění konkrétních metod práce a souvisejících obtíží, které kaplani prožívají. Metody a náplň práce vězeňských duchovních v České republice

jsou zachyceny v zákonech a specifikovány podzákonnými normami, kterými jsou v tomto případě Nařízení GR VS. Ze zákona o církvích a náboženských společnostech vyplývá právo na náboženskou svobodu každého. Zákony o výkonu trestu odnětí svobody a o výkonu vazby jmenují konkrétní možnosti, jak se mohou církve, resp. duchovní podílet na nápravě vězňů, tedy na naplnění účelů výkonu trestu. Respondenti využívají ve své práci rozmanitou škálu metod. Skrze ně sledují a naplňují své poslání a cíle. Za těžiště své práce pokládají metodu *individuálních rozhovorů*. Považují ji za nejpodstatnější a je také nejčastěji od vězňů požadována. Vysluhování bohoslužeb, skupinová setkání, čerpání ze spisů vězňů, postpenitenciární péče a koordinační činnosti – to jsou další aplikované metody práce vězeňského kaplana. Vězeňští kaplani nejsou ve shodě v otázce zařazení duchovních aktivit do tzv. programů zacházení, které jsou po prvotním výběru a přihlášení již pro vězně povinné. Avšak na druhé straně, zapojení duchovních aktivit do programů zacházení představuje větší možnost pozitivně ovlivnit a pomoci účastnícímu se vězni např. při podmíněčném propuštění. Obtíže, které respondenti jmenovali, neplynuly z vnějšího ohraničení metod zákonnými či podzákonnými normami. Byly osobnějšího charakteru, jmenovitě: vnitřní indispozice, pýcha, neustálé noření se do problémů druhých, časová tíseň či pocity bezmoci z nespravedlností, které se dějí v justici, ale i v celé společnosti (i církevní). Zásadní oporu a zdroj čerpání sil duchovní spatřují především v modlitbě, ve spoléhání se na Boha a ve sdílení s blízkými lidmi. „*Důležitá je modlitba a osvobozuje mě, že to nezáleží na mně, ale na Bohu – stále objevuji: „sám to nezvládnou,“*“ vyjádřil většinový postoj vůči nesnázím evangelický duchovní.

Čtvrtá otázka vycházela z předpokladu, že církevní příslušnost notně musí ovlivňovat výkon práce duchovního. V občanském sdružení VDP vedle sebe stojí 11 křesťanských církví a žádná z nich nehraje prioritní roli. VDP je nadkonfesijní a ekumenické sdružení, kterému jde o vyvážené zastoupení církví v kaplanském úřadu a podporuje vzájemnou spolupráci a zastoupení. Odlišnosti církví pojmají jako obdarování a ne jako překážku. Příslušnost k denominaci nemá být určujícím vodítkem práce kaplana, naopak do věznice není vyslán svou domovskou církví, nýbrž má – „aniž by hrbil záda“ - zastupovat církve ostatní. Z Dohody mezi VS a VDP vyplývá, že duchovní nesmějí do věznic přicházet kvůli získávání vězňů pro svou církev. Tato charakteristika je

v porovnání s fungováním duchovní služby v ostatních státech EU (např. ve Velké Británii či na Slovensku) unikátní. Dá se říci, že tato skutečnost jistě napomáhá i k dobrému a funkčnímu vztahu mezi Vězeňskou a duchovní službou. I přesto, že někteří duchovní nejsou osobně příliš ekumenicky laděni a mají pro to své důvody, tak ekumenicitu žijí. Spolupracují s ostatními duchovními z jiných církví, společně fungují v rámci jednoho občanského sdružení, účastní se společných seminářů, napříč denominacemi sdílí své zkušenosti, pomáhají si a spolupracují. Daleko podstatnější než příslušnost k denominaci je fakt, že všichni duchovní jsou křesťané a mají zájem na pomoci, která vychází z Ježíšova učení. I mezi zástupci stejné církve byly patrné rozdíly v praktické činnosti a důrazech práce, proto lze soudit, že církevní příslušnost není v této práci určující.

Na úplný závěr si dovolím citovat slova hlavního kaplana VS:

„Dříve se říkalo: ‚nehodí se na nic jiného, než na faráře‘. Možná, že by si leckdo nezasvěcený pomyslel, že na faráře ve farnosti nebo kazatele ve sboru je kladeno dost odpovědnosti, ale možná v kriminále tam by to šlo, kdo se jinde neuplatní, tady se přece nemůže nic pokazit. Chyba lávky. Právě zde je potřeba hluboce erudovaných lidí, zasvěcených do široké náboženské i multikulturní tradice, s citlivým, ekumenicky vytříbeným smýšlením a s bohatou pastorační zkušeností. Selže-li někdo ve svém prostředí, s láskou se mu odpustí a věc se vysvětlí jako lidsky pochopitelný nedostatek. Stane-li se něco podobného za vězeňskými mřížemi, může se odstartovat lavina nepochopení, která s sebou strhává vše, co je nablízku, a která způsobí hromadu neštěstí, než se zastaví.“

LITERATURA

Seznam použité literatury a zdrojů:

1. Beckford, A. James. 2000. *Rational Choice Theory and prison chaplaincy: the chaplain's dilemma*. Department of Sociology. University of Warwick.
2. *Bible. Český ekumenický překlad*. 1993. Praha: Česká biblická společnost.
3. Carder L. Kenneth. 2006. The call to prison ministry ... you visited me. *Christian Century*. USA. Christian Century Foundation.
4. Coleman, Judith. 2006. Chaplains: God's Partners in prison. *Corrections Today*. USA. American Correctional Association.
5. *Definice neziskového sektoru*. Sborník příspěvků internetové diskuse CVNS. 2005. Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru.
6. Deverová, Lenka. 2006. kurz „Ekonomika a právo III“, in *Studijní text*, II. část, FHS UK.
7. Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
8. Dočkal, Jan. 1999. *Člověk a svět – Úvod do sociální pedagogiky a sociální práce*. Praha: Éthum.
9. Filipi, Pavel. 2002. „Diakonická církev – výzva tohoto tisíciletí.“ In: Sborník písemných materiálů z konference. Konference diakonie v ČR a ERC ve dnech 7. – 8. června 2002 v Brně. *Služba potřebným – výsada a závazek církve – výzva třetího tisíciletí*. (www.diakonie.cz/soubory/sbornik.pdf)
10. Frič, Pavol. 2000. *NNO a ovlivňování veřejné politiky*. Praha: Agnes.
11. Frič, Pavol a kol. 2001. *Dárcovství a dobrovolnictví v ČR*. Praha: Agnes.
12. Hála, Jaroslav. 2005. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: VŠ evropských asociálních studií.
13. Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
14. Hrušková, H. 2008. *Duchovní služba v českém vězeňství*. Diplomová práce. Teologická fakulta. Jihočeská univerzita. České Budějovice.
15. Jäger, Petr. 2006. *Církev a náboženské společnosti v ČR a jejich právní postavení. Příručka pro veřejnou správu*. Brno: CDK.

16. Kerley, R. Kent., Matthews, L. Todd, Blanchard, C. Troy, 2005. Religiosity, Religious Participation, and Negative Prison Behaviours. *Journal for scientific study of religion*. USA. Blackwell Publishing Limited.
17. Kopřiva, Karel. 1997. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál.
18. Malina, Jaroslav (ed.). 2003. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*. Brno: Nauma.
19. Mítáš, Václav (ed.). 2007. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: VDP a Institut VS ČE
20. Nakonečný, Milan. 1997. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
21. Opatrný, Aleš. 2001. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, část I. Praha: Pastorační středisko.
22. Opatrný, Aleš. 2001. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, část I. Praha: Pastorační středisko.
23. Pivoňka, Bohdan. 2007. Jak se „modré z nebe“ může stát zázrakem. *Zpravodaj Diakonie ČCE Modré z nebe*. Praha: Diakonie ČCE
24. Rakušanová, Petra. Štašková, Barbora. 2007. *Organizovaná občanská společnost v ČR*. Praha: Professional Publishing.
25. Rauchfleisch, Udo. 2000. *Doprovázení a terapie delikventů*. Boskovice: František Šalé-ALBERT.
26. Říčan, Pavel. 1972. *Psychologie osobnosti*. Praha: Orbis.
27. *Stanovy občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče*.
28. Škoda, Martin. 2006. *Vězeňská duchovní služba - principy, možnosti, zkušenosti. Průzkum ve věznicích Stráž pod Ralskem*. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta. Univerzita Hradec Králové. Hradec Králové.
29. Výkladový slovník
30. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR*. 2007. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

Zákony a podzákoné normy:

31. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody
32. Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby
33. Vyhlášení NGR 3/1994
34. Vyhláška MS 345/1999 Sb.
35. Nařízení GR č. 58/2007
36. Dohoda o duchovní službě z roku 1999

Webové stránky:

37. www.diakonie.cz
38. www.getsemany.cz/node/329
39. www.pfi.org
40. http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/registrace-a-evidence/zvlastni_pravaCNS.doc
41. www.pkala.net/IPCA/
42. http://www.szs-most.cz/ose/potreby_cloveka.htm
43. www.vdpcr.eu

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Schůzku s vedením občanského sdružení Vězeňské duchovenské péče (VDP) – 13. 7. 2007

- požádám o materiály o VDP (vznik, vývoj, struktura, dokumenty, statistiky)
- požádám o literaturu jakou doporučují vězeňským kaplanům (= VK)
- ukáži jim otázky připravené pro rozhovor s VK + požádám o reakci
- víte o nějakém podobném výzkumu, který byl s VK či s VDP uskutečněn?
- současná struktura VDP – kolik lidí se angažuje, v jaké roli, z kolika církví?
- v čem spatřujete smysl VDP? (pozitiva)
- co je pro vás nejobtížnější? (negativa)
- kde sbíráte zkušenosti?
- s kým spolupracujete? i na mezinárodní úrovni. Jak taková spolupráce vypadá konkrétně?
- jaká je vaše role ve vztahu k VK? jak často jste v kontaktu s VK?
- jak se člověk může stát VK?
- můžete mi, prosím, popsat jaké vlastnosti by měl mít ideální VK? A jaké by rozhodně mít neměl?
- in rozhovor v Modré z nebe: trochu nás rozděluje učení církevních jednot – v čem konkrétně ?

Příloha č. 2 - Otázky určené vězeňským kaplanům

1. Co Vás k této práci přivedlo? nějaká konkrétní zkušenost, zážitek, přesvědčení, ...
2. Jak dlouho tuto práci již děláte?
3. V čem spatřujete hlavní poslání (nebo lépe „smysl“?) Vaší práce?
4. Jaký je Váš cíl? popište, prosím co nejkonkrétněji
5. Proč si myslíte, že dělají tuto práci vaši kolegové? Co máte společného? A co Vás naopak odlišuje? Spolupracujete se svými kolegy? V čem konkrétně?
6. Jakou jste měl původně představu o této práci? A jak je to nyní ?
7. Řídíte se ve své práci podle nějakého vzoru ?
8. Na co kladete ve Vaší práci největší důraz?
9. Kolik času Vám tato práce zabírá? např. týdně
10. Baví Vás tato práce? V čem konkrétně?
11. Co Vám na této práci připadá nejobtížnější? Jak s tím/proti tomu bojujete?
12. Kde čerpáte síly?
13. Jak si myslíte, že vypadá ideální člověk pro tuto práci? A kdo jí naopak trpí?
14. Dokázal byste zhruba odhadnout (v %) jak často se setkáváte s vězni na základě jejich impulsů a jak často na základě Vaší iniciativy ?
15. Připravujete se na jednotlivá setkání s vězni/ěm ? Jak?
16. Odkud čerpáte inspiraci?
17. Popište mi, prosím, Vaši denní práci s vězni, resp. jak vypadá Váš program ?
18. Víte kolik jste např. za loňský rok sezdal/pokřtil/vyzpovídal vězňů?
19. Duchovní práce s vězni je evidentně velice náročná a zaslouží obdiv. Setkáváte se určitě i s vězni, kteří za Vámi chodí třeba jen z vypočítavosti, s cílem z Vás něco vytěžit – jak k takovým vězňům přistupujete? Jak se bráníte proti zneužití?
20. Spolupracujete také s ostatními pracovníky věznice či s rodinnými příslušníky vězňů? Dá se hovořit o společné snaze o resocializaci vězňů?